

เครือข่ายชุมชน : ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

อร่ามรัศมี ค้วงชนะ

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2547**

สารบัญ

บทคัดย่อ

กิตติกรรมประกาศ

บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ระเบียบวิธีวิจัย	4
ขอบเขตในการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	7
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	7
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
บทที่ 3 บริบทชุมชน	30
ประวัติศาสตร์	30
ที่ตั้งและภูมิประเทศ	36
การเมืองการปกครอง	37
สภาพทางเศรษฐกิจ	40
สภาพสังคม	41
วัฒนธรรม	42
บทที่ 4 เครื่องข่าย สถานภาพ และปัจจัยในการเสริมสร้างเครือข่าย	45
เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี	45
ลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของเครือข่าย	56
องค์ประกอบของเครือข่ายชุมชน	61
บทบาทและกระบวนการทำงานของเครือข่าย	65
ผลของการมีเครือข่าย	70
ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน	74

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	77
สรุปผลการศึกษา	77
ข้อเสนอแนะ	83
บรรณานุกรม	84
ภาคผนวก	87
บุคคลานุกรม	88

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง เครือข่ายชุมชน : ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเพื่อศึกษาลักษณะรูปแบบ และองค์ประกอบตลอดจนบทบาทของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

ผลการศึกษาพบว่าเครือข่ายชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นเครือข่ายจัดตั้งและที่เป็นเครือข่ายวิวัฒนาการ โดยเครือข่ายจัดตั้งจะมีจำนวนใกล้เคียงกันทุกอำเภอประมาณอำเภอละ 5 เครือข่าย ส่วนเครือข่ายวิวัฒนาการมีอยู่ในพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคมและอำเภอกาญจนดิษฐ์มากกว่าอำเภออื่น ๆ

ในส่วนของลักษณะ รูปแบบของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ เครือข่ายจัดตั้งโดยภาครัฐซึ่งมีหลากหลายลักษณะตามโครงสร้างและภารกิจของหน่วยงาน และเครือข่ายวิวัฒนาการซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นเพราะได้รับการจูงประกายความคิดตลอดจนได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเน้นประเด็นกิจกรรมไปที่การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบของเครือข่ายชุมชนในประเด็นของสมาชิกพบว่าการได้มาซึ่งสมาชิกของเครือข่ายนั้นมีจุดเริ่มต้นจากการที่สมาชิกมีมูลเหตุในการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนเพราะประสบปัญหาคล้าย ๆ กันและไม่สามารถแก้ปัญหาให้สำเร็จได้โดยลำพังลักษณะของสมาชิกเครือข่ายจัดตั้งจะมีความชัดเจนตามกรอบนโยบายหรือแนวทางในการดำเนินการของรัฐซึ่งเป็นฝ่ายจัดตั้งหรือสนับสนุนเป็นหลัก ในขณะที่สมาชิกเครือข่ายวิวัฒนาการมีความหลากหลายกว่า ในส่วนของผู้นำ กรรมการ หรือผู้ประสานงานของเครือข่ายจัดตั้งมักเป็นไปโดยตำแหน่ง ทำงานตามระบบ แต่หากเป็นเครือข่ายวิวัฒนาการบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นผู้นำโดยธรรมชาติมักมีคุณสมบัติพิเศษ โดยเฉพาะความเป็นผู้มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และเสียสละ สำหรับจูงมูงหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเป็นเครือข่ายทั้งเครือข่ายจัดตั้งและเครือข่ายวิวัฒนาการจะเหมือนกันคือการรวมกันเพื่อให้

เกิดพลังหรือศักยภาพในการขับเคลื่อนการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และองค์ประกอบสุดท้ายของเครือข่ายคือ การทำกิจกรรมนั้นเครือข่ายจัดตั้งจะดำเนินกิจกรรมไปตามระบบที่หน่วยงานภาครัฐกำหนดอย่างกว้าง ๆ เอาไว้แล้ว ส่วนเครือข่ายวิวัฒนาการจะมีกิจกรรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายกว่า

บทบาทและการทำงานของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กขยายไปสู่หน่วยใหญ่ทั้งด้านพื้นที่และกิจกรรม มีการสื่อสารที่เลื่อนไหลต่อเนื่องและมีการทำงานที่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้หลากหลายวิธี

ผลของการมีเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ทำให้สามารถเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เกิดการจัดการทรัพยากรในชุมชน เกิดการพึ่งพาตนเองและเกิดพลัง

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่าย ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยภายในสมาชิกมีความสนใจร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดี และมีความเท่าเทียมกันในการทำงานและมีผู้นำตามธรรมชาติที่ดี ส่วนปัจจัยภายนอก คือ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งด้านองค์ความรู้และงบประมาณ ตลอดจนการมีสถานการณ์เอื้ออำนวยต่อการทำงาน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงาน
และบุคคลหลายฝ่าย

ขอขอบคุณเครือข่ายชุมชนต่าง ๆ ทั้งจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่กรุณาให้ข้อมูลแก่
ผู้วิจัยด้วยน้ำใจไมตรี

ขอขอบคุณ รศ. ชวน เพชรแก้ว รศ. อุดม หนูทอง และคณะกรรมการ
วิจัยวัฒนธรรมภาคใต้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่กรุณาให้คำแนะนำ
แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี และขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรมที่กรุณาสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการวิจัยในครั้งนี้

อร่ามรัศมี ค้วงชนะ

กันยายน 2548

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ผลจากการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาแม้จะก่อประโยชน์แก่ประเทศไทยหลายด้านแต่ก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาและได้สร้างความเดือดร้อนไม่น้อยเช่นกัน กล่าวว่าการพัฒนาที่มุ่งเพียงเศรษฐกิจทำให้สังคมไทยเปลี่ยนผ่านสู่สังคมอุตสาหกรรมอย่างขาดการพิจารณาผลกระทบอย่างเพียงพอ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระแสวัตถุนิยมควบคู่ไปด้วย ผู้คนต่างให้คุณค่าความสำคัญของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คุณธรรมจริยธรรมของคนตกต่ำลงความสัมพันธ์ที่เคยเกื้อกูลกันในระดับชุมชนคือยดลงเมื่อเทียบกับการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 12 – 14) ได้กล่าวถึงการพัฒนาประเทศอย่างไม่สมดุลและผิดทิศทางว่าได้ส่งผลกระทบต่อค่านิยมของคนในสังคมให้เปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นปัจเจกชนมากยิ่งขึ้น คนในสังคมจึงมักมีวัฒนธรรมของการไม่ยุ่งเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ที่หยิ่งรากลึกในลักษณะการรวมกลุ่มรวมหมู่เสื่อมถอยไป ต่างคนต่างมุ่งแสวงหาประโยชน์เข้าสู่ตนเองฝ่ายเดียว เห็นแก่ตัวมากขึ้น เห็นคุณค่าผู้อื่นลดน้อยลง ความคิดปัจเจกชนนิยมเจริญงอกงามในสังคมไทย เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐที่มุ่งเน้นทิศทางสู่ทุนนิยมส่งผลให้ปัจเจกชนกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การเคลื่อนตัวของปัจเจกชนนิยมเช่นนี้ก่อให้เกิดผลร้ายต่อสังคมไทยดังที่เห็น

เป็นที่ยอมรับกันว่าการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ส่งผลทำลายความเป็นชุมชนลงโดยสร้างความเป็นปัจเจกชนอย่างเกินขอบเขตเข้ามาแทนที่ และกลายเป็นปัจเจกชนที่ต้องเผชิญปัญหาแต่เพียงลำพังโดยขาดชุมชนรองรับ สังคมที่มีแต่ปัจเจกชนและขาดความเป็นชุมชนจะเป็นสังคมที่ดีไม่ได้ทั้งนี้เพราะคนในสังคมจะมีการปฏิสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งทางความคิดและพฤติกรรมลดลง นอกจากนี้จะมีลักษณะที่ขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การไม่มีสภาพของความเป็นชุมชนที่ทุกคนรู้จักคุ้นเคยกัน แต่อยู่ในสภาพต่างคนต่างอยู่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมเนื่องจากไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้อื่นเพราะไม่มีใครรู้จักการกระทำผิดต่าง ๆ ก็จะเกิดได้ง่าย เมื่อคนเผชิญกับปัญหาโดยไม่มีชุมชนมารองรับคน

นั้น ๆ อาจไม่สามารถแก้ปัญหานั้นได้เพราะการดำเนินชีวิตของคนต้องอาศัยการเรียนรู้จากผู้อื่น การเรียนรู้ของคนจะครบถ้วนได้จำเป็นต้องมีบริบทชีวิตภายในชุมชน หากขาดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ก็อาจจะทำให้ขาดความเข้าใจอย่างครบถ้วนในการดำรงอยู่เป็นเหตุให้ปัญหาที่มีอยู่ไม่ได้รับการแก้ไขให้ได้อย่างที่ควรจะเป็น นอกจากนั้นยังอาจจะเป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมาด้วย ด้วยเหตุนี้จึงอาจจะกล่าวได้ว่า ชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ในฐานะที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้และช่วยให้สามารถพุง คำจุน แก้ปัญหา ให้คำปรึกษา และส่งเสริมสนับสนุนกันในทางที่ดีตลอดจนในยามที่มีปัญหาก็จะช่วยให้สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาให้ตนเองได้ดีขึ้นเพราะมีสมาชิกในชุมชนเป็นที่ปรึกษาและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

นับวันโลกยิ่งเจริญขึ้นและยิ่งเปิดกว้างมากขึ้น ผู้คนและชุมชนยิ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้น ชุมชนจะพึ่งตนเองได้หรือดำรงอยู่ได้ชุมชนจะต้องมีเครือข่ายหรือต้องมีพวกไว้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น ทั้งนี้เพราะเครือข่ายคือการเชื่อมโยงกันอย่างมีเป้าหมาย การเชื่อมโยงดังกล่าวอาจจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างระบบที่ปฏิบัติการอยู่เข้าด้วยกัน หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่างบทบาทบุคคล องค์กรต่าง ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมใด ๆ ของสมาชิกลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการเชื่อมโยงหลาย ๆ ระบบย่อยให้รวมกันขึ้นมาใหม่เป็นอีกระบบหนึ่งของหน่วยสมาชิกทุกหน่วยที่เข้ามารวมกัน (ธนา ประมุขกุล , 2544 : 104) ฉะนั้น เครือข่ายชุมชนจึงเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะการสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลังอันรวมถึงคน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงานเพื่อเอาชนะอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนของชุมชนนั่นเอง

เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันว่า ทางเลือกหนึ่งที่สำคัญซึ่งทำให้ชุมชนรอดพ้นจากวิกฤตและพัฒนาก้าวหน้าได้ก็คือ การที่ชุมชนมีเครือข่ายนี้เอง กล่าวคือเครือข่ายชุมชนเป็นหนทางที่นำไปสู่การสร้างขีดความสามารถเพื่อให้พึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพราะว่าเครือข่ายก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาในการเข้าถึงปัญหาและหนทางเลือกในการแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากนี้การรวมกลุ่มหรือเครือข่ายยังเปิดโอกาสให้เกิดการแสวงหาความรู้ใหม่และต่อเติมความรู้เดิมให้งอกงามขึ้น ด้วยการที่กลุ่มหรือเครือข่ายแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน หรือการอบรม ศึกษาดูงาน เข้าร่วมประชุมสัมมนา

ตลอดจนมีการศึกษาหลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนา
งานก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่เครือข่ายมีกระบวนการให้สมาชิกได้รับความรู้และพัฒนา
โดยใช้กลไกของชุมชนหรือสื่อพื้นบ้านด้วยการสอดแทรกในกิจกรรมงานประเพณีของ
ชุมชนซึ่งนับว่าเป็นการสอนงานให้แก่สมาชิกเครือข่ายโดยใช้วิถีธรรมชาติและกระบวนการ
การพาไป ซึ่งทำให้สมาชิกได้เรียนรู้โดยตรงและรับการถ่ายทอดได้โดยธรรมชาติ ทำให้
ไม่เกิดความรู้สึกว่าเป็นการกำหนดโดยตรงจากผู้ใด นี่คือความสำคัญของเครือข่ายชุมชน
อันเป็นรูปธรรมที่แจ่มชัด

ถ้าพิจารณากระบวนการดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนจะพบว่า กระบวนการ
ของเครือข่ายเป็นการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง โดยมีกลไกต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดแรง
ขับเคลื่อนที่ต่อเนื่องเป็นวงจร ทำให้เกิดพลังในการพัฒนากลไกการแก้ปัญหา กลไกการ
เรียนรู้ กลไกขจัดความขัดแย้งและกลไกการอยู่ร่วมกัน โดยที่มีทั้งปัจจัยภายในและ
ปัจจัยภายนอกสนับสนุนอยู่ ในส่วนของปัจจัยภายในองค์ประกอบที่สำคัญคือ คนใน
ชุมชน การได้รับประโยชน์อันเป็นรูปธรรม กระบวนการกลุ่ม ความสะดวกและ
เรียบง่าย ความสามารถของผู้นำหรือแกนนำ องค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ฯลฯ ส่วนปัจจัย
ภายนอกที่เกี่ยวข้อง นอกจากบทบาทของรัฐจะมีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนในเชิง
นโยบายให้ชุมชนเห็นทิศทางแล้วองค์กรอื่น ๆ ของเอกชนก็มีส่วนเกี่ยวข้องสนับสนุน
และกระตุ้นให้ชุมชนมีพลังสามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วย (ปาน กิมมี, 2541 : 52 – 53)
กระบวนการดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนจึงมิใช่เป็นการดำเนินงานไปเพียงลำพังเท่านั้น

ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประชาชนในท้องถิ่นได้มีการรวมตัวเป็นกลุ่ม
เป็นเครือข่ายมาเป็นระยะเวลายาวนาน กลุ่ม เครือข่ายดังกล่าวมีทั้งกลุ่ม เครือข่ายที่เกิด
โดยธรรมชาติ และกลุ่ม เครือข่ายจัดตั้ง รูปแบบของเครือข่ายและกิจกรรมที่ดำเนิน
การต่างก็มีทั้งเหมือนและแตกต่างกัน การดำเนินงานของกลุ่ม เครือข่ายดังกล่าวมีทั้งที่
ประสบความสำเร็จและล้มเหลว อย่างไรก็ตามกลุ่ม เครือข่ายต่าง ๆ มีฐานที่ตั้งอยู่บน
วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ไม่แตกต่างกันมากนัก และจุดประสงค์หนึ่งที่สำคัญก็คือ
เป็นการดำเนินงานเพื่อเอาชนะอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนของชุมชน เพื่อที่จะให้ชุมชน
สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ด้วยเหตุนี้กลุ่ม เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ควรแก่การศึกษาเรียนรู้เพื่อความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่

ความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาและปรับตัวเองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมระดับภูมิภาค ประเทศ และสังคมโลกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบตลอดจนบทบาทของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม และข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบ ในการเก็บข้อมูลภาคสนามเน้นการสัมภาษณ์แบบโครงสร้างโดยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม ขณะสัมภาษณ์ได้ใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปด้วย

การเลือกแหล่งข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะเลือกแหล่งข้อมูลโดยพิจารณาเครือข่ายชุมชน ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีเกณฑ์พิจารณา คือ เป็นเครือข่ายที่ตั้งขึ้นมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีกิจกรรมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน คือ ประการแรก ศึกษาเอกสารทั้งหนังสือ งานวิจัย วารสาร และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ประการที่สองเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยการสังเกตโดยใช้แนวคำถาม สมุดจดบันทึก ข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว จะมีทั้งการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการโดยใช้แนวคำถามสัมภาษณ์ทั้งรายบุคคล และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยสนทนากับชาวบ้านอย่างเป็นกันเอง ประการที่สามเป้าหมาย

ในการรวมข้อมูลจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร เครือข่ายและบุคคลทั่วไปในชุมชน ประการที่สี่ การบันทึกข้อมูล จะจดบันทึกลงในสมุดบันทึก บันทึกเสียงลงในเครื่องบันทึกเสียง และบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพ ประการที่ห้าการตรวจสอบข้อมูล ในกรณีการเก็บข้อมูลซึ่งได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ จะมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และมีการตรวจสอบความตรงของข้อมูล โดยตรวจสอบทั้งด้านข้อมูลและด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่

วิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่เก็บรวบรวมข้อมูลมาได้แล้ว ผู้วิจัยจะสรุปและจำแนกประเด็นตามขอบข่ายที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหาที่ศึกษา แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล อธิบายความสัมพันธ์ และปรากฏการณ์โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ขอบเขตในการวิจัย

- 1.1 ขอบเขตพื้นที่ : ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 1.2 ในข้อ 1.1 จะเลือกพื้นที่เครือข่ายชุมชนที่ตั้งแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี และเป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- 1.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ซึ่งเป็นที่ตั้งเครือข่าย ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
 - 1.1.2 รูปแบบ ได้แก่ โครงสร้าง และขนาดของเครือข่าย การรวมกลุ่มของเครือข่าย รูปแบบการทำงาน บทบาท ผลของการมีเครือข่าย
 - 1.1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

สถานที่ทำการวิจัยและเก็บข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้ใช้พื้นที่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 10 เครือข่าย สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จะกำหนดภายหลังจากที่ได้จากข้อมูลเบื้องต้น

อุปกรณ์การวิจัย

อุปกรณ์ในการวิจัยประกอบด้วย แถบบันทึกเสียง เครื่องเทปคาสเซ็ท สมุดบันทึกภาคสนาม สมุดบันทึกประจำวัน กล้องถ่ายรูป แผ่นดิสก์ และกระดาษ A 4

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทำเนียบเครือข่ายชุมชน ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี อันเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการเป็นฐานข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ด้านนี้เป็นอย่างดี
2. ได้ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับลักษณะ รูปแบบ องค์ประกอบ ตลอดจนบทบาทและผลของการมีเครือข่าย รวมทั้งกรณีศึกษา ซึ่งอาจจะนำไปปรับใช้ หรือพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน
3. ได้ข้อมูลที่เป็นฐานข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และวิจัยเกี่ยวกับเครือข่ายชุมชน รวมทั้งประโยชน์ต่อการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

หน่วยงานต่างๆ ได้แก่ สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ทบวงมหาวิทยาลัย กรมการพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่างๆ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และองค์กรเอกชนต่างๆ รวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาตินำข้อมูลดังกล่าวไปประกอบในการดำเนินนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมได้

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง “เครือข่ายชุมชน : ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผู้วิจัยได้ศึกษากันคว่ำรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยมีเนื้อหาตามลำดับดังนี้ คือ ส่วนแรกเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาซึ่งประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรและเครือข่าย ในส่วนที่สองเป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และในส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

เมื่อกล่าวถึง “ชุมชน” จะพบว่านิยามวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชนเอาไว้คล้ายๆ กันดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515 : 19) กล่าวว่าชุมชน ประกอบด้วยประชาชน ซึ่งอาศัยอยู่บนพื้นแผ่นดินที่ต่อเนื่องกันและเป็นผู้ซึ่งมีความสนใจร่วมกันกับผู้อื่นอย่างน้อย 1 อย่าง หรือมากกว่าที่เป็นเหตุให้ต้องอาศัยอยู่บนพื้นแผ่นดินนั้น

สุวิทย์ ชัยวัฒนพันธ์ (2521 : 51) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า คือกลุ่มชน ซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ในความหมายดังกล่าวเป็นการที่ชุมชนมีความรู้สึกนึกคิดคือผลประโยชน์ และผูกพันทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกัน โดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน

อุทัย หิรัญโศ (2522 : 11) กล่าวว่า ชุมชนคือ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่งอันแน่นอน มีผลประโยชน์ส่วนใหญ่วางร่วมกันซึ่งเห็นได้จากความประพฤติ ขนบธรรมเนียมประเพณี

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2537 : 24-25) ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนเป็นการจัดองค์กรทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยทั่วไปจะให้ความหมายใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนแออัด เป็นต้น ส่วนลักษณะที่สองหมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกัน ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยมีโครงสร้างและวัตถุประสงค์ การดำเนินการของสมาชิกในชุมชนที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เช่น ชุมชนนักวิชาการ ชุมชน ศาสนา เป็นต้น โดยสมาชิกในชุมชนทั้งสองจะมีความตระหนักในเอกลักษณ์ของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

นอกจากนี้เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2537 หน้า 25 – 40) ยังได้กล่าวถึงแนวคิดที่เรียกว่า ชุมชนนิยม ไว้ด้วยว่า แนวคิดชุมชนนิยมเป็นแนวคิดในระดับสังคม หมายถึง สังคมที่คนเห็นประโยชน์และรู้จักใช้ประโยชน์จากชุมชน อีกทั้งให้ประโยชน์ตอบแทนแก่ชุมชน คนในสังคมจะได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนร่วมเป็นสมาชิกชุมชนใด ชุมชนหนึ่งหรือหลายชุมชนที่เหมาะสมกับคน ส่งผลให้คนในสังคมมีการรวมตัวกันจัดเป็นชุมชนเล็ก ๆ มากมาย และมีความหลากหลาย โดยแต่ละชุมชนมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งและแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน และเป็นผลดีต่อสมาชิกทั้งทางด้าน กายภาพ จิตใจ และก่อประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม แนวคิดชุมชนนิยมเชื่อในพลังชุมชน และความสามารถของชุมชนว่า ชุมชนจะเป็นหน่วยสำคัญในการเติมชีวิตมนุษย์ให้บริบูรณ์ ปรัชญาหลักของแนวคิดชุมชนนิยมคือ คนเป็นศูนย์กลางของชุมชนมิใช่เป็นเพียงองค์ประกอบของชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรและเครือข่าย

2.1 กลุ่ม

ได้มีผู้ให้ความหมายของกลุ่มไว้ดังต่อไปนี้

วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ (2529 : 9) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ การที่บุคคล ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความผูกพันต่อกัน และความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม นอกจากนี้กลุ่มจะต้องมี กฎเกณฑ์ที่สมาชิกกลุ่มยอมรับร่วมกัน มีการจัดองค์กรในกลุ่ม มีระเบียบการดำเนินงานของกลุ่มอย่างแน่นอน

วิสุทธิ จัรัสพันธ์ (อ้างถึงใน พระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์, 2544 : 21) กล่าวถึงกลุ่มว่า จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของคนที่มีความต้องการหรือมีปัญหาาร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอันหมายถึงกิจกรรมที่ดำเนินการไม่สม่ำเสมอ ต่อเนื่อง ไม่มีแบบแผนที่แน่นอนในการปฏิบัติ รวมทั้งมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์เป็นไปในลักษณะกว้าง ๆ และไม่เป็นทางการ

Bales (อ้างถึงใน พระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์, 2544 : 22) ให้ทัศนะว่า กลุ่มหมายถึงจำนวนบุคคลจำนวนหนึ่งผูกพันร่วมกันในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และมีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ บุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มแต่ละคน จะรับรู้และทราบถึงสถานภาพของคนที่สังกัดอยู่ในกลุ่มอย่างชัดเจน นั่นคือแต่ละคน สามารถรับรู้และตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มดังกล่าว

Waston (อ้างใน พระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์, 2544 : 22) กล่าวว่า กลุ่มทางสังคมคือ การที่บุคคลมารวมกัน โดยปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่ละคน ตระหนักถึงสมาชิกภาพของตนในกลุ่มตระหนักถึงคนอื่น ๆ ในกลุ่ม แต่ละคนได้รับความพึงพอใจบางอย่างจากการที่ตนมีส่วนร่วมด้วยบุคคลอื่น ๆ

จากนิยามข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลุ่มคือ การรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ซึ่งมีกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการรวมกัน เพราะกลุ่มช่วย ส่งเสริมให้ประชาชนทำงานร่วมกัน ช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์หรือการกระทำระหว่างกัน อย่างใกล้ชิด ทำให้สมาชิกในกลุ่มตระหนักถึงคุณค่าของกลุ่มเป็นสำคัญ รวมทั้งสมาชิกในกลุ่มมีความรู้สึก ความรับผิดชอบ และมีความต้องการในจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกัน

2.2 องค์กร

ในส่วนขององค์กรนั้น ได้มีผู้ให้นิยามความหมายขององค์กรไว้ดังนี้

ในการดำเนินงานของกลุ่มและองค์กรนั้น เขาวัลักษณ์ อภิชาติวัลลภ (2533 : 3) ได้กล่าวถึงการจัดตั้งกลุ่มและองค์กรว่า ย่อมได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทาง จิตวิทยาและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ผลักดันให้มนุษย์เกิดการรวมกลุ่มขึ้น โดยมีปัจจัย สำคัญ ๆ ที่ทำให้มีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรได้แก่

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สมาชิกที่มาด้วยกันนั้นต่างต้องการที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของกันและกัน เช่น การลงแขก การทำนารวม การจัดตั้งธนาคารข้าว และการตั้งกองทุนร้านค้าชุมชน เป็นต้น

2. ปัจจัยทางด้านสังคม มนุษย์อาจเข้าร่วมกลุ่มเพราะต้องการมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เช่น การพบปะพูดคุย การทำบุญ การเล่นกีฬา รวมถึงการอยากมีสถานภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง ซึ่งหมายถึงการได้รับการยอมรับจากสังคม

3. ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา การรวมกลุ่มทำให้มนุษย์รู้สึกว่ามีความมั่นคงปลอดภัย ไม่ถูกทอดทิ้ง กลุ่มเป็นกลไกที่ช่วยให้สมาชิกได้รับการสนับสนุนทางใจ

จะเห็นได้ว่าการเข้ากลุ่ม หรือร่วมกลุ่มมีสาเหตุมาจากความต้องการหรือความสนใจคล้ายคลึงกัน ขณะเดียวกันการได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มยังสามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ในด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ตลอดจนด้านสังคมคือ การมีชื่อเสียงเกียรติยศด้วย

Chester I. Barnard (อ้างถึงใน พยอม วงศ์สารศรี, 2538 : 4) ได้อธิบายความหมายขององค์กรว่า องค์กรคือระบบที่บุคคลสองคนหรือมากกว่านั้น ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานที่มีความซับซ้อนอย่างมีระบบและมีจิตสำนึก เพื่อร่วมกันทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

เมื่อพิจารณาจากความหมายดังกล่าวจึงอาจสรุปได้ว่า องค์กรคือการรวมตัวของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีกฎระเบียบแบบแผนรองรับการปฏิบัติที่กำหนดขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร การดำเนินกิจกรรมมีความสม่ำเสมอ และต่อเนื่องเพื่อรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในโอกาสต่อไป

ในส่วนของโครงสร้างขององค์กรนั้น สมคิด บางโม (2539 : 21) ได้กล่าวถึงโครงสร้างองค์กรว่ามีการจัดการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม ๆ และกำหนดสายการควบคุมบังคับบัญชาด้วยการตรวจสอบควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปอย่างรัดกุมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสัมพันธ์กับทิมมิงคล ด่านธานินท์ และคณะ (2536 : 183 – 195) ได้กล่าวถึงการจัดโครงสร้างขององค์กร ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับหน้าที่ขององค์กรว่า โครงสร้างขององค์กรมี 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรกเป็นโครงสร้างองค์กรที่เป็นทางการ มีตำแหน่งประธานกลุ่ม รองประธาน กรรมการ ฝ่ายต่างๆ และเลขานุการ เป็นต้น

มักจะเป็นองค์กรที่เกิดจากการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานภายนอก ลักษณะที่สอง เป็นโครงสร้างที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีโครงสร้างที่แน่นอน ผู้นำกลุ่มจะได้รับการยอมรับจากชุมชนและเป็นบุคคลสำคัญขององค์กร ใช้ความเป็นเครือญาติความเป็นเพื่อนบ้านในการติดต่อสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม ๆ

กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 19 – 29) ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรชุมชน และพบว่าขั้นตอนของการพัฒนาองค์กรชุมชนแบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นก่อร่างสร้างกลุ่ม และแสวงหาทางเลือกในระดับความคิด ในขั้นตอนแรกนี้ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ๆ คือ 1) ขั้นการวิเคราะห์ชุมชนซึ่งเป็นหัวใจของงาน ชาวบ้านต้องเข้าใจปัญหาอย่างถูกต้อง และมีความเข้าใจร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ และ 2) ขั้นการแสวงหาทางเลือกเพื่อทำกิจกรรม วิธีการแสวงหาทางเลือกคือ กระบวนการระดมความคิดในกลุ่มตนเอง การศึกษาดูงานของกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเป็นการขยายฐานความรู้ในเรื่องการแก้ปัญหา การศึกษาคาดการณ์ล่วงหน้าถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต การประเมินความเป็นไปได้ในการทำกิจกรรม รวมทั้งการประเมินโอกาสและขีดจำกัดของกลุ่ม

2. ขั้นลงมือปฏิบัติการ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กับขั้นตอนแรก คือหากกลุ่มสามารถวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของตนเองได้ใกล้เคียงความจริง และมีประสบการณ์กว้างขวางในการหาทางออกก็สามารถเลือกกิจกรรมได้อย่างเหมาะสมตามธรรมชาติของกลุ่ม โดยต้องยึดหลักการพยายามพึ่งตนเอง ตลอดจนใช้ทรัพยากรและความพยายามของตนเองให้มากที่สุด

3. ขั้นขยายตัว ลักษณะการขยายตัวจะมีอยู่ 2 ทิศทาง ทิศทางแรกคือ การขยายประเภทของกิจกรรม เช่น กลุ่มเกษตรทำนาที่เริ่มกิจกรรมคือ การซื้อขายปุ๋ย ต่อมาก็ขยายกิจกรรมไปยังการซื้อขายข้าวเปลือก และกิจกรรมจัดตั้งโรงสีในท้ายที่สุด อีกทิศทางหนึ่งเป็นการขยายแนวคิดและกิจกรรมในแง่ของพื้นที่ เช่น กลุ่มเลี้ยงวัวควายที่เริ่มกิจกรรมจนได้ผลจึงได้ถ่ายทอดบทเรียนไปยังพื้นที่ใกล้เคียง

4. ขั้นพลังคือสามัคคี หลังจากกลุ่มเข้มแข็งแล้วความเข้มแข็งดังกล่าวก็จะสามารถระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เรียกว่า “องค์กรพันธมิตร” เช่น

การที่กลุ่มพรรณไม้ขยายกิจกรรมของกลุ่มออกไปทำธุรกิจร่วมด้วยการเปิดสถานีน้ำมันกับบริษัทบางจาก (มหาชนจำกัด) นอกจากจะเป็นไปในรูปแบบของการระดมความร่วมมือแล้ว ในบางกรณียังต้องเป็นไปในรูปแบบของการต่อรอง ตัวอย่างเช่น เมื่อกลุ่มเกษตรสามตำบล อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ต่อสู้เรื่องนุ้ยปลอมจากบริษัทจนได้ชัยชนะ และยิ่งกลุ่มของชาวบ้านกลุ่มใดมีความเข้มแข็งมาก สามารถลำแข้งพลังในรูปแบบต่าง ๆ ได้มาก ก็ยิ่งระดมความสามัคคีและการยอมรับจากบุคคลภายนอกได้มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น พัฒนาการของสมาชิกรายย่อยภาคอีสาน ซึ่งเริ่มต้นก่อตั้งโดยเป็นอิสระจากระบบราชการ แต่ในท้ายที่สุดก็ได้รับการยอมรับให้มีสถานการเป็นตัวแทนกลุ่มหนึ่งของเกษตรกรโดยเป็นหนึ่งใน 14 กลุ่ม ของสถาบันเกษตรกรที่มีส่วนร่วมร่าง พ.ร.บ. สภาเกษตรกรแห่งชาติ

กฤษฎา วงษาสันต์ (2542 : 15) ได้กล่าวถึงองค์กรว่า เป็นโครงสร้างพื้นฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมที่ต้องการจะดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ องค์กรหรือสถาบันจึงกลายเป็นสิ่งมีชีวิต คือ มีกิจกรรมเคลื่อนไหว มีความเจริญ ความเสื่อม มีอุดมการณ์เป็นเป้าหมาย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมีบทบาทในการสร้างความจริงให้แก่สังคม ชุมชนนั้น

วิยุทธ จารัสพันธุ์ (อ้างถึงใน พระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์ , 2544 : 23) ได้กล่าวถึงองค์กรว่า องค์กรจัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของคนโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ มีกฎระเบียบรองรับอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร การดำเนินกิจกรรมมีความต่อเนื่องเรื่อยไป แม้ปัญหาจะหมดแต่ละองค์กรอยู่เพื่อรับกับเหตุการณ์หรือปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีแบบแผนที่แน่นอนในการปฏิบัติโดยกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรที่เป็นทางการรวมทั้งมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้ล่วงหน้าอย่างชัดเจน

นอกจากนี้กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 30 - 40) ยังได้นำเสนอกลยุทธ์ที่สำคัญของการพัฒนาองค์กรชุมชนไว้ ดังต่อไปนี้

1. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนากิจกรรม

กิจกรรมที่องค์กรชุมชนดำเนินการอยู่นั้นมีลักษณะหลากหลายอย่างมาก แต่มีกลยุทธ์บางอย่างแฝงอยู่ในความหลากหลาย และสามารถใช้เกณฑ์หลายๆ แบบใน

การจัดประเภทกิจกรรมเพื่อช่วยในการวิเคราะห์กลยุทธ์ในการจัดทำกิจกรรมของชุมชนให้มีความหมายมากขึ้น

เกณฑ์แรกที่ใช้แบ่งกิจกรรมคือ การแบ่งกิจกรรมตามลักษณะการทำหน้าที่ และวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจแบ่งกิจกรรมของชุมชนได้ดังนี้

1. กิจกรรมการผลิต (Production – related) กิจกรรมประเภทนี้จะเกี่ยวข้องกับการผลิต การพัฒนากระบวนการผลิต การเพิ่มผลผลิต การแปรรูปผลผลิต ตลอดจนการสร้างงานให้เกิดขึ้นในชุมชน

2. กิจกรรมสวัสดิการ (Livelihood – related) ได้แก่กิจกรรมสวัสดิการที่เกี่ยวข้องกับการเกิดแก่เจ็บตาย หรือความจำเป็นในชีวิตอย่างอื่น ๆ (ค่าเทอม ค่ารักษาพยาบาล ค่าฌาปนกิจ)

3. กิจกรรมการจ้ระเบียบควบคุม (Control – regulation – related) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจ้ระเบียบควบคุม เช่น กลุ่มวัวควายที่วัดกลุ่มรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน การทำนาเอาฮีดคองมาตั้งเป็นกฎหมู่บ้าน เป็นต้น

4. กิจกรรมประเพณี (Clan – related) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีของชุมชน เช่น การสร้างบูรณะวัด

5. กิจกรรมการศึกษา (Education – related) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับด้านการศึกษาในทุก ๆ ด้าน ทั้งแบบในและนอกระบบ เช่น การฝึกสมาธิ การฝึกอบรมอาชีพของกลุ่มชาวบ้าน

นอกจากการแบ่งประเภทกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีการแบ่งกิจกรรมตามระดับของพื้นที่ ซึ่งอาจจะไล่ตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่ม หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภายนอก การแบ่งประเภทนี้มีนัยยะสำคัญในการวัดความสัมพันธ์ระหว่างระดับต่าง ๆ เช่น ระดับบุคคลกับกลุ่ม ระดับกลุ่มกับหมู่บ้าน ระดับตำบลกับภายนอก โดยที่เนื้อหาของความสัมพันธ์นั้นอาจจะมีลักษณะขัดแย้ง (เป็นศัตรู) ร่วมมือ (เป็นมิตร) หรือทั้งขัดแย้งทั้งร่วมมือ และสุดท้ายอาจจะแบ่งประเภทของกิจกรรมได้ตามเกณฑ์เรื่องพัฒนาการขององค์กรได้เป็น 3 ชั้น คือ 1) ต่างคนต่างแก้ปัญหา 2) รวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันเอง 3) ชั้นระคมพลังจากภายนอก/ต่อรองกับภายนอก ลำดับขั้นตอนนี้มีความสำคัญ กล่าวคือ หากมีการกระโดดข้ามขั้น เช่น จากที่ไม่เคยรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือ

กันเองเลย กระโดดมาเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองกับภายนอก เช่น ในรูปของ สภาเกษตรกร ผลที่เกิดขึ้นมักจะไม่ค่อยประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพราะการทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือกันเองภายในกลุ่มจะเป็นเสมือนเวทีฝึกซ้อมความสามารถในการจัดการของชาวบ้านก่อนที่จะก้าวไปสู่เวทีที่ยากยิ่งขึ้น

ในส่วนกลยุทธ์ของการทำกิจกรรมก็ได้มีการนำเสนอสรุปเป็นหลักวิเคราะห์ได้ว่า “หลากหลาย แต่สมดุล และมีระบบ”

“หลากหลาย” คือ ควรมีกิจกรรมที่หลากหลาย ครอบคลุมมิติต่างๆ ของชีวิต ตัวกิจกรรมทำหน้าที่ได้หลายๆ อย่างและครอบคลุมหลายๆ ระดับของชุมชน (ปัจเจก ครอบครัว กลุ่มชุมชน หมู่บ้าน) ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมแต่ละชนิดมีคุณประโยชน์และมีขีดจำกัดอยู่ในตัวเอง

“สมดุล” การทำงานพัฒนาเปรียบเสมือนการเดินไต่อยู่บนเส้นลวด ดังนั้นเรื่องการสมดุลตัวจึงเป็นหลักประกันของการเดินให้ตลอดรอดฝั่ง เช่น สหกรณ์ทำนางแนว จำกัด ที่ตำบลทำนางแนว อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น ที่มีได้เน้นหนักแต่เรื่องของการกู้-ยืมเงินด้านเดียว เพราะในขณะที่ “ทุนเงิน” เพิ่มขึ้นตั้งแต่ “ทุนความรู้ที่จะจัดการกับเงิน” เดินตามมาไม่ทัน กิจกรรมของสหกรณ์ทำนางแนวจึงเป็นการตัดถนนสี่เลนให้แก่การพัฒนาความรู้แก่สมาชิก ทั้งความรู้ที่มาจากแหล่งแนวนอน (Horizontal) เช่น เรียนรู้แลกเปลี่ยนจากชาวบ้านด้วยกัน กับแหล่งความรู้แนวตั้ง (Vertical) เช่น เจ้าหน้าที่สหกรณ์ นักวิชาการ เป็นต้น

“มีระบบ” การจัดการกับความหลากหลายอย่างมีระบบเป็นองค์ประกอบของกลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่ง การจักระบบนั้นอาจจะหมายถึงการตอบคำถามง่ายๆ ว่าจะทำอะไรก่อน / หลัง จะทำอะไรมาก / น้อย จะให้ใครทำอะไรบ้าง ในแง่นี้ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจักระบบกิจกรรม คือ กลุ่มผู้นำหรือคณะกรรมการขององค์กรชุมชน ซึ่งมีหลักการว่าหลังจากที่ทำกิจกรรมมาได้ระยะหนึ่งแล้ว “ผู้นำอาจจะพ่ายให้น้อยลง แต่คัดท้ายให้มากหน่อย”

2. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาโครงสร้างองค์กร

โครงสร้างขององค์กรจะมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามภารกิจขององค์กร กลยุทธ์ที่สามารถมองเห็นได้ในการจัดโครงสร้างองค์กรชุมชนคือ มีการกระจายตัว (Decentralized) และมีการระดมส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full Participation)

“กระจายตัว” เป็นการกระจายงานและความรับผิดชอบออกไปเป็นชั้น ๆ ในระดับต่าง ๆ อันเป็นรูปแบบโครงสร้างที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตที่เป็นจริงของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามลักษณะการจัดโครงสร้างให้ทุกระดับมีหัวมุด (ตัวแทนจากระดับล่างขึ้นมาเป็นกรรมการในระดับบน) อย่างไม่ขาดตอน ไม่ว่าจะองค์กรจะขยายใหญ่เป็นหลาย ๆ ชั้น ๆ โครงสร้างแบบนี้จะเอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วม การไหลเวียนอย่างทั่วถึงของข่าวสาร การติดตามผล และการกำกับดูแล (Monitor-Regulation) อย่างทั่วถึงทั้งองค์กร

“การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่” เนื่องจากการทำงานพัฒนาแบบจากล่างขึ้นบน องค์กรประกอบที่สำคัญก็คือ ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอนและในทุกองค์ประกอบ สมาชิกกลุ่มจึงต้องเข้าร่วมตั้งแต่ขั้นวิเคราะห์ การทำกิจกรรม ขั้นตอนตัดสินใจ การร่วมทุน ฯลฯ และอาจรวมถึงการที่กลุ่มใช้ระบบหมุนเวียนการเป็นผู้นำ (Circulation of Leadership) เพื่อเกื้อหนุนความรับผิดชอบและสร้างโอกาสการพัฒนาความเป็นผู้นำของทุกคน

3. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

กลยุทธ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการพัฒนาบุคคลมีดังนี้คือ

- 1) การพัฒนาความรู้ นอกจากการพัฒนาความรู้จะมีฐานะเป็น “จุดเริ่มต้น” ที่สำคัญของการทำงานในองค์กรชุมชนแล้ว การพัฒนาความรู้ยังต้องทำหน้าที่เป็น “ขาดำ” แทรกอยู่ในทุกขั้นตอน ถ้าขาดขาดำนี้จะมีผลทำให้องค์กรชุมชนนั้นขาดพลังชีวิตที่สำคัญไป
- 2) การพัฒนาความคิด และจิตสำนึก เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายได้เช่น ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น
- 3) การพัฒนาต้องใช้เวลา กลยุทธ์การพัฒนาคนนั้นต้องใช้เวลา ไม่มีวิธีการใดแล้วเรียนลัด หรือสูตรสำเร็จ
- 4) การจัดสมดุลระหว่าง “รายบุคคล” กับ “ทำร่วมกันเป็นกลุ่ม” จะต้องมีการแบ่งแยก

ว่าในขั้นตอนใดของกิจกรรมจะทำเป็นรายบุคคลหรือทำร่วมกันอย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อป้องกันปัญหาในการทำงาน

4. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรวัสดุ

เนื่องจากวัสดุที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชนจะแตกต่างกันไปตามประเภทและเป้าหมายของกิจกรรม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตย่อมมีกลยุทธ์ในการจัดการที่แตกต่างกัน และการจัดการกับทรัพยากรวัสดุนั้นจะเป็นผลลัพธ์ต่อเนื่องมาจากการพัฒนาทักษะความสามารถของสมาชิกในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการจัดการและพัฒนาทุน การจัดการและการพัฒนาเรื่องการผลิต และการแปรรูปผลผลิต การจัดการและการพัฒนาตลาดรวมถึงการจัดการแบ่งปันผลประโยชน์

5. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาเครือข่าย

ลักษณะร่วมประการหนึ่งขององค์กรชุมชนคือมีการขยายแนวคิดและขยายกิจกรรมสร้างเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการขยายเครือข่ายตามพื้นที่ เช่น ขยายไปในหมู่บ้านใกล้เคียง หรือขยายตามลักษณะกิจกรรม โดยต้องคำนึงถึงเรื่องขนาดที่ต้องพอเหมาะ ต้องมีการแบ่งขอบเขตความรับผิดชอบและต้องทำกลุ่มย่อยให้เข้มแข็ง

2.3 เครือข่าย

ธนา ประมุขกุล (2544 : 104 – 112) ได้กล่าวถึงเรื่องของเครือข่ายไว้อย่างน่าสนใจ เครือข่าย คือ การเชื่อมโยงอย่างมีเป้าหมาย การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่างระบบที่ปฏิบัติการอยู่เข้าด้วยกัน เช่น การเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์เข้าเป็นระบบอินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่างบทบาทของบุคคล / องค์กรต่าง ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมใด ๆ ของภาคีสมาชิก ซึ่งหากพิจารณาถี่กลงไปในความเป็นบุคคล / องค์กร ก็จะพบความแตกต่างของระบบความคิด (ของบุคคล) และความแตกต่างของระบบการทำงาน (ขององค์กร) ที่ปรากฏออกมาตามการปฏิบัติตัวและตามบทบาทภารกิจที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล / องค์กร การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จึงเท่ากับการเชื่อมโยงหลาย ๆ ระบบย่อย (ที่ต่างมีลักษณะจำเพาะของระบบ) ให้รวมกันขึ้นมาใหม่อีกหนึ่งระบบของหน่วยสมาชิกทุกหน่วยที่เข้ามารวมกัน

จากนั้นฐานของการเชื่อมโยงระหว่างบุคคล / องค์กรเป็นเครือข่ายก็คือ การรวบรวมความหลากหลายเข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกันให้เกิดความเป็นเอกภาพ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานเครือข่ายเป็นเบื้องต้นว่า เป็นการมีเป้าหมายร่วมกัน เป้าหมายที่ตรงกันนี้เองที่ทำให้ความหลากหลายมาบรรจบเชื่อมโยงกันได้ ผลจากการรวมกันนี้ย่อมก่อให้เกิดพลังในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้โดยเร็ว

ในขณะที่เครือข่ายเป็นการเริ่มต้นด้วยการสร้างเป้าหมายร่วมกันของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่าสมาชิกที่เกี่ยวข้องจะมีบทบาทหน้าที่ความถนัดต่าง ๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้มีโอกาสรับรู้เป้าหมายหรือปัญหาร่วมกันแล้ว สมาชิกแต่ละส่วนก็จะได้รับและแสดงบทบาทตามศักยภาพ / ความถนัดของตนเพื่อตอบสนองเป้าหมายของเครือข่ายได้อย่างตรงต่อสภาพที่แท้จริงโดยมิต้องรอการสั่งการใด ๆ จากผู้กำหนดนโยบายในสายงานบังคับบัญชา ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการระดมสรรพกำลังรวมถึงคน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนของระบบงานราชการ

ในส่วนของ การเกิดเครือข่ายนั้น เครือข่ายแต่ละเครือข่ายต่างก็มีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างขึ้นมาด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน ซึ่งพอสรุปเป็นหลัก ๆ ได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายนี้มักจะเกิดจากการที่ผู้คนมีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน หรือประสบสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ ไปจนถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าในการดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกอันเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเอง เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดในพื้นที่ชุมชนที่มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันมารวมกันเป็นกลุ่มเป็นชมรมก่อน ต่อเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของสมาชิก มีการขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มมากขึ้น กลุ่มก็มักจะพัฒนาขึ้นมาเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดความครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิก เครือข่ายเช่นนี้มักมีระยะเวลาก่อร่างสร้างเครือข่ายนาน แต่เมื่อเกิดแล้วก็จะมีความเข้มแข็งยั่งยืน และมีแนวโน้มที่เครือข่ายจะขยายตัวเพิ่มเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง กลไกของรัฐผลักดันให้เกิดรูปธรรมของงาน โดยเร็วและโดยมากเข้าไว้ก่อน เครือข่ายจึงจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

แต่ก็มีจุดอ่อนที่สมาชิกที่เข้าร่วมมิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด ความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อน การรวมตัวกันจึงเป็นไปในลักษณะชั่วคราวชั่วคราวเป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปในที่สุด ยกเว้นว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดีอย่างที่ควร จนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มจะยังคงรักษาสถานภาพเครือข่ายไว้ได้แต่แนวโน้มเครือข่ายก็มักจะลดขนาดลงเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง

2. เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายนี้มักจะมีข้องเกี่ยวกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐอยู่เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ก็เป็นไปตามแนวคิดเดิมที่อาศัยกลไกของรัฐผลักดันให้เกิดรูปธรรมของงานโดยเร็วและโดยมากเข้าไว้ก่อน เครือข่ายจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ก็มีจุดอ่อนที่สมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด ความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อน การรวมตัวกันจึงเป็นไปในลักษณะชั่วคราวชั่วคราวเป็นการเฉพาะกิจไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปในที่สุด ยกเว้นว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดีอย่างที่ควร จนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มจะยังคงรักษาสถานภาพเครือข่ายไว้ได้แต่แนวโน้มเครือข่ายก็มักจะลดขนาดลงเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง

3. เครือข่ายวิวัฒนาการ เครือข่ายวิวัฒนาการนี้เป็นอีกหนึ่งรูปแบบการกำเนิดเครือข่ายที่มีได้เป็นไปโดยธรรมชาติแต่แรกเริ่ม และก็มีได้มีการจัดตั้งโดยตรง แต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ในการที่จะสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกันก่อน โดยอาจจะยังมีได้มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใด ๆ อย่างชัดเจนนัก หรือในอีกลักษณะหนึ่งอาจเกิดจากบุคคลกลุ่มหนึ่ง พื้นที่หนึ่ง ถูกจุดประกายความคิดจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟัง หรือการได้ไปเห็นเครือข่ายอื่น ๆ แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธมิตรในฐานะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพัฒนาตนเองบ้าง เครือข่ายที่ว่ามีได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรก แต่ถ้าหากสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี สามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนได้โดยสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแล้ว เครือข่ายนี้ก็จะสามารถพัฒนาตนเองต่อไป จนสร้างเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเหมือนเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นเดียวกัน

นอกจากจะพิจารณาถึงการเกิดของเครือข่ายซึ่งมีจุดเริ่มต้นต่าง ๆ กันดังได้กล่าวมาแล้ว หากพิจารณาถึงองค์ประกอบของเครือข่ายจะพบว่าเครือข่ายต่าง ๆ นี้จะต้องประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. สมาชิก เนื่องจากเครือข่ายคือการเชื่อมโยง ดังนั้นเครือข่ายจะต้องเริ่มต้นจากการที่มีสมาชิกประกอบกันเข้าเป็นเครือข่าย โดยสมาชิกเหล่านี้หากมีจำนวนมากก็อาจจำเป็นต้องมีคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการจัดการ ประสานงานให้เครือข่ายดำเนินไปได้โดยราบรื่น และด้วยเหตุที่เครือข่ายมีสมาชิกหลายองค์กร หลายบทบาท สมาชิกทั้งหมดจึงอาจจำแนกร่าว ๆ ตามน้ำหนักความสำคัญของสมาชิกที่มีต่อเป้าหมายเครือข่ายเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ สมาชิกแกนหลักผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับผลงานตามเป้าหมายเครือข่าย และอีกกลุ่มเป็นสมาชิกแกนเสริมซึ่งเป็นผู้สนับสนุน การจำแนกสมาชิกเป็น 2 กลุ่มนี้ มิได้กำหนดการไว้เป็นสาระสำคัญเพื่อการแบ่งแยกสมาชิก แต่เป็นการหยิบยกขึ้นมาเพื่อเป็นประโยชน์ในแง่ที่ต้องการให้สมาชิกได้ตระหนักว่า บทบาทของสมาชิกแต่ละส่วนอาจมีความแตกต่างกันไปตามความสัมพันธ์ที่มีต่อเป้าหมายเครือข่ายดังกล่าว ผู้ที่เป็นสมาชิกแกนหลักก็จะได้ตระหนักว่าตนควรจะต้องทำอะไร ส่วนสมาชิกแกนเสริมก็จะได้เข้าไปมีบทบาทสนับสนุนอย่างเหมาะสม เพื่อมิให้สมาชิกแต่ละส่วนเกิดความสับสนในบทบาทของตนในการช่วยกันให้เครือข่ายดำเนินการไปได้อย่างยั่งยืน

2. กรรมการ / ผู้ประสานงาน เครือข่ายที่มีสมาชิกจำนวนมากจำเป็นต้องมีคณะกรรมการ หรือแม้มีจำนวนไม่มากก็ยังคงจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่ประสานงาน เพราะอย่างน้อยต้องได้นัดหมายพบปะกันในการทำงานเกี่ยวกับการบริหารในองค์กรต่าง ๆ อย่างไรก็ตามมีสิ่งที่เห็นว่าการเป็นเครือข่ายนั้นจะแตกต่างไปจากองค์กรการทำงานที่ตรงที่องค์กรจะให้ความสำคัญกับผู้นำองค์กรมาก ในขณะที่การเป็นเครือข่ายจะให้ความสำคัญกับสมาชิกทุกคนเสมอกัน สมาชิกแต่ละคนมีอิสระทางความคิด การตัดสินใจของเครือข่ายจึงเป็นผลรวมทางความคิดของเหล่าสมาชิก ดังนั้นการขับเคลื่อนเครือข่ายจึงมีลักษณะการดำเนินงานในแบบที่ไม่ต้องมีผู้นำเพราะผู้นำที่แท้จริงคือสมาชิกทั้งหมด และเพื่อให้เกิดการดำเนินเครือข่ายไปได้ สิ่งที่เครือข่ายต้องการจึงได้แก่ ผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดการจัดการที่ดีต่อกระบวนการที่ทำให้สมาชิกสามารถนำพาเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยพลังของสมาชิก

3. เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นถือเป็นจุดร่วมสำคัญของการเป็นเครือข่าย ดังนั้น ความชัดเจนของเป้าหมายจึงมีความสำคัญต่อการเข้าร่วมและคงอยู่ของสมาชิกที่มากขึ้นหลากหลาย เพราะสมาชิกที่เข้ามาคงต้องมีคำตอบสำหรับตัวเองว่าเข้ามาเป็นเครือข่ายเพื่ออะไร และเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการหรือภารกิจของตนเอง/ขององค์กรหรือไม่ นอกจากนี้ตัวเป้าหมายเองจะต้องเป็นตัวกำหนดกิจกรรมของเครือข่ายที่จะตามมา ดังนั้นการกำหนดเป้าหมายนอกจากต้องมีความชัดเจนแล้วยังต้องมีความเป็นไปได้ของการที่เครือข่ายจะดำเนินการไปสู่เป้าหมายนั้นด้วย มิเช่นนั้นเป้าหมายก็จะกลายเป็นเพียงความคิดฝันที่ไม่สามารถทำให้เป็นจริงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเครือข่ายที่อยู่ในระยะเริ่มก่อตั้ง มีข้อเสนอแนะว่าควรกำหนดเป้าหมายหลักเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งที่จะสามารถบรรลุให้ได้เสียก่อน ถ้าหากต้องการขยายวัตถุประสงค์ออกไปอีกจึงค่อยกำหนดในภายหลังเมื่อเครือข่ายมีความเข้มแข็งขึ้นบ้างแล้ว

4. กิจกรรม เครือข่าย(จัดตั้ง) จำนวนมากที่มีองค์ประกอบทั้งสมาชิก(ที่ถูกแต่งตั้ง) และมีเป้าหมาย (ที่ถูกกำหนดมาให้) ครอบถ้วน แต่กลับไม่สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายโดยที่เครือข่ายคิดหรือดำเนินการเองได้นอกจากต้องอาศัยองค์กรหน่วยงานภายนอกเป็นผู้จัดกิจกรรมให้ กิจกรรมจึงถูกจัดเป็นครั้งคราว ขาดความต่อเนื่อง และแม้ว่าจะมีกิจกรรมเกิดขึ้น สมาชิกก็อาจจะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องของเครือข่ายเนื่องจากกิจกรรมนั้นมิได้เกิดขึ้นจากความคิด การตัดสินใจของสมาชิกส่วนรวมแต่เป็นไปตามความประสงค์ของหน่วยงาน ผู้จัด (เจ้าของงบประมาณ) ซึ่งแตกต่างจากเครือข่ายที่สามารถจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเครือข่ายได้ด้วยอาศัยการมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยกันเอง ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นมิใช่จะต้องเป็นกิจกรรมใหญ่โตที่ต้องรวมสมาชิกทั้งหมดให้ได้เท่านั้น เพราะอาจมีกิจกรรมที่สมาชิกส่วนหนึ่งมีความสนใจใคร่เรียนรู้จากสมาชิกอีกส่วนหนึ่งเป็นการเฉพาะ ก็นับว่าเป็นกิจกรรมในเครือข่ายที่ควรสนับสนุนให้มีเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างเป็นธรรมชาติและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในหมู่สมาชิก

นอกจากนี้หากมองเครือข่ายในแง่ที่เป็น “ระบบเครือข่าย” เปรมจิต ชนะวงศ์ และคณะ (2547 : 3) ได้นำเสนอเกี่ยวกับแบบเครือข่ายไว้ว่า หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานขององค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรเป็นของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง องค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาก็สามารถติดต่อได้

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า เครือข่ายคือการรวมความหลากหลายเข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกันอันจะก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานเพื่อบรรลุสู่เป้าหมายอันมีร่วมกัน ทั้งการมีเครือข่ายยังก่อให้เกิดพลังและอำนาจในการที่จะอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงพฤติกรรมอันประกอบด้วย การร่วมและการสมยอม ประพฤติตามพฤติกรรมคาดหวังของกลุ่มทางการเมืองและไม่ใช่ทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมอาสาสมัคร ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายนี้ คือการที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง

กรรณิกา ชมดี (2524 : 11) สรุปว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยการทำผ่านกลุ่มหรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 20) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความสามารถที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับ

รับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์สามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

ในส่วนของขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน เจมส์ค็อกซ์ ปิ่นทอง (2526 : 1) ได้นำเสนอขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมว่ามีอยู่ 4 ขั้นตอนคือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทวิททอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน เพื่อจัดการควบคุมการใช้ประโยชน์และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตนเอง

ภูมิธรรม เวชชัย (2528) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึงการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการ ควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรและปัจจัยทางการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม และได้พัฒนาการรับรู้ภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจ การกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

सानิตย์ บุญชู (2530 : 6) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนสามารถจะรวมตัวของเขาเอง เพื่อแสวงหาแนวทางตอบสนองด้วยการวางแผนการบริหารและการจัดการในการปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของตนเองและท้องถิ่นให้ดีขึ้น

จากความหมายที่กล่าวมาแล้วนั้น พอสรุปของการมีส่วนร่วมได้ว่าเป็นการที่ประชาชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ของชุมชนทั้งกิจกรรม การกระทำทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ อารมณ์ โดยทุกคนมีส่วนร่วมตั้งแต่

เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการตามบทบาทหน้าที่ตนเองได้รับ ทั้งยังเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรรวมทั้งปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้นการศึกษาเรื่ององค์กรชุมชนกับการจัดการทรัพยากรจำเป็นต้องศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ

ความหมายดังกล่าว การมีส่วนร่วมจึงประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการคือ

1) การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการเกี่ยวข้องกับทั้งตัวไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่เกี่ยวข้องกับด้านกำลังกายหรือทักษะ กล่าวคือผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับจิตใจไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการทำงานอย่างเดียว

2) การกระทำการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้บังเกิดความเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์แล้ว เท่ากับเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยเหตุนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอมที่จะกระทำตามคำสั่งซึ่งเป็นการกระทำโดยปราศจากการยินยอมพร้อมใจและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจแบบ “ซुकวลี” คือมีการติดต่อสื่อสารทั้งไปและกลับระหว่างบุคคลนั้นและกลุ่ม

3) การร่วมรับผิดชอบ เมื่อเกิดการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจอารมณ์และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มนั้นแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย เพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่ม และต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วยจึงเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2537 : 17) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่าคือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม

ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเป็นตัวเอง

อภิชัย พันธเสน (2539 : 151 – 168) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมอาจจะเริ่มต้นจากความหมายของการพัฒนามาจากข้างล่าง แทนวิธีการพัฒนาจากนโยบายเบื้องบน คือ ต้องมีการกระจายอำนาจของการวางแผนจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยมีหลักการพัฒนามบนพื้นฐานของชุมชน สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมโดยมีการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนา เพิ่มโอกาสการสร้างงานนอกภาคเกษตร ให้แรงจูงใจแก่นักลงทุนและการผลิตในท้องถิ่นและการพัฒนาต้องสอดคล้องกับการสร้างระบบเครือข่าย โดยเน้นการพัฒนาที่มองจากภายในเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งใช้ชนบทเป็นฐานและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ถ้าว่ามีส่วนร่วมบางครั้งอาจหมายถึงความรู้สึกร่วม การลดช่องว่าง การสื่อสารกับรัฐ การให้ความสำคัญกับการเข้าถึงกลไกในการได้รับปัจจัยใหม่เพิ่มขึ้นจากการเมืองและโครงสร้างทางเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นหรือทำให้เกิดความพอใจเพิ่มขึ้นในการสนองความต้องการพื้นฐานหรือสิ่งที่ประชาชนต้องการ

แนวคิดความคิดของบัตเลอร์ อ่อนคำสอดคล้องกับอทิน รพีพัฒน์ (2539 : 49) ที่ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาไว้ 5 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นพบปัญหา การพิจารณาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ขั้นที่ 2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

ขั้นที่ 3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ 5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

จากความคิดข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะมีลักษณะเป็นกระบวนการตั้งแต่ต้นคือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ จนกระทั่งถึงร่วมประเมินผล กระบวนการมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์ – สังเคราะห์ปัญหาเพื่อนำไปสู่การแก้ไขและการพัฒนาขององค์กรชุมชนหรือภาคประชาชนต่อไป

ส่วนมัชฌม อ่อนคำ (อ้างถึงในเฉลียว บุรีภักดีและคนอื่น ๆ 2545 : 116) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้นดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนการกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นที่ 2 ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วม กำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นที่ 3 ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ 4 ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นที่ 5 ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีศึกษามีดังต่อไปนี้

การศึกษาของ นภา ชมไพบุลย์ (2529) เรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและประสิทธิภาพของกลุ่มเกษตรกร ในการพัฒนาชนบท รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินบทบาทของกลุ่มเกษตรกร และศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วม ลักษณะการเกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาชนบท โดยศึกษาบทบาทของกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ บทบาทในฐานะผู้ระบุนโยบายความต้องการ บทบาทในฐานะผู้วางแผน บทบาทในฐานะผู้ระดมทรัพยากร บทบาทในฐานะผู้จัดองค์กรและบทบาทในฐานะผู้กระตุ้น พบว่าบทบาทของกลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทในฐานะผู้จัดองค์กร ส่วนบทบาทในฐานะผู้ระดม

ทรัพยากรของกลุ่มยังมีข้อจำกัดเพราะยังไม่สามารถระดมทรัพยากรทั้งในแง่ความคิด และเงินทุนจากสมาชิกในระดับกว้างได้ เช่นเดียวกับบทบาทในฐานะผู้วางแผนและระบุความต้องการ สำหรับบทบาทในฐานะผู้กระตุ้นกระทำได้ในขอบเขตที่จำกัด ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินบทบาทของกลุ่มเกษตรกรได้แก่ ที่มาขององค์กร สถานะนโยบายการตระหนักรู้ของเกษตรกรและระดับการเข้าถึงสื่อมวลชนของเกษตรกร ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของเกษตรกรพบว่า ส่วนใหญ่สมาชิกมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์มากกว่าขั้นตัดสินใจ สำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมมีทั้งลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ ปัจจัยด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การเมือง และประวัติศาสตร์

การศึกษาของ นลินี ดันฐวนิตย์ (2538) เรื่อง “การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่ององค์กรชาวบ้าน” พบว่าการวิเคราะห์เรื่ององค์กรชาวบ้านมีความหลากหลายของการตีความทั้งในลักษณะการมองในส่วนของภารกิจและเป้าหมายขององค์กรชาวบ้าน โดยอาจจะเป็นผลที่เกิดจากการมีประสบการณ์ในระบบที่ต่อกัน เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานพัฒนาของชุมชน หรืออาจเป็นผลมาจากปัจจัยที่สำคัญขององค์กรชาวบ้านนั่นคือ ผู้นำและการบริหารงาน รวมทั้งกิจกรรมที่องค์กรร่วมกันสร้างเครือข่าย เป็นต้น

การศึกษาของ สุนันทรา พุทธิมา (2539) เรื่อง “เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำการเกษตรของชุมชนชนบทภาคเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำเกษตรในชุมชนชนบทภาคเหนือ และศึกษาปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่ทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำการเกษตรในชุมชนชนบทภาคเหนือ ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำเกษตรกร คือ การรวมกลุ่มซึ่งทำให้สมาชิกในกลุ่มสามารถเรียนรู้ถึงการพึ่งตนเองและการแก้ปัญหาด้วยตนเอง กลุ่มเกษตรกรดังกล่าวมีผู้นำของกลุ่มเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการผลิต นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอก เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาให้สามารถดำเนินการผลิตในเชิงพาณิชย์ต่อไปได้

2. ปัจจัยภายในและภายนอกที่ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ของผู้นำการเกษตร ประกอบด้วย ปัจจัยภายในได้แก่ การพึ่งพาระบบเครือญาติ ผู้นำการประกอบอาชีพเดียวกัน การเลียนแบบ ปัญหาต้นทุนการผลิต และสภาพภูมิศาสตร์ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความต้องการของตลาด เครื่องมือทางการเกษตรสมัยใหม่ ความรู้ใหม่ในการพัฒนาผลผลิต นโยบายการส่งเสริมอาชีพ และข้อมูลข่าวสาร

การศึกษาของ พระสุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (2542) เรื่อง “เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์ในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน การปฏิสัมพันธ์วิถีปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนความรู้และกลไกเงื่อนไขภายในภายนอกที่ทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. อุดมการณ์ในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน คือ การพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันในด้านป่าไม้ ซึ่งมีหลายชุมชนเกี่ยวข้อง จึงมีการรวมกลุ่มขึ้นในแต่ละชุมชนเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายช่วยเหลือกันไม่พาะแต่ละกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงองค์กร / กลุ่มอื่น ๆ ด้วย

2. เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชนมีปฏิสัมพันธ์วิถีปฏิบัติ และการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันโดยผ่านกิจกรรมทางสังคม เช่น พิธีกรรม ประเพณี และการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

3. กลไก เงื่อนไข ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ กลุ่ม/องค์กร เครือญาติ กลุ่มอาชีพ และความสัมพันธ์กับภายนอก เช่น หน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้และเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การศึกษาของ สุวรรณ บัวพันธ์ (2543) เรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของกลุ่มเกษตรกร ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของกลุ่มเกษตรกร การวิจัยครั้งนี้ค้นพบแนวทางการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกรตำบลสันทราย ทั้งนี้ เงื่อนไขการพัฒนาเครือ

ถ่ายได้แก่ 1) การได้รับการเสริมพลังจากองค์กรภายนอกชุมชน 2) การกระตุ้นประสานจากวิทยากรภายนอกชุมชนในการจัดกิจกรรม ปรับฐานความคิด และเพิ่มทักษะ 3) แนวความคิดของผู้นำกลุ่มต่อกระบวนการมีส่วนร่วม 4) แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของตัวแทนกลุ่มเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน 5) รูปแบบการถ่ายทอดแนวคิดและวิธีการ 6) การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายระดับหมู่บ้าน นอกจากนี้ ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาศูนย์เครือข่ายได้แก่ 1) กลไกและโครงสร้างเดิมของสังคมที่มีอยู่ 2) มีการรวมกลุ่มเกษตรกรในชุมชน อย่างไรก็ตามพบว่าข้อจำกัดในการพัฒนาเครือข่ายคือ 1) ชุมชนตำบลสันทรายยังขาดผู้นำที่เสียสละอย่างแท้จริง 2) ผู้นำหมู่บ้านบางคนมีอิทธิพลต่อชาวบ้านมากเกินไป 3) จุดอ่อนของโครงสร้างศูนย์เครือข่าย คือ ประชานศูนย์เครือข่ายขาดแนวคิดต่อกระบวนการมีส่วนร่วม คณะกรรมการบางคนไม่ได้สมัครใจเข้ามาทำงานอย่างแท้จริงและขาดทักษะในการบริหารจัดการ 4) การไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้านบางหมู่

ผลการวิจัยเชิงพัฒนาได้แก่ การเกิดขึ้นของศูนย์เครือข่ายกลุ่มอาชีพเกษตรกรตำบลสันทรายส่งผลให้มีการพัฒนาในตำบลสันทราย หลายด้าน คือ 1) การพัฒนาผู้นำเดิม/เกิดผู้นำใหม่ 2) พัฒนากลุ่มเกษตรกร 3) พัฒนาการติดต่อสื่อสาร 4) พัฒนาการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ/เอกชน 5) ความตื่นตัวความร่วมมือและสามัคคีในชุมชนและหน่วยงานภายนอกชุมชน 6) เกิดโครงการ 2 โครงการซึ่งทำให้เกษตรกรในตำบลสันทรายมีอาชีพเสริม และมีรายได้มากขึ้นจากเดิม แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ เกษตรกรเกิดแนวคิดทักษะการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ส่งผลให้เกิดแนวคิดในการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนชนบท

การศึกษาของอาภาพันธ์ พันธุ (2543) เรื่อง “เครือข่ายความสัมพันธทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ขององค์กรชุมชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเครือข่ายความสัมพันธทางสังคมในชุมชนภาคเหนือ และศึกษาเครือข่ายความสัมพันธทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของกลุ่ม/องค์กรชุมชน ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายความสัมพันธทางสังคมในชุมชนภาคเหนือมีลักษณะสัมพันธแบบเครือญาติ และความสัมพันธระหว่างเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นความสัมพันธในแนวนอน มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีการพึ่งพาอาศัย

ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเอื้ออาทรต่อกัน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและบริวารภายในองค์กรชุมชน ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ยังมีลักษณะไม่เท่าเทียมกันอยู่ด้วย นอกจากนี้ความสัมพันธ์ที่กล่าวมา ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชุมชนและสถาบันต่างๆ ภายในชุมชนเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชุมชนกับองค์กรภายนอก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งและกึ่งแนวนอน คือ มีลักษณะของการผสมผสานเพื่อเกิดความร่วมมือและให้มีการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และแบบแผนหรือข้อตกลงที่กำหนดร่วมกัน

เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ขององค์กรชุมชน ได้แก่ เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติ เพื่อนบ้าน ผู้นำและบริวาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชุมชนทั้งภายในและภายนอก ทำให้สามารถติดต่อเชื่อมโยงและเกิดการประสานงานบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องต่างๆ เช่น เงินทุน การตลาด ความรู้ในด้านการจัดการธุรกิจ รวมทั้งทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การสร้างจิตสำนึก และอุดมการณ์ของบุคลากรในองค์กรชุมชน ปัจจัยเหล่านี้เกื้อหนุนกลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีผลต่อการคงอยู่ขององค์กรชุมชน

บทที่ 3

บริบทชุมชน

1. ประวัติความเป็นมา

ในทางประวัติศาสตร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีประวัติความเป็นมาสืบแต่เมืองกาญจนดิษฐ์ ถ้ากล่าวถึงในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานีปัจจุบัน ก็มีเมืองโบราณเก่าแก่หลายเมือง เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์เหมาะสมที่จะเป็นชุมชนกระจายอยู่หลายจุดจึงเกิดเมืองโบราณอยู่รอบอ่าวบ้านคอน คือ

1. เมืองไชยา เป็นเมืองโบราณตั้งอยู่ในคาบสมุทรแหลมมลายูตอนเหนือสุด ตั้งแต่อ่าวชุมพรถึงอ่าวบ้านคอน มีศูนย์กลางอยู่แถบที่ราบลุ่มคลองไชยา เป็นเมืองที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 อารยธรรมที่ส่งสมมีตั้งแต่ครั้งศาสนาพราหมณ์เข้ามา เจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 11-14 ขณะเดียวกันพุทธศาสนาแบบเถรวาทก็เข้ามา เจริญควบคู่อยู่ด้วยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11-16 และเมืองไชยามีชื่อเสียงมาก เมื่อครั้งวัฒนธรรมศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 13-17 โดยพุทธศาสนาเถรวาทได้เข้ามาเจริญแพร่หลายหลังจากนี้เมืองไชยาก็ยังคงมีอยู่แต่ลบลบบทบาทความสำคัญลงไปมาก เมื่อแรงกระตุ้นจากวัฒนธรรมและการเมืองภายนอกเสื่อมลงไป เมืองไชยาก็มีพัฒนาการของตัวเองสืบต่อมา และมีชื่อเรียกว่า “เมืองบันไทยสมอ” อันเป็นเมืองสิบสองนักษัตรของเมืองนครศรีธรรมราช

2. เมืองเวียงสระ เป็นเมืองโบราณอายุรุ่นราวคราวเดียวกับเมืองไชยา แต่มีอายุ สั้นกว่าตั้งอยู่ในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง มีศูนย์กลางอยู่ตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ ริมฝั่งขวาของแม่น้ำตาปีหรือแม่น้ำหลวง เป็นเมืองที่มีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-15 หรือ 16 หลังจากนั้นก็จะเล็กร้างไป เนื่องจากสภาพสถานที่ตั้งเมืองไม่เหมาะสม อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ การคมนาคมติดต่อกับเมืองอื่นลำบากโดยเฉพาะการจะติดต่อกับเมืองอื่นทางทะเลไม่ได้ คล้ายกับเป็นเมืองปิดแม้จะมีปากอ่าวอยู่ มีเมืองท่าอยู่ปากอ่าวแต่ก็ ไกลไปมาลำบาก การติดต่อค้าขายให้เจริญขยายตัวเป็นเมืองใหญ่ไม่ได้ อีกทั้งโรคภัยไข้เจ็บ ก็มีไฉ่น้อย จึงต้องอพยพเคลื่อนย้ายไปอยู่

ที่อื่น ภายหลังจากผู้คนกลับมาบุกเบิกอีกก็เป็นเพียงการขยายชุมชน สร้างสมเสียบึงกรังและเพื่อแสวงหาโภคทรัพย์บำรุงบ้านเมือง

3. เมื่อศิริรัฐนิคม เป็นเมืองขนาดเล็ก ชุมชนเกิดขึ้นมาแต่โบราณแล้ว เดิมเป็นเมืองบริวารของเมืองเวียงสระเรียกกันว่าเมือง “ธาราวดี” บ้าง “คงคาวดี” บ้าง ซึ่งชื่อเมืองนี้คงตั้งตามนามบ้าน และรูปลักษณะของภูมิประเทศนั่นเองเพราะบริเวณท้องที่ตั้งเมืองมีแม่น้ำไหลผ่านเวียนวกอยู่ในระหว่างภูเขา และเมืองเดิมตั้งอยู่ที่บ้านน้ำรอบ ต่อมาภายหลังครั้งเมืองนี้ยังขึ้นเมืองตะกั่ว และเมืองท้องที่นี้ยังไม่ได้แบ่งการปกครองเป็นหัวเมือง (จังหวัด) จึงได้มีผู้ตั้งชื่อใหม่ว่า เมืองศิริรัฐนิคม เพราะภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนตั้งอยู่โดยรอบท้องที่ และสายน้ำไหลวกเวียนอยู่ในระหว่างภูเขาตลอดสาย ต่อมา พ.ศ. 2439 จึงได้ยุบลงเป็นอำเภอ และเรียกว่าอำเภอศิริรัฐนิคม พร้อมทั้งโอนมาขึ้นกับเมืองไชยาในอาณาบริเวณเมืองศิริรัฐนิคมมีโบราณสถานที่เก่าแก่ไม่มากนัก เนื่องจากมิได้เป็นศูนย์กลาง ทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านควบคุมเส้นทางเดินบกข้ามแหลมมลายู ระหว่างฟากทะเลตะวันตกกับฟากทะเลตะวันออก จึงได้พบโบราณศิลปวัตถุสำคัญน้อย คือพบเทวรูปพระนารายณ์ศิลาที่ถ้ำสิงขรและพบพระพิมพ์ดินดิบแบบศรีวิชัย แถบถ้ำในเขาเขตอำเภอพนม และได้พบกลองมโหระทึกวัฒนธรรมดองซอนในบริเวณใกล้เคียงบ้าง เป็นต้น

4. เมืองพุนพิน เป็นเมืองขนาดเล็กเช่นเดียวกับเมืองศิริรัฐนิคม แต่ก็จัดว่ามีขนาดใหญ่และมีความสำคัญกว่าเดิมเรียกว่า “พุนพิน” เป็นเมืองที่มีอายุรุ่นเดียวกับเมืองเวียงสระ และเมืองไชยาเป็นเมืองบริวารของเมืองเวียงสระ ทำหน้าที่เป็นเมืองท่าติดต่อกับชายทางทะเล เมืองพุนพินมีความสำคัญมากเนื่องจากตั้งอยู่ตรงชุมทาง หรือศูนย์กลางการคมนาคมถึง 3-4 ทาง คือเส้นทางเดินเรือติดต่อกับเมืองศิริรัฐนิคมตามลำน้ำพุมดวง ติดต่อกับเมืองเวียงสระ พระแสง และคลองสินปุน ข้ามไปคลองท่อมหรือฝั่งทะเลตะวันตกได้ติดต่อกับเมืองต่างๆ แถบชายฝั่งทะเล เช่น ไชยา นครศรีธรรมราช เป็นต้น เมืองพุนพินจึงเหมาะที่จะเป็นเมืองท่าเรือสำหรับส่งสินค้า และมีชื่อมากจนนักจดหมายเหตุจีนได้บันทึกกล่าวถึงไว้ที่เรียกว่า “ท่าข้าม” ก็อยู่ตรงจุดศูนย์กลางนี้ด้วย ตัวเมืองพุนพินไม่มีคันคูเมือง เนื่องจากภูมิประเทศส่วนมากเป็นที่ราบเมืองจึงตั้งอยู่บริเวณโดยรอบปากน้ำสามแพรกกระจายออกไปเนื่องจากเนื้อที่การเพาะปลูกทำนาจำกัด ฤดูน้ำหลากมักจะ

ท่วมเสียหาย ศาสนสถานสำคัญจึงมักสร้างขึ้นตามดินเขาเชิงเขาหรือบนควนบนภูเขา เช่น บนควนท่าข้าม (สวนสราญรมย์) เขาศรีวิชัยเมืองพุนพินคงจะเป็นเมืองท่าเรือ ติดต่อด้านชายทางทะเลมีชื่อมานาน ตรงกับชื่อเมืองพาน – พาน หรือ พัน – พันในจดหมายเหตุจีน และเป็นท่าเรือใหญ่ประจำอ่าวบ้านคอนจึงได้พบโบราณ ศิลปวัตถุบริเวณนี้เป็นอันมาก

5. เมืองท่าทอง เป็นเมืองค่อนข้างใหญ่ มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์กับเมืองศรีรัฐนิคมด้วย เดิมทีเค็ชวาก็เป็นเมืองขนาดเล็ก ต่อมาภายหลังเจริญเติบโตรวดเร็วมากเพราะมีพื้นที่ทำเกษตรกรรมมาก และได้ติดต่อใกล้ชิดกับนครศรีธรรมราชโดยเป็นเมืองสิบสองนักษัตรของนครศรีธรรมราชด้วย ซึ่งเชื่อกันว่าคือ “เมืองสะอูเลา” (อู สะอูเลา : เมือง) และเข้าใจว่าอาจจะเป็นชื่อเมืองเค็ชวาก็ได้ เนื่องจากจุดที่ตั้งเป็นตัวเมืองท่าทองนั้นจะตั้งใหม่ภายหลังที่บ้านสะทอน เมืองท่าทองเก่าหรือเมืองสะอูเลา เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ตลอดลุ่มน้ำท่าทองอุแท (ท่าทองอุทัย) และบริเวณที่ราบลุ่มคลองกะแคะควบคู่กัน จุดศูนย์กลางเค็ชวาคงจะอยู่แถว ๆ บ้านซ้อซอก ตำบลท่าอุแทหรือบริเวณใกล้เคียงนั้นหรือไม่กี่เป็นแถบคลองตำบลกะแคะ เนื่องจากมีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญรุ่นเก่าอยู่มากแต่น่าเสียดายที่ชำรุดสูญหายถูกทำลายไปมากต่อมาก อายุของเมืองท่าทองคงอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 – 19 เป็นต้นมา แต่โดยแท้จริงแล้วเมืองท่าทองเก่ามีอายุสูงกว่านี้ แต่เนื่องจากชุมชนกระจายอยู่หลายแห่งและอายุไม่เท่ากัน กล่าวคือ ในท้องที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ในปัจจุบัน เราได้พบโบราณศิลปวัตถุมากมายหลายยุคหลายสมัยนับตั้งแต่สมัยทวารวดี เป็นต้นมา จากการสำรวจพบว่าบริเวณตำบลช้างขวาและตำบลเขตใกล้เคียงเป็นชุมชนเก่าแก่และที่วัดถ้ำกูหา มีศิลปกรรมสมัยทวารวดีจำนวนมากและสำคัญยิ่งฝีมือช่างสูง และตามถ้ำตามเขา ในท้องที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ได้พบพระพิมพ์แบบทวารวดี – ศรีวิชัยเป็นจำนวนมาก ข่อมเป็นเครื่องยืนยันว่า เมืองสะอูเลาหรือเมืองท่าทองเป็นเมืองเก่ากว่าที่เข้าใจกันแต่เดิม และเมืองท่าทองข่อมหมายถึงลุ่มน้ำกะแคะด้วย

ในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชปราบพม่าเข้าตีกราบคาบหมดแล้ว แต่หลวงนายสิทธิ์ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งตัวเป็นอิสระนับตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาและไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังนั้นใน พ.ศ. 2321 จึงโปรดเกล้าฯ ให้กองทัพยกกลงมาชุมพร ไชยา ยกทัพข้ามแม่น้ำตาปีที่บ้านท่าข้าม ส่วนทัพ

เมืองนครศรีธรรมราชออกมารับทัพกรุงโดยตั้งค่ายมั่นที่บ้านท่าหมากอำเภอบ้านนาสาร การทำศึกสงครามกันย่อมทำให้ผู้คนพลเมืองในท้องถิ่นต้องกระทบกระเทือนเดือดร้อนด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ในปี พ.ศ. 2328 พระเจ้าปะดุงกษัตริย์พม่ายกทัพมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้ ตั้งแต่ชุมพร หลังสวน ไซยา สุราษฎร์ธานีถึงนครศรีธรรมราช ศึกครั้งนี้ทำให้เมืองท่าทองเสียหายมาก

ในปี พ.ศ. 2375 รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยานคร (น้อย) เข้าเมืองนครศรีธรรมราช มาตั้งโรงอยู่ต่อเรือกำปั่นแปลงทั้งเรือพระที่นั่งและเรือรบสำหรับทะเล เพื่อใช้ในราชการถวายจำนวน 31 ลำ เนื่องจากทรงเห็นว่าชาวพื้นเมืองมีความรู้ความชำนาญในการต่อเรือมาแต่เดิมไม้ตะเคียนทองคุณภาพดีสำหรับใช้ต่อเรือก็หาได้ง่ายในเมืองสุราษฎร์ธานี

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อเจ้าพระยานคร (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรม การปกครองเมืองนครศรีธรรมราชอ่อนกำลังลงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองท่าทองจากริมคลองท่าเพชร (คลองท่าทองใหม่) มาตั้งที่บ้านคอน เนื่องจากเห็นว่าบ้านคอนมีบ้านเรือนผู้คนมากความเป็นอยู่เจริญกว่าที่ตั้งเมืองเก่า เพราะบ้านคอนกลายเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าใหญ่นานาชนิด มีร้านรวงกิจการค้าหนาแน่นผู้คนอพยพเข้ามาทำมาหากินมาก นับตั้งแต่เจ้าพระยานคร (น้อย) เข้ามาตั้งกองต่อเรือ เมืองท่าทองใหม่ที่โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาตั้งที่บ้านคอนนี้โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ พร้อมทั้งพระราชทานนามให้ใหม่ว่า “เมืองกาญจนดิษฐ์” และพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้นายพุ่มผู้เป็นบุตรเจ้าพระยานคร (น้อย) ซึ่งเป็นผู้ปกครองเมืองท่าทองอยู่เดิมให้เป็นพระยากาญจนดิษฐ์บดี ทำหน้าที่เป็นเจ้าเมืองดูแลการปกครองเมืองสืบไป

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อกระทรวงมหาดไทยตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ฉบับแรกขึ้นใน ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) และได้ออกข้อบังคับลักษณะปกครองหัวเมือง ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) ขึ้นอีกฉบับหนึ่ง มีหลักการกำหนดท้องที่หลายอำเภอรวมกันเป็นหัวเมืองหนึ่ง มีผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กล่าวคือเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองไซยา เมืองกาญจนดิษฐ์ เมืองหลังสวน และเมืองชุมพรเป็นมณฑลหนึ่งเรียกว่า “มณฑลชุมพร”

ต่อมา พ.ศ. 2442 โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองไชยาและเมืองกาญจนดิษฐ์ (เมืองคีรีรัฐนิคม รวมเข้ากับเมืองไชยาก่อนแล้ว) เข้าเป็นเมืองเดียวกัน เรียกว่า “เมืองไชยา”

อยู่มาถึง พ.ศ. 2458 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศาลาว่าการมณฑลมาตั้งที่บ้านคอน บริเวณเดียวกับศาลากลางเมืองไชยา (ศาลากลางเมืองไชยาเคยย้ายไปตั้งที่ตำบลท่าข้าม สถานีสุราษฎร์ธานี อยู่พักหนึ่งเพื่อสะดวกแก่การติดต่อทางรถไฟแล้วย้ายกลับมาตั้งที่บ้านคอนตามเดิม) ยกฐานะเมืองท่าทองเป็นอำเภอเอาชื่อเมืองกาญจนดิษฐ์ขึ้นเป็นชื่ออำเภอ คืออำเภอกาญจนดิษฐ์ในปัจจุบัน และเปลี่ยนชื่อมณฑลชุมพรเป็นมณฑลสุราษฎร์ และเปลี่ยนชื่อเมืองไชยาที่บ้านคอนเป็นเมืองสุราษฎร์ธานีตามความที่มหาอำมาตย์โทพระยามหาอำมาตยาธิบดีลงนามแทนเสนาบดี กระทรวงมหาดไทย (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ในคำสั่งประกาศเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2458 มีใจความพอสรุปได้ว่า ตามโปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองไชยากับเมืองกาญจนดิษฐ์เข้าเป็นเมืองเดียวกัน และให้ตั้งศาลากลางเมืองที่บ้านคอน แขวงเมืองกาญจนดิษฐ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2442 ทรงมีพระราชดำริว่าเมืองไชยาเป็นเมืองเก่าควรคงนามเดิมไว้มิให้สูญเสีย จึงโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่าเมือง ไชยาและที่เมืองไชยาเก่านั้นให้เปลี่ยนนามเรียกว่า อำเภอพุมเรียงแต่เพราะเหตุว่าเมืองไชยาเดิมประดิษฐานพระบรมธาตุไชยาและมีบ้านเรือนราษฎรตั้งอยู่เป็นปึกแผ่นหลักฐานมั่นคง ราษฎรทั้งปวงก็ยังเรียกเมืองไชยาเดิมว่าเมืองไชยา หาเรียกเมืองไชยาใหม่ซึ่งตั้งขึ้นที่บ้านคอนนั้นว่าเมืองไชยาไม่ จึงพากันเรียกเมืองไชยาทั้งที่เก่าและเมืองใหม่สับสนกันไปและเกิดเข้าใจผิดกับต่าง ๆ สมควรแก้ไข เพื่อให้เป็นความสะดวกแก่มหาชนและทางราชการ จึงเปลี่ยนนามเมืองไชยา จึงเปลี่ยนนามเมืองไชยา ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านคอนให้เรียกว่า “เมืองสุราษฎร์ธานี” และให้เปลี่ยนนามอำเภอพุมเรียงเรียกว่า อำเภอเมืองไชยา

ในช่วงที่ “เมืองไชยา” หรือสุราษฎร์ธานีขึ้นต่อมณฑลชุมพร ใน พ.ศ. 2449 (ร.ศ. 125) ได้แบ่งการปกครองออกเป็นอำเภอต่าง ๆ 11 อำเภอ ดังนี้

1. อำเภอเมือง (ร.ศ. 121)
2. อำเภอพุมเรียง (ร.ศ. 121)
3. อำเภอเกาะ (ร.ศ. 119)
4. อำเภอคีรีรัฐนิคม (ร.ศ. 118)
5. อำเภอพุมดวง (ร.ศ. 123)

6. อำเภอบุณพิน (ร.ศ. 115)
7. อำเภอกาญจนดิษฐ์ (ร.ศ. 124)
8. อำเภอประตงค์ (ร.ศ. 115) เดิมขึ้นเมืองหลังสวน
9. อำเภอพระแสง (ร.ศ. 118) เดิมขึ้นมณฑลนครศรีธรรมราช
10. อำเภอลำพูน (ร.ศ. 118) เดิมขึ้นมณฑลนครศรีธรรมราช
11. อำเภอพนม (ร.ศ. 124) เดิมขึ้นมณฑลนครศรีธรรมราช

เกาะสมุยนั้นเดิมขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชส่งคนมาปกครองดูแล ส่วนเกาะพะงันขึ้นกับเมืองไชยา ต่อมาภายหลังเกาะสมุยและเกาะพะงันได้รวมเป็นอำเภอเดียวกัน แล้วให้โอนมาขึ้นกับเมืองกาญจนดิษฐ์หรือสุราษฎร์ธานี ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กัน สะดวกต่อการคมนาคม

ในพ.ศ. 2457 (ร.ศ. 113) มณฑลชุมพร กองบัญชาการมณฑลมีข้าราชการสำคัญคือพระยาบริรักษ์ภูธรเป็นสมุหเทศาภิบาล พระเทพราชธานีเป็นปลัดมณฑล พระยารุทธิฤาไชยาเป็นผู้ว่าราชการเมืองไชยา หม่อมเจ้าประสพประตงค์เป็นผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน พระยาราชพิณิจัยเป็นผู้ว่าราชการเมืองชุมพร ได้แบ่งการปกครองท้องที่ออกเป็น 12 อำเภอ คือ อำเภอไชยา อำเภอพุมดวง อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอเกาะสมุย อำเภอพุมเรียง กิ่งประตงค์ขึ้นอำเภอพุมเรียง กิ่งท่าฉางขึ้นอำเภอพุมเรียง อำเภอพุนพิน อำเภอกีร์รัฐนิคม กิ่งพนมขึ้นอำเภอกีร์รัฐนิคม อำเภอลำพูน อำเภอพระแสง

ต่อมาการแบ่งส่วนราชการการเปลี่ยนแปลงต่อไปอีก ตามหนังสือทำเนียบข้าราชการ กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2480 แบ่งเป็น 10 อำเภอ คือ อำเภอบ้านดอน อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอเกาะสมุย อำเภอเมืองไชยา (อำเภอพุมเรียง) กิ่งท่าฉาง (ขึ้นอำเภอไชยา) อำเภอท่าข้าม (คืออำเภอพุนพิน – พุนพิน) อำเภอท่าขนอน (คืออำเภอกีร์รัฐนิคม) กิ่งพนม (ขึ้นอำเภอท่าขนอน) อำเภอบ้านนา (คือ อำเภอลำพูน) อำเภอพระแสง (คืออำเภอพะแสง)

ตามหนังสือเรื่องจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งกรมศิลปากรรวบรวมทำต่อจากคณะกรรมการทำอักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย แห่งราชบัณฑิตยสถานได้ทำค้างไว้ กรมศิลปากรรับทำต่อ แล้วตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2419 ปรากฏว่าสุราษฎร์ธานี มี 8 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ คืออำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี อำเภอ กาญจนดิษฐ์ อำเภอ

เกาะสมุย อำเภอไชยา อำเภอกำแพงเพชร (ชื่ออำเภอกำแพงเพชร ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2485 เปลี่ยนกลับมาเป็นอำเภอคีรีรัฐนิคม พ.ศ. 2505) อำเภอกำแพง อำเภอบ้านนาสาร อำเภอพุนพิน (เปลี่ยนจากอำเภอกำแพงมาเป็นอำเภอพุนพิน เมื่อ พ.ศ. 2481) กิ่งอำเภอท่าชนะ (ขึ้นอำเภอไชยา) คือ อำเภอประจักษ์ กิ่งอำเภอพระแสง (ขึ้นอำเภอบ้านนาสาร) กิ่งอำเภอพนม (ขึ้นอำเภอกำแพง) พ.ศ. 2540 แบ่งการปกครองเป็น 18 อำเภอกับ 1 กิ่งอำเภอ

สำหรับตัวศาลากลางจังหวัด เคยย้ายไปตั้งที่ตำบลท่าข้ามหรือบริเวณใกล้กับสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานีอยู่ระยะหนึ่งเพื่อสะดวกแก่การติดต่อทางรถไฟ แล้วย้ายกลับมาตั้งที่บ้านคอนตามเดิม โดยสร้างอาคารแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2497 ต่อมา พ.ศ. 2524 อาคารหลังนี้ถูกวางระเบิดเสียหาย จึงได้ย้ายไปสร้างใหม่ใกล้ๆ กับวิทยาลัยเทคนิคสุราษฎร์ธานี ภายในเขตเทศบาลเมืองสุราษฎร์ธานี (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 2542 : 8115 – 8119)

2. ที่ตั้งและภูมิประเทศ

2.1 ที่ตั้งและภูมิประเทศ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งอยู่ชายฝั่งตะวันออกบริเวณกึ่งกลางของคาบสมุทรทางภาคใต้ตอนบน เป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 12,891.46 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ดังกล่าวมีทั้งส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินใหญ่และเป็นเกาะโดยเฉพาะ มีภูมิประเทศเป็นภูเขาประมาณร้อยละ 49 เป็นเทือกเขาสูงทอดยาวตามแนวเหนือใต้ก่อให้เกิดลุ่มน้ำสำคัญและแหล่งธรรมชาติคือ แม่น้ำพุมดวง คลองแสง และแม่น้ำตาปี สำหรับส่วนที่เป็นแผ่นดินใหญ่มิ้อาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดชุมพรและอำเภอไทย
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและกระบี่ อำเภอพระแสงและอำเภอชัยบุรี เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ได้สุด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดพังงาและจังหวัดระนอง อำเภอพนมและอำเภอบ้านตาขุนเป็นอำเภอที่มีอาณาเขตอยู่ทางตะวันตก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอไทยและจังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอ

คอนตัก และอำเภอกาญจนดิษฐ์ เป็นอำเภอที่มีอาณาเขต
อยู่ทางตะวันออก

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีรูปร่างเหมือนวงกลม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่า มีแม่น้ำพุมดวงและแม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำสำคัญ (วัชรารักษ์ พัฒนศิริ 2540 : 23) ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือสลับกันจึงมีเพียง 2 ฤดู คือฤดูร้อนและฤดูฝน ฤดูร้อนมีเพียงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน นอกนั้นเป็นฤดูฝน (ขนิษฐา สุวรรณชาติ 2528 : 12-16)

2.2 การเมืองการปกครอง

สุราษฎร์ธานีในอดีต มีเมืองสำคัญ ๆ ได้แก่ ไชยา กาญจนดิษฐ์ พระแสง ศิริรัฐนิคม เกาะสมุย เป็นต้น หลักฐานทางการเมืองการปกครอง เริ่มปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยา พัฒนาการทางการเมืองการปกครองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีดังนี้

สมัยอยุธยาเมืองไชยาเป็นหัวเมืองชั้นนอกหรือมีฐานะเป็นเมืองชั้นตรีของกรุงศรีอยุธยาเมืองท่าทองและเมืองไชยา ต่างก็อยู่ในปกครองของเมืองนครศรีธรรมราช

สมัยรัตนโกสินทร์ หลังจากพม่าได้ยกทัพมาตีเมืองไชยาจนเสียหายได้ย้ายเมืองไปตั้งที่ตำบลพุมเรียง ส่วนเมืองท่าทองหลังจากถูกพม่ายกทัพมาตีจนเสียหาย เจ้าเมืองได้อพยพไปอยู่ใกล้เมืองหลังสวนภายหลังได้ย้ายกลับมาตั้งเมืองที่ริมคลองกะแดะ

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้โปรดให้ย้ายเมืองท่าทองมาตั้งที่บ้านคอนมีฐานะเป็นหัวเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ พระราชทานนามเมืองใหม่ว่า เมืองกาญจนดิษฐ์

ในรัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองไชยามาตั้งที่บ้านคอน และให้รวมเมืองกาญจนดิษฐ์กับไชยา และลดฐานะเมืองกาญจนดิษฐ์ลงเป็นอำเภอได้ตั้งที่ริมคลองกะแดะตามเดิมเมืองไชยาให้ขึ้นกับมณฑลชุมพร

ในรัชกาลที่ 6 ได้โปรดให้ย้ายมณฑลชุมพรมาตั้งที่บ้านคอนบริเวณศาลเมืองไชยาโปรดให้เปลี่ยนชื่อมณฑลชุมพรเป็นมณฑลสุราษฎร์ เมืองไชยา เป็นเมืองสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 การปกครองในสมัยนั้น แบ่งออกเป็น 11 อำเภอ คือ อำเภอในเมือง อำเภอพุมเรียง อำเภอเกาะสมุย อำเภอศิริรัฐนิคม อำเภอ

พุมดวง อำเภอท่าโรงช้าง อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอประสงค์ อำเภอพระแสง อำเภอ
ลำพูน อำเภอพนม

ปลายรัชกาลที่ 6 แบ่งการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ คือ อำเภอในเมือง
อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอพุมดวง อำเภอเกาะสมุย อำเภอพุมเรียง กิ่งอำเภอประสงค์
ขึ้นอยู่กับอำเภอพุมเรียง อำเภอท่าโรงช้าง อำเภอลำพูน อำเภอพระแสง กิ่งอำเภอท่าฉาง
ขึ้นอยู่กับอำเภอพุมเรียง กิ่งอำเภอพนม ขึ้นอยู่กับอำเภอกีร์รัฐนิคม

พ.ศ. 2480 ได้เปลี่ยนการปกครองท้องถิ่น แบ่งการปกครองออกเป็น
10 อำเภอ คือ อำเภอบ้านคอน อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอเกาะสมุย อำเภอไชยา
อำเภอพุนพิน อำเภอท่าขนอน อำเภอบ้านนาสาร อำเภอพระแสง กิ่งอำเภอท่าฉาง
ขึ้นกับอำเภอไชยา กิ่งอำเภอพนม ขึ้นกับอำเภอท่าขนอน

พ.ศ. 2491 จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอกับ
3 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอไชยา อำเภอ
เกาะสมุย อำเภอท่าขนอน อำเภอท่าฉาง อำเภอบ้านนาสาร อำเภอพุนพิน กิ่งอำเภอ
ท่าชนะ ขึ้นกับอำเภอไชยา กิ่งอำเภอพระแสง ขึ้นกับอำเภอบ้านนาสาร กิ่งอำเภอพนม
ขึ้นกับอำเภอท่าขนอน

ในปัจจุบันจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีการแบ่งการปกครองดังต่อไปนี้

3.1 การปกครองท้องที่ จังหวัดสุราษฎร์ธานีแบ่งการปกครองออกเป็น
18 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 131 ตำบล 1,054 หมู่บ้าน ประชากร ณ วันที่ 21 มกราคม
2547 รวมทั้งสิ้น 939,731 คน เฉลี่ยความหนาแน่นของประชากร 69.83 คน
ตารางกิโลเมตร (สถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี : 2547) โดยรายละเอียดรายอำเภอและ
กิ่งอำเภอ ดังต่อไปนี้

1.) อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย 11 ตำบล 59 หมู่บ้าน มีจำนวน
ประชากร 163,957 คน

2.) อำเภอพุนพิน ประกอบด้วย 16 ตำบล 95 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร
93,997 คน

3.) อำเภอบ้านนาสาร ประกอบด้วย 11 ตำบล 65 หมู่บ้าน มีจำนวน
ประชากร 68,369 คน

- 4.) อำเภอกาญจนดิษฐ์ ประกอบด้วย 13 ตำบล 114 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 96,461 คน
- 5.) อำเภอเวียงสระ ประกอบด้วย 5 ตำบล 64 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 57,568 คน
- 6.) อำเภอพระแสง ประกอบด้วย 7 ตำบล 71 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 58,562 คน
- 7.) อำเภอท่าชนะ ประกอบด้วย 6 ตำบล 80 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 48,869 คน
- 8.) อำเภอไชยา ประกอบด้วย 9 ตำบล 54 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 46,515 คน
- 9.) อำเภอสวีรัฐ ประกอบด้วย 8 ตำบล 83 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 39,161 คน
- 10.) อำเภอเคียนซา ประกอบด้วย 5 ตำบล 48 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 41,531 คน
- 11.) อำเภอเกาะสมุย ประกอบด้วย 7 ตำบล 39 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 44,160 คน
- 12.) อำเภอกอนสัก ประกอบด้วย 4 ตำบล 37 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 35,278 คน
- 13.) อำเภอพนม ประกอบด้วย 6 ตำบล 56 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 32,631 คน
- 14.) อำเภอท่าฉาง ประกอบด้วย 6 ตำบล 46 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 30,916 คน
- 15.) อำเภอบ้านนาเคิม ประกอบด้วย 4 ตำบล 30 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 21,691 คน
- 16.) อำเภอชัยบุรี ประกอบด้วย 4 ตำบล 36 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 22,741 คน

17.) อำเภอบ้านตาขุน ประกอบด้วย 4 ตำบล 29 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 13,901 คน

18.) อำเภอเกาะพะงัน ประกอบด้วย 3 ตำบล 17 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 11,430 คน

19.) กิ่งอำเภอวิภาวดี ประกอบด้วย 2 ตำบล 31 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 11,993 คน

3.2 การปกครองท้องถิ่น จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีหน่วยการปกครองท้องถิ่น 3 รูปแบบ คือ

1.) เทศบาล จำนวน 21 แห่ง โดยแบ่งเป็นเทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 19 แห่ง

2.) องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง

3.) องค์การบริหารส่วนตำบล 119 แห่ง

3.3 การเลือกตั้ง จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีการเลือกตั้งดังต่อไปนี้

1.) การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยแบ่งการเลือกตั้งออกเป็น 6 เขต มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 6 คน

2.) การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด

3.) การเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล

4.) การเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

5.) การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีสมาชิกวุฒิสภา

จำนวน 3 คน

2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสุราษฎร์ธานี (GDP) ณ ราคาตลาดปี 2544 มีมูลค่า 53,593 ล้านบาท มาจากการเกษตรกรรมร้อยละ 28.65 บริการร้อยละ 23.46 การค้าปลีก-ค้าส่งร้อยละ 11.68 อุตสาหกรรมร้อยละ 10.65 การก่อสร้างร้อยละ 3.78 และอื่น ๆ ร้อยละ 21.87 รายได้เฉลี่ยต่อหัว 59,547 บาทต่อปี

ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดได้แก่ ยางพารา ซึ่งมีพื้นที่ปลูกมากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ โดยมีมูลค่าผลผลิตปี 2546 จำนวน 15,526.644 ล้านบาท รองลงมาคือ ปาล์มน้ำมัน และผลไม้เช่น เงาะโรงเรียน มะพร้าว และมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งที่สำคัญได้แก่ กุ้งกุลาดำ หอยนางรม หอยแครง ฯลฯ

ในส่วนอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำมีวัตถุดิบเพียงพอ แต่การขยายตัวของตลาดมีน้อย อุตสาหกรรมน้ำมันปาล์มดิบมีวัตถุดิบเข้าสู่โรงงานมากขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของโรงงาน ส่วนการก่อสร้างมีการขยายตัวด้านที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น

ด้านพาณิชยกรรมและบริการ การค้าส่งค้าปลีกช่วงครึ่งปีแรกของปี 2547 มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีที่ผ่านมา การจับจ่ายใช้สอยของประชาชนมีการขยายตัวมากขึ้น และราคาพืชผลเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีราคาสูงขึ้นทำให้ประชาชนมีอำนาจการซื้อเพิ่มขึ้น

สำหรับการท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพสูงด้านการท่องเที่ยว มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย คือ มีทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และทางธรรมชาติ ([http : //www. Suratthani.go.th /suratpoc /introduction 3. html](http://www.Suratthani.go.th/suratpoc/introduction3.html))

2.4 สภาพทางสังคม

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีประชากรรวมทั้งสิ้น 939,352 คน เป็นชาย 468,084 คน เป็นหญิง 471,268 คน

ประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นพุทธศาสนิกชน 918,959 คน คิดเป็นร้อยละ 97.51 มีวัด 292 แห่ง เป็นอิสลามิกชน 18,769 คน คิดเป็นร้อยละ 1.99 มีมัสยิด 35 แห่ง เป็นคริสตศาสนิกชน 4,722 คน คิดเป็นร้อยละ 0.50 มีโบสถ์ 16 แห่ง

ในส่วนของการศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น 706 แห่ง มีครูอาจารย์ 11,366 คน มีนักเรียนนักศึกษา 200,968 คน โดยแบ่งเป็นสังกัดต่าง ๆ ดังนี้

- 1) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนสถานศึกษา 621 แห่ง จำนวนครู 8,590 คน จำนวนนักเรียน 186,085 คน
- 2) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน จำนวนสถานศึกษา 55 แห่ง จำนวนครู 1,634 จำนวนนักเรียน 34,276 คน
- 3) สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น (โรงเรียนเทศบาล) จำนวนสถานศึกษา 12 แห่ง จำนวนครู 323 คน จำนวนนักเรียน 6,843 คน
- 4) กรมอาชีวศึกษา จำนวนสถานศึกษา 7 แห่ง จำนวนอาจารย์ 439 คน จำนวนนักเรียน 9,266 คน
- 5) สถาบันอุดมศึกษา จำนวนสถานศึกษา 3 แห่ง จำนวนอาจารย์ 347 คน จำนวนนักศึกษา 4,075 คน
- 6) กรมตำรวจ (ศ.ช.ค.) จำนวนสถานศึกษา 4 แห่ง จำนวนครู 33 คน จำนวนนักเรียน 742 คน
- 7) กรมการศาสนา จำนวนสถานศึกษา 4 แห่ง จำนวนนักเรียน 408 คน

3. วัฒนธรรม

สุราษฎร์ธานีมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ แสดงว่าดินแดนนี้เคยเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ วัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่ของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงเกี่ยวพันอยู่กับศาสนาดังกล่าว

ชาวสุราษฎร์ธานีมีวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจมากมาย ซึ่งชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์ (2544 : 29 – 74) ได้รวบรวมไว้เช่นกันว่า ชาวสุราษฎร์ธานีมีความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดว่า ทารกที่เข้ามาท้องของคนที่เป็นมารดานั้นเป็นการจูดิเทวดา บางท้องที่จึงห้ามไม่ให้ชี้หรือทักสีหุงได้เพราะจะทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นไปเกิดในท้องสุนัข ตอนมารดาตั้งครรภ์จะมีทั้งข้อปฏิบัติและข้อห้ามอีกมากมายเพื่อให้เกิดความเป็นมงคลและคล่องง่าย การเลี้ยงดูเด็กมีการผูกเปลให้เด็ก มีเพลงร้องเรือที่ใช้ร้องกล่อมเด็ก หากเด็กโตพอรู้เรื่องจะมีการเล่านิทาน เล่นปริศนาคำทาย และสิ่งหนึ่งที่ชาวสุราษฎร์ถือเป็นเรื่องไม่ควรละเว้นในการเลี้ยงดูเด็กคือ เมื่อเด็กโตพอสมควรแล้วจะชักชวนไปทำบุญที่วัดใน

ทุกวันพระ หรือในวันที่ทางวัดมีงาน เพื่อให้เด็กได้ทำบุญหรือได้ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ เป็นทางหนึ่งในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ให้เป็นคนที่มีใจคอสงบร่มเย็น จิตใจอ่อนโยนมีเมตตากรุณา นอกจากนี้ยังมีประเพณีการบวชซึ่งไม่แตกต่างจากท้องที่อื่น เพราะวินัยที่บัญญัติไว้ ซึ่งเป็นพิธีทางสงฆ์เสียส่วนใหญ่ ในส่วนของการแต่งงานชาวสุราษฎร์ธานี นิยมยอมรับการแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณีเท่านั้น หากชายหนุ่มพอใจหญิงสาวคนใด ก็ต้องไปบอกผู้ใหญ่ให้ทำการ “เย็บ” คือส่งผู้ใหญ่ไปทาบทามกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก่อน หากฝ่ายหญิงพอใจนิสัยใจคอผูกดวงชะตาเห็นว่าสมพงษ์กันจะตอบรับเพื่อได้มีการจัดขันหมากสูขอ หมั้นและแต่งงานกันต่อไป ในการใช้ชีวิตโดยทั่วไปของชาวสุราษฎร์ธานี ค่อนข้างเรียบง่ายอาหารการกินที่เป็นเอกลักษณ์คือ อาหารมีรสจัด เข้มข้น นิยมกินผักเหนาะ และนิยมแกงโดยการใส่ขมิ้น หากเจ็บไข้ได้ป่วยก็ยังคงใช้ยาพื้นบ้านอยู่บ้างในชนบท แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมไปรักษาจากแพทย์ปัจจุบัน ชาวสุราษฎร์ธานียังคงมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และเครื่องรางของขลังอยู่มาก เช่น ทำใจแขวนป้องกันไม่ให้คนลักขโมยผลไม้ การใช้เวทมนต์คาถาปลุกเสกเพื่อให้ผู้ใช้ได้รับความเมตตา การใช้ผ้าประเจียด ซึ่งเป็นผ้าที่เสกยันต์เพื่อให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย ในส่วนที่เกี่ยวกับการตายก็จะต้องมีคนที่ยู่งักพิธีมาเป็นที่ปรึกษา การปฏิบัติในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การอาบน้ำศพ การจัดศพ การตั้งศพ การนิมนต์พระมาสวดเพื่อแสดงธรรมเทศนา บางพื้นที่อาจมีการสวดพระมาลัยเป็นต้น

ประเพณีที่ถือปฏิบัติโดยทั่วไป ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอยู่หลายประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำผู้อาวุโส การทำบุญวันจขบปีจขบเดือนในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 5 และขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ประเพณีทำขวัญข้าวเพื่อระลึกถึงคุณแม่โพสพ ประเพณีสวดทุ่ง เพื่อทำความเป็นสิริมงคล ประเพณีรับส่งตายาย เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และประเพณีลากพระและทำพุ่มผ้าป่า ตลอดจนประเพณีขอแรงหรือออกปากช่วยเหลือกันทำงาน ฯลฯ

นอกจากวัฒนธรรมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องมาจากศาสนา ความเชื่อ ดังได้กล่าวมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่านอกจากสุราษฎร์ธานีจะเป็นชุมชนสำคัญทางศาสนาแล้วยังเป็นชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนเมืองท่าอีกด้วยไม่ว่าจะเป็นเมืองท่าชายทะเลหรือริมแม่น้ำ ความเจริญเติบโตของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนในอดีตมาจากสภาพภูมิประเทศ

อันเป็นที่บริเวณคาบสมุทรที่อุดมสมบูรณ์ทั้งแร่ธาตุ ไม้ เครื่องเทศ และของป่านานาชนิด แหล่งวัตถุดิบในสุราษฎร์ธานี ได้แก่ ศิริรัฐนิคม บ้านนา มีแร่ ไซยาเป็นแหล่งข้าวท่าทองเป็นแหล่งพริกไทย หมูเกาะต่าง ๆ อุดมไปด้วยรังนกผลผลิตต่าง ๆ เหล่านี้สามารถเลี้ยงคนจำนวนมากได้ ชุมชนอยู่อาศัยคิดที่อย่างถาวร สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานให้ชุมชนมีพัฒนาการไปสู่โครงสร้างสังคมที่ซับซ้อนขึ้น มีการแบ่งกลุ่มงาน อาชีพ และความรับผิดชอบต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเข้าสู่ระบบสังคมแบบสังคมเมือง อาจกล่าวได้ว่าความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ได้แก่ ระบบการปกครองท้องถิ่น ระบบสาธารณสุข ภูมิภาค ระบบการศึกษา ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้หลังไหลเข้ามาตลอดระยะเวลาประมาณ 100 ปีเศษที่ผ่านมาได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลให้กับสภาพชีวิตของผู้คนที่สั่งสมเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนเองมาเป็นเวลานานนับพันปี อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันได้มีกระแสอนุรักษ์นิยมที่พยายามจะรักษาเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของท้องถิ่นไว้

บทที่ 4

เครือข่าย สถานภาพ และปัจจัยในการเสริมสร้างเครือข่าย

การศึกษาเรื่อง “เครือข่ายชุมชน : ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและนำเสนอในประเด็นต่อไปนี้ตามลำดับคือ เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของเครือข่าย บทบาทและกระบวนการทำงานของเครือข่าย ผลของการมีเครือข่าย และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน

1. เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยพบว่า หากพิจารณาความเป็น “เครือข่าย” ของชุมชนที่ศึกษาก็จะมองเห็นภาพของเครือข่ายที่ปรากฏอยู่แล้วตามธรรมชาติเป็นเบื้องต้น คือ เครือข่ายในสังคมมนุษย์ที่บุคคลจะมีความผูกพันใกล้ชิดกับบุคคลต่าง ๆ ในชีวิต เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น นอกจากนี้จากการที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีโครงสร้างเป็นสังคมเกษตรกรรม สังคมเครือญาติซึ่งไม่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในภูมิภาคทำให้ผู้คนในชุมชนมีระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้นมาแต่อดีต ผู้คนในชุมชนจะมีความสนใจและห่วงใยในความเป็นไปในชีวิตของสมาชิกคนอื่น ๆ การเกิด การแก่ การตาย การมีความทุกข์ ความสุขเป็นสิ่งที่ผู้คน ชุมชน รับรู้ร่วมกัน นอกจากนี้การที่ชุมชนต่าง ๆ มีความเชื่อ มีความรู้สึก นึกคิดว่าเป็นพวกเดียวกัน ยึดหลักการในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน ลักษณะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อย่างเป็นธรรมชาติและขยายวงกว้างต่อไปเรื่อย ๆ ยังเรื่องอื่น ๆ ต่อไปได้อีกอย่างไม่สิ้นสุด เครือข่ายธรรมชาติในลักษณะดังกล่าวนี้มีอยู่ทั่วไปและซ้อนกันจนไม่สามารถชี้ดวงที่ชัดเจนได้ อาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายลักษณะนี้เป็นเครือข่ายพื้นฐานที่มีอยู่ในระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์

นอกจากเครือข่ายข้างต้นแล้วยังมีเครือข่ายต่าง ๆ ที่สำรวจพบในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีตามเกณฑ์ที่ศึกษาซึ่งพอจะจำแนกเป็นรายอำเภอได้ดังต่อไปนี้

1.) เครื่องขายชุมชนในอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จากการที่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานีมีสถานภาพเป็นศูนย์กลางการปกครอง ศูนย์กลางเศรษฐกิจและความเจริญต่าง ๆ ของจังหวัดจึงกลายเป็นที่รวมหรือศูนย์กลางของเครื่องขายต่าง ๆ ไปด้วยโดยปริยาย

เครื่องขายจัดตั้งที่มีอยู่ในอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครื่องขายแม่บ้านเกษตรกรซึ่งมีอยู่ในหลายพื้นที่ เครื่องขายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครื่องขายเกษตรกรทำสวนยาง เครื่องขาย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครื่องขายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง ที่นิคมขุนทะเล ที่บ้านคลองใหม่ตำบลวัดประคู้ ที่บ้านใหม่พัฒนา ตำบลวัดประคู้ และเครื่องขายชุมชนเทศบาลเมือง

นอกจากนี้พื้นที่ในอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานียังเป็นศูนย์กลางของเครื่องขายองค์กรเอกชนหลายเครื่องขาย เช่น เครื่องขายโครงการป่า-ทะเลเพื่อชีวิต เครื่องขายองค์กรชาวบ้านรักป่าสุราษฎร์ธานี เครื่องขายร้อยดวงใจอ่าวบ้านดอน เครื่องขายรักษ์ไทย เครื่องขายการวิจัยและพัฒนาชีวิตสาธารณะ - ท้องถิ่นน่าอยู่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เครื่องขายพัฒนาชุมชนเป็นสุขภาคใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเครื่องขายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนภาคใต้สุราษฎร์ธานี

2.) เครื่องขายชุมชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พุนพินเป็นชุมชนโบราณมีความสำคัญมาแต่ครั้งอดีตในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมเนื่องจากตั้งอยู่ตรงชุมทางมีเส้นทางเชื่อมต่อกับอำเภอต่าง ๆ ได้หลายทาง เช่น เวียงสระ พระแสง ท่าฉางไชยา เป็นต้น แม้ในปัจจุบันการคมนาคมมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นทำให้พุนพินไม่โดดเด่นเท่ากับที่เคยเป็นในอดีตแต่รากฐานความเจริญจากอดีตก็ยังคงเป็นพื้นฐานให้พุนพินในปัจจุบัน โดยเฉพาะในแง่ของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในลักษณะของเครื่องขายชุมชนมีอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย

เครื่องขายชุมชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครื่องขายแม่บ้านเกษตรกร เครื่องขายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครื่องขายเกษตรกร เครื่องขายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านที่ห้วยทรายขาว ตำบลตะปาน เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านที่บ้านเงิน ตำบลบางอน เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านท่าผาก ตำบลน้ำรอบ เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ในพื้นที่ 16 ตำบลได้แก่ เครื่องขายประสานงาน องค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าข้าม

เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าสะท้อน เครือข่ายประสานงาน
 องค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลลิเล็ด เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
 ตำบลบางมะเคื่อ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบางเคื่อน
 เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าโรงช้าง เครือข่ายประสานงาน
 องค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลกรูด เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
 ตำบลพุนพิน เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบางงอน เครือข่าย
 ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลศรีวิชัย เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชน
 ระดับตำบล ตำบลน้ำรอบ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
 ตำบลมะลวน เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลหัวเตยเครือข่าย
 ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลหนองไทร เครือข่ายประสานงานองค์กร
 ชุมชนระดับตำบล ตำบลเขาหัวควาย และเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
 ตำบลตะปาน นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีเครือข่าย
 ชุมนสร้างสรรคที่โรงเรียนพุนพินพิทยาคม และมีเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 และสิ่งแวดล้อมอีกหลายเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์ป่าพรุท่าสะท้อน
 เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านคลองราง และเครือข่ายการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาติ ตำบลลิเล็ด

3.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในบรรดาชุมชน
 โบราณในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ไชยาจัดได้ว่าเป็นเมืองโบราณที่สำคัญและมีชื่อเสียงมาก
 เมื่อครั้งวัฒนธรรมศรีวิชัยมีความเจริญรุ่งเรือง จวบจนถึงปัจจุบันนี้อำเภอไชยาก็ยังคง
 ความสำคัญอยู่ในฐานะแหล่งสำคัญทางศาสนาและศิลปวัฒนธรรมรวมถึงการเป็นแหล่ง
 ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญและเป็นแหล่งจำหน่ายไข่เค็มที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน เครือข่ายชุมชน
 ในอำเภอไชยา ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่าย
 ออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุน
 หมู่บ้านที่ปากท่อ ตำบลเลม็ด เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านที่บ้านเชิงสมอ ตำบลเวียง
 และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านที่บ้านหวนา ตำบลโมถ่าย มีเครือข่ายประสานงานองค์กร
 ชุมชนระดับตำบลอีก 9 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
 ตำบลตลาดไชยา เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลพุมเรียง

เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเลม็ด เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเวียง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลทุ่ง
เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลป่าเว เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบล ตะกรบ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
ตำบลโมถ้าย และเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลปากหมาก
นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายผู้ผลิตและผู้ค้าไข่เค็ม เครือข่ายกลุ่มทอผ้าที่ตำบลพุมเรียง
และมีเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกหลายเครือข่าย ได้แก่
เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอำเภอพุมเรียง เครือข่ายลุ่มน้ำคลอง
ไม้แดง และเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อการอนุรักษ์ที่วัดสุทธาราม ตำบลโมถ้าย
ซึ่งนอกเหนือจากการเผยแพร่ศาสนาพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังเผยแพร่ความคิดในการ
ดูแล อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าไม้และสัตว์ป่าควบคู่กันไปด้วย

4.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่าย
เกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่าย
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านที่บ้านคลองรอก ตำบล
ประสงค์ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านที่บ้านทับชัน ตำบลคันธุลี เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านที่
บ้านขวัญพัฒนา ตำบลคลองพา มีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
6 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าชนะ
เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลสมอทอง เครือข่ายประสานงาน
องค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลประสงค์ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
ตำบลคันธุลี เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลวัง และเครือข่าย
ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองพา นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายเพื่อการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกหลายเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์
ป่าพรุคันธุลี เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอำเภอท่าชนะ และเครือข่ายเยาวชนอนุรักษ์
ทรัพยากรชายฝั่งอำเภอท่าชนะ

5.) เครือข่ายชุมชนอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่าย
เกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายอาสา
สมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านหนองคูก ตำบล

ควนสุวรรณ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านสะพานสอง ตำบลทุ่งเตาใหม่ และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านปลายน้ำ ตำบลลำพูน มีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบลอีก 11 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลนาสาร เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลพรุพี เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลทุ่งเตา เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลลำพูน เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าชี เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลควนศรี เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลควนสุวรรณ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองปราบ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลน้ำพุ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลทุ่งเตาใหม่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเพิ่มพูนทรัพย์

6.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอบ้านนาเคิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านขลุ่ยพัฒนา ตำบลนาใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านปากด่าน ตำบลท่าเรือ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านห้วยใหญ่ ตำบลบ้านนา มีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบลอีกจำนวน 4 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบ้านนา เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าเรือ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลทรัพย์ทวี และเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลนาใต้ นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีก 1 เครือข่ายเป็นเครือข่ายป่าพรุ คือ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพรุคง

7.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านแหลมไผ่ ตำบลเคียนซา เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านควนกลางสาด ตำบลพ่วงพรหมนคร และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านห้วยมุด ตำบลอรัญคามวารี มีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับ

ตำบลอีก 5 เครื่องข่าย ได้แก่ เครื่องข่ายประสานงาน องค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเคียนซา เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลพ่วงพรหมนคร เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเขาตอก เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลอรัญคามวาริ และเครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบ้านเสด็จ

8.) เครื่องข่ายชุมชนในอำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เวียงสระเป็นชุมชนโบราณรุ่งเรืองราวเดียวกับเมืองไชยาแต่มีอายุสั้นกว่า ในอดีตชุมชนนี้อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่การคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นลำบาก โดยเฉพาะการติดต่อกับเมืองอื่นทางทะเลไม่ได้ ปัจจุบันเวียงสระได้รับการพัฒนามากขึ้น การคมนาคมสะดวกแต่เครื่องข่ายชุมชนในพื้นที่นี้มีไม่มากนักจากการศึกษาพบว่า เครื่องข่ายชุมชนในอำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครื่องข่ายเกษตรกร เครื่องข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครื่องข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครื่องข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครื่องข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านหวนเพชร ตำบลทุ่งหลวง เครื่องข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านสวนกล้วย ตำบลบ้านส้อง และเครื่องข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านกลางตำบลเขานิพนธ์ มีเครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล 5 เครื่องข่าย ได้แก่ เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเวียงสระ เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบ้านส้อง เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองฉนวน เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลทุ่งหลวง และเครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเขานิพนธ์ นอกจากนี้ยังมีเครื่องข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีก 1 เครื่องข่าย คือ เครื่องข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

9.) เครื่องข่ายชุมชนในอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครื่องข่ายเกษตรกร เครื่องข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครื่องข่ายอาชีพ เครื่องข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครื่องข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครื่องข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านควนนกหว้า ตำบลอิปัน เครื่องข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านบางรูป ตำบลสินเจริญ และเครื่องข่ายกองทุนหมู่บ้านบางสวรรค์ ตำบลบางสวรรค์ มีเครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล 7 เครื่องข่าย ได้แก่ เครื่องข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบล

อึป็น เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลสินปุน เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลบางสวรรค์ เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลไทรซิง เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลสินเจริญ เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลไทรโสภา และเครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลสาภู นอกจากนี้ยังมีเครื่อง่ายอนุรักษัทรพชากรรมชาติและสิ่งแวดลอมบางสวรรค์และมีเครื่อง่ายผู้ดูแลเด็กที่บ้านหน้าเขาอีกหนึ่งเครื่อง่าย

10.) เครื่อง่ายชุมชนในอำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครื่อง่ายเกษตรกร เครื่อง่ายแม่บ้านเกษตรกร เครื่อง่ายอาชีพ เครื่อง่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครื่อง่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านใดแก่ เครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านฝ่ายท่า ตำบลชัยบุรี เครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านไทรงาม ตำบลไทรทอง เครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านสระแก้ว ตำบลไทรทอง และเครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล 4 เครื่อง่าย ได้แก่ เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลสองแพรก เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลชัยบุรี เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองน้อย และเครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลไทรทอง

11.) เครื่อง่ายชุมชนในอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครื่อง่ายเกษตรกร เครื่อง่ายแม่บ้านเกษตรกร เครื่อง่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครื่อง่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านใดแก่ เครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านบางคราม ตำบลปากฉลุย เครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านควนสุวรรณ ตำบลคลองไทร และเครื่อง่ายกองทุนหมู่บ้านเหนือท่า ตำบลเสวีศ มีเครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล 6 เครื่อง่าย ได้แก่ เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าฉาง เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าเคย เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองไทร เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลเขาถ่าน เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลเสวีศ เครื่อง่ายประสานงานองคักรชุมชนระดับตำบล ตำบลปากฉลุย นอกจากนี้

ยังมีเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์ปากน้ำคลองท่าปูน

12.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายแม่บ้าน เครือข่ายอาชีพ เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านสระเกษ ตำบลลิปะน้อย และมีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบลรวม 7 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลอ่างทอง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลลิปะน้อย เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลตลิ่งงาม เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลหน้าเมือง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลมะเร็ต เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบ่อผุด และเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีก 1 เครือข่ายคือ เครือข่ายเยาวชนรักษ์สมุย

13.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน บ้านค่าย ตำบลบ้านใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านมะเคือหวาน ตำบลเกาะพะงัน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านหน้าทับ ตำบลบ้านใต้ และมีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล 3 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบ้านใต้ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเกาะพะงัน และเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเกาะเต่า

14.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอกาญจนดิษฐ์เป็นอำเภอที่มีชุมชนเก่าแก่อยู่ด้วยอำเภอหนึ่งทำให้ในพื้นที่นี้มีโบราณสถานโบราณวัตถุอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ทำเลที่ตั้งของอำเภอกาญจนดิษฐ์ยังมีลักษณะที่พิเศษกล่าวคือ ทิศเหนือติดทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งมีป่าต้นน้ำลักษณะเช่นนี้ทำให้พื้นที่ที่มีทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายซึ่งส่งผลต่อการเกิดเครือข่ายชุมชนที่มีความหลากหลายด้วย

เครือข่ายชุมชนในอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายอาชีพ เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านวัดไทร ตำบลกะแดะ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านนาเหนือ ตำบลพลาชวาส เครือข่ายกองทุนบ้านปากกู ตำบลช้างซ้าย และมีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล อีก 13 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าทองใหม่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าทอง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลกะแดะ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลทุ่งกง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลกรูด เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลช้างซ้าย เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลพลาชวาส เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลปาร้อน เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลตะเคียนทอง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลช้างขวา เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าอูแท่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลทุ่งรัง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองสระ นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม ซึ่งประกอบด้วยย่อยๆ อีกหลายเครือข่าย เช่น เครือข่ายราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เครือข่ายเกษตรยั่งยืน เครือข่ายรักษ์ปลา (วังปลา) เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลตะเคียนทอง เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชายเลนเขาพระนัม และเครือข่ายร้อยใจรักษ์คลองกะแดะ เป็นต้น

15.) เครือข่ายชุมชนในอำเภอคอนตัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายอาชีพ เครือข่ายออมทรัพย์การผลิต เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านนางกำ ตำบลคอนตัก เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านคอกช้าง ตำบลปากแพรก และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านคลองคราม ตำบลปากแพรก มีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชน 4 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคอนตัก เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล

ตำบลชลคราม เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลไชยคราม และ
เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลปากแพรง นอกจากนี้ยังมีเครื่องขาย
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เครื่องขายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม และเครื่องขายอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านคอนหาด

16.) เครื่องขายชุมชนในอำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่
เครื่องขายเกษตรกร เครื่องขายแม่บ้านเกษตรกร เครื่องขายอาชีพ เครื่องขายอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านปากชวดเหนือ ตำบลพะแสง
เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านบางสาว ตำบลเขาวง เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านบางเนา
ตำบลพรุไทย และมีเครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนจำนวน 4 เครื่องขาย ได้แก่
เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเขาวง เครื่องขายประสานงาน
องค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลพะแสง เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
ตำบลพรุไทย เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลเขาพัง

17.) เครื่องขายชุมชนในอำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครื่องขาย
เกษตรกร เครื่องขายแม่บ้านเกษตรกร เครื่องขายอาชีพ เครื่องขายอาสาสมัครสาธารณสุข
ประจำหมู่บ้าน เครื่องขายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านบางหลุด
ตำบลคลองชะอุ่น เครื่องขายกองทุนหมู่บ้านเขี้ยวหมอน ตำบลพนม และเครื่องขายกองทุน
หมู่บ้านช่องม้าเหลียว ตำบลพังกาญจน์ และมีเครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับ
ตำบล 6 เครื่องขาย ได้แก่ เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลพนม
เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคันยวน เครื่องขายประสานงาน
องค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองสก เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล
ตำบลพลูเดือน เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลพังกาญจน์ และ
เครื่องขายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลคลองชะอุ่น นอกจากนี้ยังมี
เครื่องขายอื่น ๆ ได้แก่ เครื่องขายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านสองแพรก
เครื่องขายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เครื่องขายอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมไทย เครื่องขาย
สหกรณ์ออมทรัพย์ชุมชนบ้านคลองชะอุ่น และเครื่องขายบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลคันยวน

18.) เครื่องขายชุมชนในอำเภอกีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมกีรีรัฐนิคม
เป็นเมืองโบราณขนาดเล็กโดยเป็นเมืองบริวารของเมืองเวียงสระ มีภูเขาน้อยใหญ่สลับ

จับซ้อนคั้งอยู่โดยรอบท้องที่และมีสายน้ำไหลวกเวียนอยู่ในระหว่างภูเขาตลอดสายทำให้ในพื้นที่อำเภอนี้มีเครือข่ายชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก เครือข่ายชุมชนในอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายอาชีพ เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านน้ำราด ตำบลท่าเนียบ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านทำดิน ตำบลถ้ำสิงขร เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านวิกน้ำหัก ตำบลน้ำหัก และมีเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบลอีก 10 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่าขนอน เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบ้านยาง เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลน้ำหัก เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลกะเปา เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลท่ากระดาน เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลย่านยาว เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลถ้ำสิงขร และ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลบ้านท่าเนียบ นอกจากนี้ยังมี เครือข่ายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกหลายเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายองค์กรชุมชนอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ลุ่มน้ำคลองยัน ซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายย่อย ๆ หลายเครือข่ายหลายชุมชนในรูปของเครือข่าย (วังปลา) เครือข่ายการเกษตรผสมผสาน และ เครือข่ายสวนสมุนไพร

19.) เครือข่ายชุมชนในพื้นที่กิ่งอำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายอาชีพ เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านเทพนิมิตร ตำบลตะกุกเหนือ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านโพธิ์พนา ตำบลตะกุกใต้ และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านช่องอินทนิล ตำบลตะกุกเหนือ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบลจำนวน 2 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลตะกุกเหนือ และเครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ตำบลตะกุกใต้ นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เครือข่ายชุมชนอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนครบางจำ, บ้านเขมา, บ้านโนนบุย และบ้านบางไคย

2. ลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของเครือข่าย

1.) ลักษณะ รูปแบบ

ในการพิจารณาเพื่อแบ่งประเภท รูปแบบของเครือข่ายทำได้หลายวิธี เช่น ใช้เกณฑ์พิจารณากระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายได้แก่ “เครือข่ายธรรมชาติ” “เครือข่ายจัดตั้ง” และ “เครือข่ายวิวัฒนาการ” นอกจากนี้ใช้เกณฑ์กระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่าย ดังกล่าวแล้ว ยังอาจใช้เกณฑ์อื่น ๆ ได้อีก เช่น เกณฑ์ที่อาศัยพื้นที่รูปธรรม หรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันที่เรียกว่า “เครือข่ายเชิงพื้นที่” หรืออาจใช้เกณฑ์ที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กรโดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจังที่เรียกว่า “เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม” นอกจากนี้ยังอาจใช้เกณฑ์ที่พิจารณาจากการอาศัยภารกิจ / กิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่ายที่เรียกว่า เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่” ก็ได้

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์ 2 ประการในการพิจารณารูปแบบ ลักษณะของเครือข่ายเพื่อจะได้ครอบคลุมเครือข่ายที่ศึกษา กล่าวคือ จะใช้ทั้งเกณฑ์ที่พิจารณาเครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย และใช้เกณฑ์ที่พิจารณาเครือข่ายตามลักษณะของประเด็นกิจกรรม ซึ่งเมื่อใช้เกณฑ์ทั้งสองประการนี้เป็นหลักในการพิจารณาเครือข่ายชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีทำให้ได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1.1 เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย ในการใช้เกณฑ์นี้พิจารณาจะจำแนกรูปแบบได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1.) เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ 2.) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และ 3.) เครือข่ายวิวัฒนาการ ในบรรดาเครือข่าย 3 รูปแบบนี้ เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และเครือข่ายวิวัฒนาการซึ่งจำแนกได้ต่อไปนี้

1.1.1 เครื่องข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง เครื่องข่ายลักษณะนี้มีความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐอยู่เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ก็เป็นไปตามแนวคิดเดิมที่อาศัยกลไกของรัฐผลักดันให้เกิดเป็นรูปธรรม เครื่องข่ายในลักษณะนี้ได้แก่ เครื่องข่ายศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทย เครื่องข่ายศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล (ศอช.ต.) จะมีเครือข่ายซึ่งประกอบด้วยกลุ่ม-องค์กรชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ตำบลนั้น ๆ เช่น กลุ่ม-องค์กรสตรี เยาวชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น เครื่องข่ายศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล มีอยู่ทั้งสิ้น 131 เครื่องข่ายในพื้นที่ 131 ตำบลของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองซึ่งมีการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล โดยเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนในเรื่องการเพิ่มศักยภาพและโอกาสคนจน โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจชุมชน โดยรัฐบาลได้จัดสรรเงินทุนหมุนเวียนเพื่อเพิ่มแหล่งทุนของชุมชนให้กับหมู่บ้านหรือชุมชน ๆ ละ 1 ล้านบาท โดยมอบอำนาจให้ประชาชนบริหารจัดการหรือดูแลกันเองภายใต้การสนับสนุนของคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ระดับอำเภอและระดับจังหวัด จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้รับอนุมัติจัดสรรให้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ทั้งหมด 1,117 กองทุน เป็นกองทุนหมู่บ้าน 1,061 กองทุน กองทุนชุมชนเมือง 56 กองทุน มีการจัดตั้งและได้รับเงินจัดสรรแล้ว 1,095 กองทุน กองทุน แยกเป็นกองทุนหมู่บ้าน 1,050 กองทุน กองทุนชุมชนเมือง 56 กองทุน ทั้งยังได้มีการกำหนดให้เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอดำเนินการประเมินศักยภาพเพื่อพัฒนา ผลการประเมินประจำปี 2547 พบว่ากองทุนที่มีศักยภาพสูง (AAA) จำนวน 108 กองทุนที่มีศักยภาพปานกลาง (AA) จำนวน 907 กองทุน กองทุนที่มีระดับศักยภาพต่ำ (A) จำนวน 56 กองทุน และมีกองทุนที่สามารถเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของจังหวัดอีกทุกอำเภอ อำเภอละ 3 เครือข่าย

สำหรับเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่เกิดจากภาครัฐสนับสนุนและผลักดันให้เกิดขึ้นนั้น การเกิดขึ้นหรือมีขึ้นของเครือข่ายจัดตั้งเหล่านี้จึงอาจมิได้เกิดขึ้นจากความคิด ความจำเป็น หรือความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อ

เป็นดังนี้ การดำเนินกิจกรรมใดๆ ของเครือข่ายซึ่งมิได้เกิดจากความต้องการ ไม่มีความผูกพัน ไม่ได้มีการรับรู้หรือเข้าใจต่อปัญหาาร่วมกัน ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือสำนึก ร่วม ก็จะทำให้ไม่มีพลัง ขาดจิตวิญญาณในการขับเคลื่อนเครือข่าย นอกจากนี้บุคลากรของภาครัฐที่เป็นผู้สนับสนุน กำกับดูแลก็มักดำเนินการไปตามหน้าที่ที่ควรทำหรือต้องทำ เป็นส่วนใหญ่ เมื่อเป็นดังนี้จึงมักพบว่าเครือข่ายจัดตั้งส่วนใหญ่จะมีอยู่และดำเนินกิจกรรมไปอย่างแกน ๆ ไม่มีความเคลื่อนไหวอย่างอิสระและดูเหมือนว่าขาดพลัง

1.1.2 เครือข่ายวิวัฒนาการ เครือข่ายนี้มีลักษณะผสมผสานอยู่มาก เนื่องจากเป็นเครือข่ายที่มีได้เป็นไปโดยธรรมชาติแต่เริ่ม และก็มีได้มีการจัดตั้งโดยตรง แต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยอาจเริ่มที่บุคคล / องค์กรมารวม ตัวกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ในการที่จะสนับสนุน ช่วยเหลือกัน โดยอาจจะยังมีได้มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใด ๆ อย่างชัดเจนนักเป็นเบื้องต้น หรืออาจเป็นในอีกลักษณะหนึ่งอาจเกิดจากบุคคลกลุ่มหนึ่ง พื้นที่หนึ่ง ถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการได้พบได้เห็น ได้รับรู้รับฟัง จากเครือข่ายอื่น ๆ แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธมิตรสัญญาเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพัฒนา ตนและสังคม

เครือข่ายวิวัฒนาการในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ได้รับการจุดประกายจากภายนอก เช่น จากองค์กรพัฒนาเอกชน จากนักวิชาการบ้างและจากภาครัฐบ้าง จากการศึกษาพบว่าเครือข่ายเกือบทั้งหมดได้รับการกระตุ้น เสริมแรงจากองค์กรพัฒนาเอกชนและจากนักวิชาการ เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายเครือข่ายที่มีการรวมกลุ่มกันอยู่บ้างเป็นเครือข่ายธรรมชาติแต่มีขาดความต่อเนื่องจนกระทั่งมีองค์กรเอกชน มีนักวิชาการเข้าไปในพื้นที่ไปเสริมเครือข่ายที่มีอยู่เดิมให้มีการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ในบางกรณีก็เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการที่เครือข่ายเหล่านั้นเคยได้รับการจัดตั้ง เคยมีโอกาสไปเข้าร่วมรับการอบรม สัมมนา ให้ความรู้จากภาครัฐมาก่อนทำให้เห็นความสำคัญของเรื่องนั้น ๆ แต่ไม่สามารถดำเนินการสร้างเครือข่ายอย่างต่อเนื่องได้ ก็มักจะได้รับการช่วยเหลือก่อตั้ง ดำเนินกิจกรรมได้ในเวลาต่อมาโดยความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการรวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ บางหน่วยงานด้วยเช่นกัน เช่น เครือข่ายบ้านถ้ำผึ้ง หมู่ที่ 5 ตำบลต้นขวน อำเภอพนม

จังหวัด สุราษฎร์ธานี ซึ่งในเบื้องต้นมีแกนนำของชุมชนได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมให้ความรู้จากภาครัฐในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แกนนำทั้งหลายที่ได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมในครั้งนั้นมีความเข้าใจและสนใจอยากดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแต่ไม่สามารถตั้งกลุ่มดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม ต่อมาเมื่อได้รับการกระตุ้นและความช่วยเหลือสนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ เช่น จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี จากการท่องเที่ยวสำนักงานภาคใต้ เขต 5 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ลงพื้นที่ให้ความรู้ ให้การอบรม และทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนสามารถตั้งกลุ่มและขยายเป็นเครือข่ายได้อีกอย่างกว้างขวาง

1.2 เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กรโดยมุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนี้สามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้มากมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐเอกชน หรือประชาชน เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาและความสนใจของผู้ที่ทำงานในกิจกรรมนั้น ๆ แล้วหาแนวร่วมและพัฒนาเครือข่ายขึ้นมา

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรมเท่าที่ได้ศึกษาได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งมีอยู่หลายลุ่มน้ำ ลุ่มน้ำสำคัญ ๆ ซึ่งมีเครือข่ายเป็นเสมือนเครือข่ายนาร่องได้แก่ เครือข่ายลุ่มน้ำคลองยันซึ่งครอบคลุมพื้นที่ถึง 4 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอคีรีรัฐนิคม กิ่งอำเภอวิภาวดี อำเภอไชยา และอำเภอท่าฉาง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ อำเภอคีรีรัฐนิคม และกิ่งอำเภอวิภาวดี เครือข่ายลุ่มน้ำคลองยันนี้ใช้กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ใช้กิจกรรมเขตอภัยทานเป็นจุดขับเคลื่อนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายลุ่มน้ำคลองครามซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอกาญจนดิษฐ์และใช้กิจกรรมอนุรักษ์ปลาขยายเครือข่ายให้กว้างออกไปในพื้นที่ใกล้เคียง

นอกจากทรัพยากรน้ำแล้วยังมีเครือข่ายทรัพยากรด้านอื่น ๆ อีกเช่นเครือข่ายป่าพรุทั้งนี้เพราะป่าพรุในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอยู่หลายแหล่งด้วยกัน เช่น ป่าพรุคันธุลี ตำบลคันธุลี อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ป่าพรุท่าสะท้อน ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ป่าพรุกง ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนาเค็ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และป่าพรุทรัพย์ทวี ตำบลทรัพย์ทวี อำเภอบ้านนาเค็ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เครือข่ายป่าพรุนี้เกิดขึ้นจากคนบวกลุ่มไม่เข้าใจคุณค่าของป่าพรุ คิดว่าให้ประโยชน์น้อย ต้องการจะปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าพรุเป็นพื้นที่เพราะปลูกโดยเฉพาะปลูกปาล์มน้ำมันทำให้ป่าพรุถูกทำลายไปมาก เครือข่ายป่าพรุจึงเกิดขึ้นเพื่ออนุรักษ์ป่าพรุเอาไว้เพื่อให้ยังประโยชน์ในการเป็นแหล่งน้ำ แหล่งป่า แหล่งอาหาร และแหล่งชับน้ำของชุมชนบริเวณนั้น ๆ ต่อไป

เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำก็จัดเป็นเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกลักษณะหนึ่งซึ่งใช้กิจกรรมอนุรักษ์ป่าเป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อนเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีป่าต้นน้ำผืนใหญ่อยู่มาหลายแห่ง เช่น ป่าไชยา ป่าท่าชนะ ป่าเขาสก ป่าเขาพนม ป่าตาขุน ป่าคลองแสง ฯลฯ แต่ปัจจุบันป่าต้นน้ำเหล่านี้ถูกทำลายไปมากจนบางปีเกิดปัญหาภัยแล้ง กระทบต่อการเกษตรอย่างไม่เคยเกิดมาก่อนในอดีต เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำจึงเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองอุ้ม อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

นอกจากเครือข่ายกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวแล้ว เครือข่ายกิจกรรมอีกประเภทที่มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีก็คือ เครือข่ายการปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน เครือข่ายนี้ดำเนินการเพื่อให้ชาวบ้าน เกษตรกรได้มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง การดำเนินการของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนภาคใต้มีประวัติศาสตร์การต่อสู้ของประชาชนมาช้านาน กิจกรรมสำคัญๆ ของเครือข่ายได้แก่ เมื่อปี พ.ศ. 2528 กรณีที่ดินในพื้นที่กิ่งอำเภอชัยบุรี ซึ่งมีบริษัทเอกชนรายหนึ่งได้รับสัมปทานป่าไม้จากรัฐบาล บริษัทได้นำไม้ออกจากพื้นที่หมดแล้วชาวบ้านจึงเข้าไปอยู่อาศัยทำกิน ต่อมาเมื่อที่ดินมีราคาสูงขึ้นประกออบกับเริ่มมีการปลูกปาล์มน้ำมันซึ่งได้รับผลตอบแทนสูง บริษัทเอกชนดังกล่าวจึงกลับเข้ามาแสดงสิทธิในที่ดินร่วมกับข้าราชการ

ระดับสูงในจังหวัดพยามผลักดันให้ชาวบ้านกว่า 300 ครัวเรือนออกจากพื้นที่ ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันประท้วงขับไล่ข้าราชการดังกล่าวออกจากพื้นที่ การประท้วงใช้เวลา 8 วัน 7 คืน จึงได้มีการเจรจาบริษัทเอกชนดังกล่าวยินยอมให้ชาวบ้านทำกินในพื้นที่ดังกล่าวต่อไป

การดำเนินกิจกรรมครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนภาคใต้จังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ กรณีเขื่อนแก่งกรุงเมื่อปี พ.ศ. 2532 เมื่อรัฐบาลอนุมัติโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุงกั้นแม่น้ำคลองยัน ชาวบ้านตลอดลำน้ำคลองยันแม่น้ำตาปี จนถึงอ่าวบ้านดอน ซึ่งพึ่งพาน้ำสะอาดจากคลองยันได้รวมตัวกันประท้วงโครงการดังกล่าว โดยปักหลักชุมนุมที่สนามศรีสุราษฎร์เป็นเวลานานกว่า 5 เดือน รัฐบาลจึงประกาศยกเลิกโครงการดังกล่าว

นอกจากนี้เมื่อปี พ.ศ. 2540 ได้มีกรณีนิคมอุตสาหกรรมสุราษฎร์ธานี ซึ่งจะใช้พื้นที่ริมแม่น้ำตาปี บริเวณทุ่งปากขอ อำเภอบ้านนาเคิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นนิคมอุตสาหกรรมโดยจะก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมกว่า 700 โรง เนื่องจากบริเวณทุ่งปากขอเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์สาธารณะที่ชาวบ้านใช้ร่วมกันมานาน ที่สำคัญกว่านั้นคือ บริเวณทุ่งปากขอซึ่งมีเนื้อที่ 4,143 ไร่ เป็นพื้นที่จับน้ำในฤดูน้ำหลากซึ่งช่วยบรรเทาความเค็มครึ้นจากน้ำท่วมให้แก่ชาวบ้านมานานหลายชั่วอายุคน เครือข่ายและชาวบ้านจึงได้ประท้วงโครงการนิคมอุตสาหกรรมสุราษฎร์ธานีจนต้องยุติโครงการฯ ไป

เมื่อไม่นานมานี้เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนภาคใต้ สุราษฎร์ธานียังเป็นสื่อกลางให้ประชาชนกว่า 30,000 คน แสดงความจำนงขอเป็นเกษตรกรและขอที่ดินทำกินจากรัฐบาลโดยมีจุดหมายปลายทางของเครือข่าย คือ เกษตรกรต้องมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ภายใต้การผลิตแบบพอเพียงและยั่งยืน

2.) องค์ประกอบของเครือข่ายชุมชน

เมื่อพิจารณาเครือข่ายดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าเครือข่ายเหล่านั้นมีจุดร่วมที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ สมาชิก ผู้นำ กรรมการหรือผู้ประสานงาน จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ และกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่ายชุมชนตามลำดับดังนี้

2.1 สมาชิก สมาชิกจัดเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่จะสร้างระบบปฏิสัมพันธ์ ดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามตลอดจนเพื่อปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนสังคม

สมาชิกของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้นเมื่อพิจารณาถึงการได้มาซึ่งสมาชิกพบว่า เครือข่ายชุมชนซึ่งเป็นเครือข่ายจัดตั้งจะมีสมาชิกเครือข่ายที่มีลักษณะชัดเจนตามกรอบนโยบาย รูปแบบ หรือแนวทางในการดำเนินงานของภาครัฐเป็นหลักและมักเป็นสมาชิกที่มีได้เป็นไปตามความต้องการของตัวสมาชิกเอง หากแต่มักเป็นสมาชิกเครือข่ายตามระบบหรือตามเกณฑ์ที่ภาครัฐกำหนดขึ้น เช่น เครือข่ายแม่บ้าน เครือข่ายอาชีพ เครือข่ายกองทุน เป็นต้น เครือข่ายซึ่งเป็นสมาชิกเหล่านี้จึงมักเป็นเครือข่ายแต่เพียงในนาม หรือเป็นสมาชิกไปตามระบบเท่านั้น มิได้เป็นสมาชิกเพราะเห็นถึงจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกัน รับรู้ถึงเป้าหมายหรือทิศทางที่จะดำเนินไปด้วยกัน

ในส่วนของเครือข่ายวิวัฒนาการพบว่าสมาชิกของเครือข่ายประเภทนี้เกิดจากหลายลักษณะที่มา เช่นอาจเกิดจากการประสบปัญหาคล้าย ๆ กันจึงมารวมตัวกันเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา หรือมีอุดมการณ์คล้าย ๆ กันจึงรวมตัวกันเพื่อขับเคลื่อนให้อุดมการณ์บรรลุผล หรืออาจเกิดจากการมีหรือไม่มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนปัจจัยในการทำงานบางประการทำให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเป็นพันธมิตรเป็นสมาชิกเครือข่ายกันที่สุดในที่สุด ลักษณะของสมาชิกเครือข่ายวิวัฒนาการดังนี้ทำให้มีความหลากหลายของสมาชิกค่อนข้างมากทั้งในแง่ของเพศ วัย การศึกษา และอาชีพ แต่ในความหลากหลายนั้นจะกลับกลายเป็นจุดแข็งของเครือข่ายที่มีคนที่มีคุณสมบัติหลากหลายมาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้สมาชิกเครือข่ายวิวัฒนาการนับได้ว่าเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพในแง่ที่ว่าเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วย “ใจ” กล่าวคือด้วยความเข้าใจและเต็มใจซึ่งจะเป็นผลดีต่อเครือข่ายในแง่ที่ว่าสมาชิกเครือข่ายเหล่านี้จะได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบต่อเครือข่ายได้เต็มที่ตามศักยภาพและจะมีความเป็นสมาชิกที่มั่นคงและยั่งยืนของเครือข่ายตลอดไป นอกจากนี้ข้อดีของสมาชิกเครือข่ายวิวัฒนาการดังได้กล่าวมาแล้ว จากการศึกษายังพบว่าสมาชิกของเครือข่ายวิวัฒนาการจะค่อย ๆ ทวีจำนวนขึ้นทีละน้อยแบบค่อยเป็นค่อยไปและเมื่อเข้ามา

เป็นสมาชิกแล้วจะเป็นสมาชิกอย่างยั่งยืน ถาวร ซึ่งตรงกันข้ามกับเครือข่ายจัดตั้งซึ่งจะได้สมาชิกมาในคราวเดียวจำนวนมาก ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมเป็นครั้ง ๆ แล้วเลิกกันไปเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่ต่อเนื่อง ไม่ยั่งยืน

2.2 ผู้นำ กรรมการหรือผู้ประสานงาน โครงสร้างชุมชน / กลุ่ม / เครือข่ายแบบมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานการสร้างองค์กรสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยบุคคลหรือคณะบุคคลส่วนหนึ่งทำหน้าที่ดำเนินการประสานงานให้สมาชิกได้มีโอกาส มีเวที มีพื้นที่ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินการ ตลอดจนร่วมรับผิดชอบ และเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาตนเอง

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีในส่วนของเครือข่ายจัดตั้งก็จะมีกรรมการหรือผู้ประสานงานโดยตำแหน่งดำเนินการไปตามระบบที่ภาครัฐวางแนวทางหรือกำหนดวิธีการทำงานเอาไว้ให้จึงมักไม่มีจุดเด่นหรือบทบาทอื่นใดเป็นพิเศษ แต่หากเป็นเครือข่ายชุมชนที่เป็นเครือข่ายวิวัฒนาการจะพบว่าจะมีบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเป็นแกนนำทำหน้าที่ประสานงานให้เกิดการรวมตัว ดำเนินการของเครือข่าย แกนนำเหล่านี้เป็นผู้นำโดยธรรมชาติซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนรู้สภาพความเป็นจริงของชุมชน มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความเสียสละ สร้างความเชื่อความศรัทธา ใช้ประเพณีวัฒนธรรม ชุมชนระดมทุนและพัฒนาชุมชนกระทั่งเป็นผลสำเร็จ ผู้นำหรือแกนนำหรือผู้ประสานงานเหล่านี้มีทั้งผู้อาวุโส เช่น ข้าราชการที่เกษียณอายุราชการแล้วเกษตรกร อาวุโสในชุมชน จนกระทั่งคนรุ่นใหม่ที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาและทำงานอยู่ในชุมชนบ้านเกิด บุคคลหรือคณะบุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่ทั้งประสานงานภายในและภายนอกเครือข่าย เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และพัฒนาให้เครือข่ายมีความ เข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ

การที่เครือข่ายวิวัฒนาการมีผู้นำหรือแกนนำตามธรรมชาติดังกล่าวมาแล้วมีข้อดีหรือจุดแข็งที่น่าจะพิจารณาเป็นพิเศษ กล่าวคือ ผู้นำหรือแกนนำเหล่านี้ในเครือข่ายต่างๆ จะมีความแตกต่างกันทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ ทักษะ และประสบการณ์ เมื่อบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสทำงานร่วมกันจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นการเติมเต็มวิธีการทำงาน วิชิตคิด ให้แก่กันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะบุคคลที่มีวัยวุฒิน้อยกว่าจะได้มีโอกาสเรียนรู้ ซึมซับ วิชิตคิดจากผู้มีวัยวุฒิมากกว่า ผู้มีวัยวุฒิมากกว่าอาจจะได้มีโอกาสเข้าใจ

และฝึกฝนเทคโนโลยีต่าง ๆ จากผู้มีวิสัยทัศน์น้อยกว่าแต่มีคุณวุฒิมากกว่า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมจะทำให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและการขับเคลื่อนของเครือข่ายในภาพรวมด้วย

2.3 จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของเครือข่ายจัดได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการเป็นเครือข่ายชุมชน เพราะความเป็นเครือข่ายจะเกิดขึ้นได้ สมาชิกและกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น ความเป็นกลุ่มก้อน หรือความเป็นเครือข่ายจะทำให้เกิดศักยภาพสูงมาก เพราะเป็นกลุ่มก้อนหรือเครือข่ายที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นคือ มีความรัก มีการกระทำ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี (2544 : 36-37) ได้กล่าวถึงพลังของกลุ่มของเครือข่ายว่า การรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนจะทำให้ความมีวิญาณหรือจิตวิญาณของกลุ่มของเครือข่ายเกิดขึ้น จิตวิญาณของกลุ่มของเครือข่ายจะไปอิทธิพลต่อความรู้สึกและพฤติกรรมของเรา ความมีจิตวิญาณของกลุ่มของเครือข่ายจะก่อให้เกิดความปิติ เกิดพลังอย่างมหิพาร ดังนั้นจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มคือปัจจัยที่ทำให้กลุ่มทำให้เครือข่ายมีจุดร่วม มีจิตวิญาณอันเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญของเครือข่ายทำให้เครือข่ายดำรงอยู่ได้และเติบโตต่อไป

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากเจตนารมณ์ของชุมชน เกิดจากความพร้อม ความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชนจะเป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ต้องการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น ภูเขา ป่าต้นน้ำ ป่าพรุ แหล่งน้ำ ป่าชายเลน ตลอดจนท้องทะเล อันเป็นระบบนิเวศทั้งหมดให้คงอยู่เพื่อที่ชุมชนจะได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตลอดไป ด้วยจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนดังกล่าวทำให้เครือข่ายเหล่านี้มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมากมายและหลากหลายอันเป็นกระบวนการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่เครือข่ายกำหนดเอาไว้

2.4 กิจกรรม กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะใช้ให้สมาชิกทั้งในและนอกเครือข่ายมีโอกาสในการพบปะหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ จากการทำงาน การติดตามผล ตลอดจนมีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีกิจกรรมช่วยให้

เครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่อง นอกจากนี้กิจกรรมใด ๆ ก็ตามของเครือข่ายต้องเน้นบนฐานของการมีส่วนร่วมและการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดคือความเท่าเทียมของทุกฝ่าย

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีในส่วนที่เป็นเครือข่ายจัดตั้งอาจมีกิจกรรมโดยทั่ว ๆ ไปที่พอจะกล่าวถึงได้ ได้แก่ การประชุม การอบรมเพิ่มพูนความรู้และการศึกษาดูงาน อย่างไรก็ตามกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นไปตามระบบที่หน่วยงานภาครัฐซึ่งเป็นแม่ข่ายกำหนดให้ดำเนินการอย่างกว้าง ๆ เอาไว้แล้ว ส่วนเครือข่ายอีกประเภทคือเครือข่ายวิวัฒนาการพบว่ามีการกิจกรรมและความเคลื่อนไหวโดยเน้นให้มีกิจกรรมย่อย ๆ ของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีเวทีที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีการเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่น ๆ หรือกับหน่วยงานอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เป็นลักษณะของการบริหารจัดการข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ถอดบทเรียน และนำไปสู่การหาทางเลือกในการตัดสินใจดำเนินการต่อไป

3. บทบาทและกระบวนการทำงานของเครือข่าย

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะในด้านวัตถุ ยิ่งรัฐเร่งพัฒนาเศรษฐกิจแบบไม่สมดุลมากขึ้นเท่าใด ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เน้นการส่งออก และเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม บนความเสียเปรียบของภาคการเกษตร ยิ่งทำให้เกิดการสูญเสียในชนบทมากขึ้นเท่านั้น ที่สำคัญที่สุดคือการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ ซึ่งเคยเป็นทรัพย์สินส่วนรวมที่ชุมชนในพื้นที่ห่างไกลสามารถพึ่งพาเพื่อการยังชีพได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ระบบทุนนิยมได้ก้าวเข้าสู่การแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในรูปของการเก็งกำไรการซื้อขายที่ดิน มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำธุรกิจต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น ทำสวนปาล์ม ทำนาถุ้ง ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นชาวบ้านจำนวนมากจึงขายที่ดินเพราะได้ราคาดี นอกจากการกว้านซื้อที่ดินแล้วรูปแบบสำคัญอีกประการหนึ่งของการแย่งชิงทรัพยากร คือ การบุกรุกและยึดที่ดินสาธารณะของผู้มีอิทธิพลและธุรกิจโดยอาศัยช่องว่างของกฎหมาย พื้นที่เหล่านี้มีทั้งพื้นที่ของรัฐและพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน แม้ชาวบ้านจะคัดค้านและร้องเรียนต่อทางราชการให้จัดการ

แก้ไขแต่ยังไม่เป็นผล นอกจากนี้ในบางกรณีรัฐยังพยายามจะยึดที่ดินคืนจากชาวบ้าน โดยกล่าวหาว่าชาวบ้านบุกรุกป่าของรัฐก็มีทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านเหล่านั้นเคยใช้ประโยชน์ในที่ดินบริเวณนั้นมานานหลายชั่วอายุคน ผลกระทบสำคัญของการแข่งขันทรัพยากรก็คือ ทรัพยากรของส่วนรวมจะถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของคนส่วนน้อย ในขณะที่ชาวบ้านและประชาชนส่วนใหญ่ถูกปิดกั้นสิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติซึ่งควรเป็นส่วนรวมมากขึ้น

นอกจากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่าในยุทธศาสตร์การพัฒนา รัฐยังส่งเสริมให้ชาวบ้านขยายพื้นที่การผลิตพืชในเชิงพาณิชย์และดึงดูดให้ชาวบ้านเข้าสู่ระบบทุนนิยมซึ่งเกิดการขยายการเกษตรเข้าไปในป่าอย่างมากจนแทบไม่มีพื้นที่ป่าเหลือให้ขยายเป็นพื้นที่ไร่ได้อีก ภายในระยะเวลาไม่กี่ทศวรรษเท่านั้นเมื่อชาวบ้านไม่สามารถพึ่งพาได้อีกก็ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งตลาดภายนอกมากขึ้น ด้วยการเร่งปลูกพืชพาณิชย์ พืชเชิงเดี่ยวที่มีตลาดไม่แน่นอนมากขึ้น ผลก็คือ ชาวบ้านส่วนมากต้องมีหนี้สินมากมาย

ปัญหาวิกฤตในช่วงเวลาแห่งการ “พัฒนา” ที่ผ่านมานอกจากจะเกิดการแข่งขันทรัพยากรอย่างรุนแรง เกิดการขัดแย้งระหว่างกฎหมายและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นแล้วยังมีความเหลื่อมล้ำอย่างมากระหว่างภาคเกษตรกรรมกับภาคธุรกิจอุตสาหกรรม เกษตรกรและชุมชนชนบทต้องเผชิญปัญหาต่างๆ มากมาย ตั้งแต่ปัญหาความขาดทุน ปัญหาหนี้สิน การสูญเสียที่ดิน ตลอดจนการสูญเสียอำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากร อย่างไรก็ตามปัญหาวิกฤตการพัฒนาไม่ได้หยุดอยู่แค่ตัวเกษตรกรเท่านั้น หากแต่ได้ขยายวงกว้างออกไปอีกหลายประการ เช่น กรณีโรงงานอุตสาหกรรมปล่อยควันพิษ ปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำหรือลงสู่แม่น้ำทั้งสาย เป็นต้น

จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีลุ่มน้ำถึง 14 ลุ่มน้ำ มีภูเขา มีป่าต้นน้ำ ป่าพรุ และอ่าวที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและพื้นที่ใกล้เคียงเคยพึ่งพิงเป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินเพื่อดำรงชีพ แต่ในปัจจุบันมีภูมินิเวศอันเป็นที่พึ่งพาอาศัยต่างวิกฤตและส่งเค้าวิกฤตแทบทุกองค์ประกอบจากภูเขา ป่าดิน น้ำ ไฟา จนถึงทะเล วิกฤตเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงถึงชีวิตผู้คนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยิ่งพัฒนามากขึ้นเท่าใดปัญหาก็ยิ่งทวีขึ้นเป็นเงาตามตัว

เมื่อพิจารณาการเจริญเติบโตของจังหวัดสุราษฎร์ธานีจะเห็นได้ว่าจากความเป็นจังหวัดศูนย์กลางของภาคใต้ตอนบนทำให้จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีการขยายความเป็นเมืองออกไปมากในแต่ละปี นอกจากนี้จากการที่ผลิตผลทางการเกษตร เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน มีราคาดีทำให้มีการบุกเบิกพื้นที่ทำสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน และพืชเชิงเดี่ยวอื่น ๆ มากขึ้นส่งผลให้ประชากรชาติที่มีความหลากหลายของทรัพยากร ถูกทำลายไปไม่น้อย สภาพะดังกล่าวนับว่าส่งผลกระทบต่ออย่างยิ่งต่อความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี นอกจากนี้การเป็นจังหวัดท่องเที่ยวก็ส่งผลให้ค่าครองชีพในจังหวัดสุราษฎร์ธานีสูง ในขณะที่รายได้ของชาวบ้านในชุมชนมิได้เพิ่มมากขึ้นเหมือนกันทุกคนทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ เกิดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ ต่างคนต่างอยู่ และวิถีชีวิตเรียบง่าย เกื้อกูลของผู้คนในชุมชนจางหายไป

จากปัญหาที่เกิดขึ้นชาวบ้านโดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบทางลบ โดยทางตรงต่างแสวงหาทางเลือกและทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาคด้วยตนเองรวมทั้งย้อนกลับไปพัฒนาและฟื้นฟูสถาบันเก่าแก่ของชุมชนคือ กลุ่ม องค์กรชุมชนซึ่งเคยมีบทบาทและหน้าที่มาตั้งแต่อดีต รวมทั้งได้มีการดำเนินการขยายต่อในรูปของเครือข่ายซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการทำงานที่เป็นรูปแบบหนึ่งของความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างสายสัมพันธ์แห่งการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันขึ้นมา

การทำงานร่วมกันถือได้ว่าเป็นภารกิจสำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ทั้งนี้เพราะความเป็นเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องของการเรียนรู้และความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ภายใต้อบริบทที่เกิดขึ้น โดยแต่ละเครือข่ายก็มีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด

กระบวนการทำงานของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีลักษณะที่พอจะกล่าวถึงได้ดังต่อไปนี้

1.) มีกระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กขยายไปสู่หน่วยใหญ่หรือขยายไปสู่การทำงานที่หลากหลายขึ้น

โดยที่เครือข่ายอาจขยายพื้นที่ ขยายกิจกรรม กล่าวคือ เป็นกระบวนการทำงานที่ต่อยอดจากฐานหรือจากงานเดิมที่มีอยู่ และเป็นการแสวงหาแนวร่วมใหม่ที่ช่วย

ให้เครือข่ายนั้นได้มีความรู้ ประสบการณ์ และมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

ตัวอย่างเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีกระบวนการทำงานในลักษณะนี้ เช่น เครือข่ายองค์กรชุมชนอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ลุ่มน้ำคลองยัน ในพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคม และพื้นที่กิ่งอำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เครือข่ายชุมชนนี้เริ่มต้นจากกลุ่มเล็กๆ ในแต่ละหมู่บ้านที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่อยู่อาศัยของคนชาวบ้านใน 6 ชุมชน ได้แก่ (1) กลุ่มเกษตรกรเพื่อสิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านปากหาร (เขตอภัยทานวังกระท้อน) หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี (2) ชุมชนบ้านนาชะอม (เขตอภัยทานวังสะพาน) หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี (3) ชุมชนบ้านปากพาย (เขตอภัยทานวังครก) หมู่ที่ 2 ตำบลน้ำหัก อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี (4) ชุมชนชาววัดน้ำหัก (เขตอภัยทานวังเมร) หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำหัก อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี (5) ชุมชนบ้านบางไคย (เขตอภัยทานวังตะเพียน) ตำบลตะกุกเหนือ กิ่งอำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ (6) ชุมชนบ้านเขมา (เขตอภัยทานวังลาน) หมู่ที่ 6 ตำบลตะกุกเหนือ กิ่งอำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้ง 6 ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองยันนี้ได้ใช้กิจกรรมเขตอภัยทานเป็นจุดขับเคลื่อนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต่อเนื่องออกไปอีกหลายกิจกรรม เช่น การพัฒนาการสวนสมุนไพร การอนุรักษ์สวนผสมผสาน ฯลฯ มีการดำเนินกิจกรรมและประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันทุกเดือนในรูปแบบประชาสังคมลุ่มน้ำคลองยัน 6 เขตอภัยทาน (วังपाल)

อีกตัวอย่างหนึ่งได้แก่เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม พื้นที่นี้อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าชัยคราม-ป่าวัดประคู้ แปลงที่ 1 และมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกสี่ขีด มีอาณาเขตอยู่ในท้องที่ของอำเภอกาญจนดิษฐ์ และอำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีพื้นที่บางส่วนติดต่อกับพื้นที่ป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผืนป่าดิบชื้นแห่งนี้เป็นป่าต้นน้ำคลองคราม ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาคลองท่าทอง ต้นน้ำมาจากเขาโหมค ไหลผ่านพื้นที่ 6 ตำบลใน 2 อำเภอ เมื่อปีพุทธศักราช 2537 ได้มีการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม มีการร่างกฎระเบียบใน

การอยู่ร่วมกันกับป่าและการใช้ประโยชน์จากป่า ได้มีการส่งตัวแทนของกลุ่มฯ ไปประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้จัดกิจกรรมปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และเสนอแผนอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านต่อป่าไม้เขต จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองครามได้ขยายพื้นที่และขยายกิจกรรมออกไปมากมายเป็นเครือข่ายราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เครือข่ายเกษตรยั่งยืน กลุ่มรักษ์วังปลาหน้าถ้ำ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและค่ายเยาวชน เป็นต้น

2.) มีการรักษาสัมพันธภาพ

การที่เครือข่ายจะดำเนินไปได้นั้นการรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกและภาคีในเครือข่ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะถ้าไม่มีการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันแล้ว กิจกรรมและความเคลื่อนไหวของเครือข่ายก็อาจยุติลง ในการรักษาสัมพันธภาพของเครือข่ายนั้นการสื่อสารระหว่างสมาชิกและภาคีในเครือข่ายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการสื่อสารจะทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ได้ทั่วถึงนอกจากนี้การสื่อสารยังเป็นแนวทางที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลตลอดจนแนวคิดต่าง ๆ ทั้งยังเป็นการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างกันเพื่อการร่วมมือร่วมใจกันทำงานต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้

การติดต่อสื่อสารที่ทำได้ง่าย รวดเร็ว และค่อนข้างประสบความสำเร็จคือการสื่อสารด้วยวาจา แบบปากต่อปากในกลุ่มคนที่รู้จักมักคุ้น นอกจากนี้การพบปะการประชุมก็เป็นวิธีการที่จำเป็นเพื่อให้เกิดการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ให้ต่อเนื่อง การที่สมาชิกและภาคีเครือข่ายได้มีโอกาสสื่อสารกัน ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกิจกรรม ร่วมประชุม ร่วมเรียนรู้ ความเชื่อมโยงผูกพันต่อกันก็จะเหนียวแน่นและมั่นคงส่งผลดีต่อความเป็นเครือข่ายสืบไป

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยเฉพาะเครือข่ายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเครือข่ายที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมย่อย ประชุมใหญ่ มีการสื่อสารต่อกันสม่ำเสมอทำให้สัมพันธภาพของสมาชิกทั้งเครือข่ายย่อยและเครือข่ายใหญ่ดำเนินไปด้วยดีและส่งผลให้เครือข่ายดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

3.) มีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว

เมื่อเครือข่ายมีการทำงานตลอดจนมีการรักษาสัมพันธภาพที่สร้างสื่อความหมายร่วมกันแล้ว การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวเข้าหากันเป็นสิ่งที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้ดำเนิน กล่าวคือ การที่เครือข่ายจะมีความเติบโต มีความมั่นคง เข้มแข็งได้จะต้องมีการแสวงหาความรู้ มีการสะสมประสบการณ์และมีการปรับบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับภาคีสมาชิกและหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อเป็นการสร้างความรู้ใหม่ หาวิธีการใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น วิธีการในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้นั้นมีหลายวิธี วิธีการที่เครือข่ายใช้กันอยู่ได้แก่ การถอดบทเรียนร่วมกัน การฝึกอบรม การพัฒนาผู้นำ รวมทั้งการศึกษาดูงาน

4. ผลของการมีเครือข่าย

เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกาะเกี่ยวอยู่ในสังคมไทยมาช้านานในระบบเครือญาติที่ทำให้คนไปมาหาสู่ เยี่ยม เยียน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกันตลอดมา ยิ่งในภาวะสังคมปัจจุบันซึ่งมีปัญหาสังคม ซ้อนทับกันหลายด้าน การแก้ปัญหาด้วยคนเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเพียงลำพังกลุ่มเดียวย่อมไม่อาจแก้ปัญหาใด ๆ ได้ การมีเครือข่ายจึงเป็นทางออกหรือทางรอดที่ดีทางหนึ่งของสังคมปัจจุบัน

จังหวัดสุราษฎร์ธานีก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีปัญหาต่าง ๆ มากมายตามแบบฉบับของจังหวัดที่มีกรเติบโตอย่างรวดเร็วของการลงทุนและธุรกิจ ปัญหาการใช้ที่ดินการขยายตัวของเมือง การบุกรุกป่า การปล่อยมลพิษลงแหล่งน้ำ ฯลฯ ล้วนเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องใช้เวลาและความร่วมมือร่วมใจอย่างใหญ่หลวงของผู้คนและหน่วยงานตลอดจนองค์กรหลาย ๆ ฝ่ายในรูปแบบของเครือข่ายหรือพหุภาคีในการคลี่คลายปัญหาดังกล่าวดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญหรือเป็นเครื่องมืออันทรงพลังประการหนึ่งซึ่งทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัว เกิดกระบวนการทางสังคมที่มีการเคลื่อนไหวและปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อรับมือกับสถานการณ์ หรือปัญหาต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้ามาพร้อมกระแสโลกาภิวัตน์นี้ดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเมื่อพิจารณาถึงผลของการมีเครือข่ายก็อาจจะจำแนกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1.) เกิดกระบวนการเรียนรู้

ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่เข้าร่วมจะได้มีโอกาสเชื่อม เยียน พบปะสนทนา มีการประชุมสัมมนา หลากหลายรูปแบบ การได้มีโอกาสรวมตัวกันนี้จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ได้เกิดแนวคิดวิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง และมีแรงบันดาลใจอยากจะไปลงมือทำในกิจกรรมนั้น ๆ การได้มีโอกาสร่วมคิดร่วมวางแผน ตลอดจนมีโอกาสได้นำกิจกรรมจะทำให้สมาชิกเครือข่าย มีทักษะในการทำงานมากขึ้นเกิดเป็นทุนภายในตนเองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะช่วยให้บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรนั้นได้มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการหรือแนวทางใหม่ ตลอดจนแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่องซึ่งจะส่งผลให้การทำงานของเครือข่ายมี ประสิทธิภาพมากขึ้นและเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ

ตัวอย่างการเกิดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย เช่น เครือข่ายบ้านถ้ำผึ้ง อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเริ่มต้นด้วยการที่ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนพอมองเห็นช่องทางในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ชาวบ้านไม่สามารถจะตั้งกลุ่มได้ จนกระทั่งได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้จัดเวทีสาธารณะจนสามารถตั้งกลุ่มได้และดำเนินการเรื่อยมาโดยมีการประสานกับกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่ในหลายๆ ด้านเช่น ด้านการเงิน กำลังคน ฯลฯ จนเกิดความสำเร็จในระดับหนึ่ง เกิดความร่วมมือ พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันผลประโยชน์กัน ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นขึ้นเรื่อยๆ มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดการอบรมให้ความรู้ มีการประเมินผลเป็นระยะๆ มีการศึกษาดูงานเครือข่ายอื่นๆ มีการประชุมย่อย ประชุมใหญ่อย่างสม่ำเสมอ ทำให้เครือข่ายเกิดกระบวนการเรียนรู้ มีการปรับตัว และพัฒนาขึ้นตามลำดับ

2.) สามารถเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา

เป็นเรื่องที่ต้องยอมรับว่าปัญหาค่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนในเวลานี้นั้นเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและมีความเกี่ยวข้องผูกโยงอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ มากมายซึ่งบุคคลหรือกลุ่มไม่สามารถเข้าไปจัดการแก้ไขปัญหาได้โดยลำพัง การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะเป็นการ

ระดมความรู้ ความสามารถ ความคิดเห็น ความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่จะนำสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงผลของการมีเครือข่ายสามารถเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาได้แก่ กรณีของเครือข่ายพระสงฆ์วัดสุทธาวาส ตำบลโมถ่าย อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่เดิมพระสงฆ์ประมาณ 10 รูปได้พยายามอบรมเป็นกิจเฉพาะในเรื่องคุณธรรม ศิลปวัฒนธรรมขนบประเพณีของชาวพุทธ ตลอดจนแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในที่สุดพบว่าไม่ค่อยเห็นผลเพราะทำได้เพียงจุดเล็ก ๆ และไม่ต่อเนื่อง ในที่สุดจึงดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของเครือข่ายโดยรับความร่วมมือจากครูอาจารย์และนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่อำเภอไชยาและอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มองค์กรอีกหลายกลุ่ม ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้ต่อเนื่อง กว้างขวาง และรวดเร็วขึ้น ผลจากการมีเครือข่ายนี้ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับการแก้ไขได้มากขึ้น เช่น ปัญหาของนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีก้นไม่ดูแลจนถึงทำลายทรัพย์สินของโรงเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ถังน้ำดื่ม ลดลง นักเรียนรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์มากขึ้น ในส่วนของชาวบ้านซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็เกิดเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังและยังมีการปลูกต้นไม้เพิ่มเติม ปรับเปลี่ยนจากการทำลายเป็นการดูแลรักษาให้ยั่งยืน

3.) เกิดการจัดการทรัพยากรในชุมชน

ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีเครือข่ายชุมชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่เป็นจำนวนมาก เครือข่ายเหล่านี้เป็นเครือข่ายในเชิงพื้นที่ เช่น ป่าต้นน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ ลุ่มน้ำต่าง ๆ ตลอดจนป่าพรุต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทรัพยากรเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกันทั้ง ภูเขา ป่า น้ำ ดิน ตลอดจนถึงท้องทะเล จึงจำเป็นต้องร่วมกันดำเนินการพัฒนาและจัดการทรัพยากรในชุมชนในท้องถิ่น

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าผลของการมีเครือข่ายทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้แก่ เครือข่ายบ้านถ้ำผึ่ง อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเห็นความสำคัญว่าต้องมีการดูแลธรรมชาติพวกเขาจึงจะอยู่ได้อย่างยั่งยืนจึงมีการรวมตัวกันเสียสละพื้นที่ของตนเองคนละ 5-10 ไร่อนุรักษ์พื้นที่นั้น

เอาไว้งนเป็นป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ และยังใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งยังทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มอีกด้วย

4.) เกิดการพึ่งพาตนเอง

เครือข่ายในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นเครือข่ายวิสาหกิจที่มักเป็นเครือข่ายที่มีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็ง เพราะกว่าที่จะตั้งเป็นเครือข่ายได้นั้นต่างได้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรค ที่ทำให้ต้องล้มเหลวมาก่อนทำให้ได้รับประสบการณ์เกิดการเรียนรู้มาได้อย่างมากมาย เมื่อเครือข่ายมีความเข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาของเครือข่ายได้แล้ว เครือข่ายและสมาชิกในเครือข่ายก็จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยในการพึ่งพาตนเองนั้นอาจเป็นการพึ่งพาในหลายๆ ด้าน เช่น การพึ่งพาในเรื่องของทุนทรัพยากร ความรู้ตลอดจนการจัดการที่จะนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ตัวอย่างผลของการมีเครือข่ายทำให้เกิดการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ เครือข่ายบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลคันชนวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ระดมคนในการจัดการบ้านพัก – นำเที่ยว – และรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนระดมทุนในการปรับปรุงที่พัก จัดหาวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศจนทำให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง อีกตัวอย่างได้แก่เครือข่ายองค์กรชุมชนอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ลุ่มน้ำคลองยัน ในพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคมและกิ่งอำเภอวิภาวดีที่ใช้กิจกรรมเขตอภัยทานเป็นจุดขับเคลื่อนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินกิจกรรมการประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างสม่ำเสมอทุกเดือนในรูปแบบประชาสังคmlุ่มน้ำคลองยัน 6 เขตอภัยทาน นับเป็นการพึ่งพากันเองในเรื่องของทุนความรู้และการจัดการ ตลอดจนในการใช้และดูแลทรัพยากรร่วมกับอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังขยายวงกว้างไปสู่กิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การทำสวนสมุนไพร การทอผ้า เป็นต้น ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและยังยืนค้ำชุมชนอยู่ต่อไป

5.) เกิดพลังและอำนาจ

การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายจะทำให้เกิดพลังหรือเกิดอำนาจอย่างน้อยที่สุดคือการที่สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบงานตามความถนัด

ตามศักยภาพความสามารถของคน สิ่งเหล่านี้จะทำให้สมาชิกแต่ละคน แต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กร หรือแต่ละเครือข่ายย่อยได้สัมผัสถึงคุณค่าแห่งตน เกิดความภาคภูมิใจและความมั่นใจก็จะเกิดเป็นพลังเป็นอำนาจ เกิดเป็นแรงขับเคลื่อนให้บุคคล กลุ่ม องค์กร หรือเครือข่ายนั้น ๆ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีชีวิตชีวาและเต็มกำลัง นอกจากการมีเครือข่ายจะทำให้สมาชิกสำนึกในคุณค่า พลังอำนาจแห่งตนได้แล้ว การมีเครือข่ายยังทำให้สมาชิกไม่รู้สึกโดดเดี่ยว หรือรู้สึกว่าจะต้องต่อสู้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ แต่เพียงลำพัง สมาชิกจะรู้สึกว่าตนเองมีมิตรมีพวกที่สามารถจะขอความช่วยเหลือ ขอความร่วมมือได้อยู่เสมอ สิ่งนี้ก็นับได้ว่าเป็นพลังหรืออำนาจอีกประการหนึ่งได้เช่นกัน

นอกจากพลังหรืออำนาจดังกล่าวข้างต้นแล้วการมีเครือข่ายยังส่งผลให้กลุ่ม องค์กร หน่วยงาน หรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้การยอมรับ ให้ความเกรงใจ และสามารถนำมาต่อรองในด้านต่าง ๆ ได้ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม

5. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน

การที่ผู้คนขาดการเอาธุระต่อกิจกรรมส่วนรวม ต่อเรื่องของชุมชนที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่จะทำให้ความเป็นชุมชนจางไป และภาวะความไม่น่าอยู่ซึ่งมาจากปัญหาต่าง ๆ จะทวีความรุนแรงขึ้น การสร้างเครือข่ายจึงเป็นรูปแบบหนึ่งหรือเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานหรืออาจเรียกว่าเป็นหุ้นส่วนในการทำงานก็ได้

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบันนี้มีอยู่จำนวนมากส่วนหนึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้งเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการทำงาน กระบวนการพัฒนาตามแนวนโยบายของภาครัฐและเพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่ชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น เครือข่ายสหกรณ์ออมทรัพย์ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล และเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นต้น เครือข่ายอีกประเภทที่มีอยู่มากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ เครือข่ายวิวัฒนาการซึ่งเป็นการเกิดขึ้นแบบผสมผสานระหว่างการเกิดขึ้นตามธรรมชาติและการเกิดจากแรงกระตุ้นหรือสนับสนุนจากภายนอก เครือข่ายประเภทหลังนี้จะมีส่วนร่วมของกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ มากกว่าเครือข่ายจัดตั้งเนื่องจากผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมาแล้ว

ระดับหนึ่งที่เป็นข้อพิสูจน์น้ำใจ อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนก็อาจจำแนกปัจจัยกล่าวได้ดังนี้

1.) ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีดังต่อไปนี้

1.1 สมาชิกต้องมีความสนใจร่วมกัน มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน มีความรู้สึกร่วมกัน และมีความไว้วางใจต่อกัน มีการติดต่อสื่อสาร ให้ความร่วมมืออย่างเต็มใจในการประสานงาน มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่ายมีความเท่าเทียมและร่วมกันทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก

1.2 กิจกรรมภายในเครือข่ายต้องประกอบด้วยการยอมรับในการทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยมีใช่เพียงแค่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเท่านั้นหากแต่มีการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนสรุปบทเรียนกระจายข้อมูล ประสบการณ์ เทคนิควิธีต่างๆ รวมทั้งความรู้ทั่วไป ตลอดจนเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความไหลลื่นของข้อมูล มีการเปิดใจรับฟังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเข้าใจถึงกระบวนการในการทำงานอย่างลึกซึ้ง

1.3 ผู้นำ ผู้ประสานงาน แกนนำ หรือกรรมการ ควรเป็นผู้นำหรือแกนนำตามธรรมชาติที่ได้รับการยอมรับ เชื่อถือ ศรัทธา จากสมาชิกและผู้นำเหล่านั้น ควรได้มีการเสริมสร้างและพัฒนาเพราะผู้นำจะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ของเครือข่ายได้ถ้าผู้นำเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ดี มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงาน มีจิตใจมุ่งมั่น เสียสละ จากการศึกษาพบว่าเครือข่ายหลายๆ เครือข่ายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายวิวัฒนาการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีบทบาทในการทำงานอย่างต่อเนื่องมีความเข้มแข็งนั้นมักจะมีผู้นำหรือแกนนำที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิก ทำงานอย่างเข้มแข็ง เช่น เครือข่ายบ้านถ้ำผิง ตำบลตันหยง อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผู้นำคือ ผู้ใหญ่บุญทัน บุญชูคำ ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านยอมรับและชื่นชมว่าเป็นผู้นำที่เข้มแข็งมาก ไม่ว่ามีกิจการใด ๆ ผู้ใหญ่บ้านผู้นี้จะ “ทำก่อน ทำเป็นตัวอย่าง และทำทุกอย่าง” ทำให้ผูกใจสมาชิกในเครือข่ายเอาไว้

ได้ นอกจากนี้เครือข่ายนี้ยังมีแกนนำที่สมาชิกรู้สึกว่าเป็นคนทำงานจริงจัง มีความรับผิดชอบ มีความเสียสละ และมีความรู้ความสามารถ จึงนับได้ว่าผู้นำ แกนนำ หรือกรรมการเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดสมาชิกของเครือข่ายได้ และมีส่วนช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งได้อีกทางหนึ่ง

2.) ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องต่อการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีดังต่อไปนี้

2.1 การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีเครือข่ายวิสาหกิจหลายเครือข่ายในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ก่อตั้งขึ้นมาได้เพราะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น เครือข่ายบ้านดำผิง ตำบลคันชนวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งตั้งและขยายเป็นเครือข่ายได้ก็ด้วยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 5 เป็นวิทยากรและเป็นพี่เลี้ยงในเบื้องต้น นอกจากนี้บางเครือข่ายที่ดำเนินการอยู่แล้วก็อาจได้รับการส่งเสริม สนับสนุนทั้งความรู้และงบประมาณ บางส่วนจากภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ เช่น เครือข่ายป่าพรุคันธุลี ตำบลคันธุลี อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ชาวบ้านทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าพรุอยู่แล้ว ต่อมาองค์กรพัฒนาเอกชนได้ทำโครงการลงไปเสริมในพื้นที่จนมีการขยายวงกว้างขึ้นในรูปของเครือข่ายและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายเข้าร่วม เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่จากสำนักงานสิ่งแวดล้อม ภาค 14 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ป่าไม้จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

2.2 สถานการณ์หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ในกรณีที่เครือข่ายดำเนินการด้านใด ๆ อยู่ก็ตาม หากในเวลานั้นมีกระแสสังคมที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับกิจกรรมที่เครือข่ายดำเนินการอยู่ก็จะเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของเครือข่าย เช่น กรณีของเครือข่ายการปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนภาคใต้สุราษฎร์ธานี ซึ่งการดำเนินงานได้รับความสำเร็จในหลาย ๆ ครั้ง มีการขยายเครือข่ายได้กว้างขวางขึ้นเพราะมีกระแสสังคมจากการนำเสนอของสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เป็นต้น

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง เครื่องข่ายชุมชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ เพื่อสำรวจและรวบรวมเครื่องข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อศึกษาลักษณะรูปแบบ และองค์ประกอบตลอดจนบทบาทของเครื่องข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการเสริมสร้างเครื่องข่ายชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

ขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเครื่องข่ายชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยที่เครื่องข่ายชุมชนที่ศึกษาจะต้องเป็นเครื่องข่ายชุมชนที่ดำเนินการอยู่ไม่น้อยกว่า 5 ปี และเป็นเครื่องข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอยู่อย่างต่อเนื่อง เนื้อหาที่ศึกษาประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ ได้แก่ โครงสร้าง การรวมกลุ่มของเครื่องข่าย รูปแบบการทำงาน บทบาท ผลของการมีเครื่องข่าย ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครื่องข่ายชุมชน ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

วิธีการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลักและใช้ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบ ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจเบื้องต้นว่าในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีเครื่องข่ายใดอยู่บ้าง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเบื้องต้นมาคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้วจึงเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนด บันทึกข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล สรุปและจำแนกประเด็นตามขอบข่ายที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหาที่ศึกษาตามลำดับ

ผลการศึกษาพบว่าเครื่องข่ายชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นเครื่องข่ายจัดตั้งและที่เป็นเครื่องข่ายวิวัฒนาการ โดยกระจายตัวอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีประมาณอำเภอละ 5 - 10 เครื่องข่าย เครื่องข่ายจัดตั้งที่มีอยู่

ตามอำเภอต่าง ๆ จะมีจำนวนใกล้เคียงกันทุกอำเภออย่างน้อยอำเภอละ 5 เครือข่าย นอกจากนั้นเป็นเครือข่ายวิวัฒนาการซึ่งดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแต่ละอำเภอจะมีจำนวนเครือข่ายประเภทนี้มากน้อยแตกต่างกันไป อำเภอที่มีจำนวนเครือข่ายวิวัฒนาการที่ดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมค่อนข้างมาก ได้แก่พื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคมและอำเภอกาญจนดิษฐ์

ในส่วนของลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของเครือข่ายพบว่าเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีหากพิจารณาลักษณะการเกิดของเครือข่ายจะจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายจัดตั้ง และเครือข่ายวิวัฒนาการ

เครือข่ายจัดตั้งส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายภาครัฐซึ่งมีหลากหลายประเภทตามโครงสร้างและภารกิจของหน่วยงาน เช่น เครือข่ายศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นต้น

เครือข่ายวิวัฒนาการเป็นเครือข่ายที่มีได้เป็นไปโดยธรรมชาติและมิได้มีการจัดตั้งโดยตรงแต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ เครือข่ายวิวัฒนาการในจังหวัดสุราษฎร์ธานีส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ได้รับการจุดประกาย หรือกระตุ้น ตลอดจนการส่งเสริมสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชน

นอกจากนี้หากใช้เกณฑ์พิจารณาจากลักษณะของกิจกรรม พบว่า เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายเกี่ยวกับการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายที่อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ แหล่งน้ำ หรือลุ่มน้ำ ป่าพรุ ที่ดิน ตลอดจนถึงท้องทะเล และมีเครือข่ายประเด็นกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีบทบาทอยู่ในพื้นที่ร่วม 20 ปีมาแล้วคือเครือข่ายการปฏิรูปเพื่อคนจนภาคใต้สุราษฎร์ธานี

สำหรับองค์ประกอบของเครือข่ายชุมชนซึ่งได้แก่ สมาชิก ผู้นำกรรมการ หรือผู้ประสานงาน จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ และกิจกรรมนั้น ในส่วนของสมาชิกเครือข่ายซึ่งเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่จะสร้างระบบปฏิสัมพันธ์ ดำเนินการสานต่อกิจกรรมนั้น จากการศึกษาพบว่าสมาชิกของเครือข่ายส่วนใหญ่มีจุดเริ่มต้นของปัญหาคล้าย ๆ กันคือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่สามารถแก้ปัญหาที่ต้น

โดยลำพัง สมาชิกซึ่งมีความเข้าใจปัญหา มีความรู้ลึกซึ้งถ่องแท้ มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกันและมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกันก็จะมีแนวโน้มที่จะร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว สมาชิกของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นเครือข่ายจัดตั้งจะมีลักษณะชัดเจนตามกรอบนโยบายหรือแนวทางในการดำเนินการของรัฐซึ่งเป็นฝ่ายจัดตั้งหรือสนับสนุนเป็นหลัก เช่น สมาชิกเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง สมาชิกเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ส่วนสมาชิกเครือข่ายวิวัฒนาการซึ่งส่วนมากเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ตามพื้นที่ต่าง ๆ ลักษณะของสมาชิกจะหลากหลายกว่า กล่าวคือ สมาชิกเครือข่ายจะเป็นชาวบ้านทุกเพศทุกวัย รวมทั้งจะมีทั้งภาคเอกชนและนักวิชาการผนวกอยู่ด้วยเสมอ

ในส่วนของผู้นำกรรมการหรือผู้ประสานงาน โครงสร้างชุมชน/กลุ่ม/เครือข่ายแบบมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานการสร้างองค์กรสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยบุคคลหรือคณะบุคคลส่วนหนึ่งทำหน้าที่ดำเนินการประสานงานให้สมาชิกได้มีโอกาส มีเวที มีพื้นที่ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินการ ตลอดจนร่วมรับผิดชอบ และเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาตนเอง

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีในส่วนของการจัดตั้งก็จะมีกรรมการหรือผู้ประสานงาน โดยตำแหน่งดำเนินการไปตามระบบที่ภาครัฐวางแนวทางหรือกำหนดวิธีการทำงานเอาไว้ให้จึงมักไม่มีจุดเด่นหรือบทบาทอื่นใดเป็นพิเศษ แต่หากเป็นเครือข่ายชุมชนที่เป็นเครือข่ายวิวัฒนาการจะพบว่าจะมีบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเป็นแกนนำทำหน้าที่ประสานงานให้เกิดการรวมตัว ดำเนินการของเครือข่าย แกนนำเหล่านี้เป็นผู้นำโดยธรรมชาติซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนรู้สภาพความเป็นจริงของชุมชน มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความเสียสละ สร้างความเชื่อความศรัทธา ใช้ประเพณีวัฒนธรรม ชุมชนระดมทุนและพัฒนาชุมชนกระทั่งเป็นผลสำเร็จ ผู้นำหรือแกนนำหรือผู้ประสานงานเหล่านี้มีทั้งผู้อาวุโส เช่น ข้าราชการที่เกษียณอายุราชการแล้วเกษตรกร อาวุโสในชุมชน จนกระทั่งคนรุ่นใหม่ที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาและทำงานอยู่ในชุมชนบ้านเกิด บุคคลหรือคณะบุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่ทั้งประสานงานภายในและภายนอก

เครือข่าย เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และพัฒนาให้เครือข่าย มีความเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ

สำหรับจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของ เครือข่ายจัดได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการเป็นเครือข่ายชุมชน เพราะความเป็นเครือข่ายจะเกิดขึ้นได้ สมาชิกและกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย นั้น ความเป็นกลุ่มก้อน หรือความเป็นเครือข่ายจะทำให้เกิดศักยภาพสูงมาก เพราะเป็น กลุ่มก้อนหรือเครือข่ายที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นคือ มีความรัก มีการกระทำ และ มีการเรียนรู้ร่วมกัน

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นเครือข่าย เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากเจตนารมณ์ของชุมชน เกิดจากความพร้อม ความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชนจะเป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ในการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ต้องการดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น ภูเขา ป่าต้นน้ำ ป่าพรุ แหล่งน้ำ ป่าชายเลน ตลอดถึงท้องทะเล อันเป็นระบบนิเวศทั้งหมดให้คงอยู่เพื่อที่ ชุมชนจะได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตลอดไป ด้วยจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนดังกล่าวทำให้ เครือข่ายเหล่านี้มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมากมายและหลากหลายอันเป็น กระบวนการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่เครือข่ายกำหนดเอาไว้

อีกปัจจัยหนึ่ง คือ กิจกรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะใช้ให้สมาชิกทั้งใน และนอกเครือข่ายมีโอกาสในการพบปะหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ จากการทำงาน การติดตามผล ตลอดจนมีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีกิจกรรมช่วยให้ เครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่อง นอกจากนี้กิจกรรมใดๆ ก็ตามของเครือข่ายต้องเน้นบนฐาน ของการมีส่วนร่วมและการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ที่สำคัญที่สุดคือความเท่าเทียม ของทุกฝ่าย

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีในส่วนที่เป็นเครือข่ายจัดตั้งอาจมี กิจกรรมโดยทั่วๆ ไปที่พอจะกล่าวถึงได้ ได้แก่ การประชุม การอบรมเพิ่มพูนความรู้ และการศึกษาดูงาน อย่างไรก็ตามกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นไปตามระบบที่หน่วยงาน ภาครัฐซึ่งเป็นแม่ข่ายกำหนดให้ดำเนินการอย่างกว้างๆ เอาไว้แล้ว ส่วนเครือข่าย

อีกประเภท คือ เครือข่ายวิวัฒนาการพบว่ามีกิจกรรมและความเคลื่อนไหวโดยเน้นให้มีกิจกรรมย่อย ๆ ของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีเวทีที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีการเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่น ๆ หรือกับหน่วยงานอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เป็นลักษณะของการบริหารจัดการข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ถอดบทเรียน และนำไปสู่การหาทางเลือกในการตัดสินใจดำเนินการต่อไป

ในประเด็นของบทบาทและการทำงานของเครือข่าย จากการศึกษาพบว่าเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีลักษณะกระบวนการทำงานที่พอจะสรุปได้คือ

1. มีกระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กขยายไปสู่หน่วยใหญ่ ทั้งด้านพื้นที่และประเด็นกิจกรรม
2. มีการรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกและภาคีเครือข่ายให้ต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสื่อสารได้ข้อมูลเคลื่อนไหวอย่างทั่วถึง
3. มีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว เช่น มีการถอดบทเรียนร่วมกับ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การพัฒนาผู้นำ

ผลของการมีเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีพบว่าทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ทั้งการมีเครือข่ายยังเป็นการทำให้เครือข่ายสามารถเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาเพราะการเป็นเครือข่ายทำให้มีการระดมความรู้ ความคิดเห็น ศักยภาพและความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ในการแก้ไขหรือจัดการปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม เกิดการจัดการทรัพยากรในชุมชน เกิดการพึ่งพาตนเองในหลาย ๆ ด้าน เช่น เรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้ ตลอดจนการจัดการ และท้ายที่สุด ผลของการเมื่อเครือข่ายชุมชนนั้นจะทำให้เกิดพลังหรืออำนาจแก่ชุมชนเครือข่ายกล่าวคือ เครือข่ายเหล่านั้นจะรู้คุณค่าของตน เกิดความภาคภูมิใจและความมั่นใจ เกิดพลังในการขับเคลื่อนการทำงานและพลังในการรอกับกลุ่มอื่น ๆ เครือข่ายหรือหน่วยงานอื่น ๆ

ในส่วนของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนนั้นจากการศึกษาพบว่าประกอบด้วยปัจจัย 2 ประการหลัก ๆ คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน คือ สมาชิกต้องมีความสนใจร่วมกัน มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร ให้ความร่วมมืออย่างเต็มใจในการประสานงาน มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่ายมีความเท่าเทียม และร่วมกันทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก

นอกจากนี้กิจกรรมภายในเครือข่ายต้องประกอบด้วยการยอมรับในการทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยมีใช่เพียงแค่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเท่านั้นหากแต่มีการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนสรุปบทเรียนกระจายข้อมูล ประสบการณ์ เทคนิควิธีต่างๆ รวมทั้งความรู้ทั่วไป ตลอดจนเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความไหลลื่นของข้อมูล มีการเปิดใจรับฟังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเข้าใจถึงกระบวนการในการทำงานอย่างลึกซึ้ง

ปัจจัยภายในที่สำคัญอีกประการ คือ ผู้นำ ผู้ประสานงาน แกนนำ หรือกรรมการ ควรเป็นผู้นำหรือแกนนำตามธรรมชาติที่ได้รับการยอมรับ เชื่อถือ ศรัทธาจากสมาชิกและผู้นำเหล่านั้นควรได้มีการเสริมสร้างและพัฒนาเพราะผู้นำจะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือบรรลุดุประสงค์ของเครือข่ายได้ถ้าผู้นำเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ดี มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงาน มีจิตมุ่งมั่น เสียสละ จากการศึกษาพบว่าเครือข่ายหลายๆ เครือข่ายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายวิวัฒนาการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีบทบาทในการทำงานอย่างต่อเนื่องมีความเข้มแข็งนั้นมักจะมีผู้นำหรือแกนนำที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิก ทำงานอย่างเข้มแข็งทำให้สมาชิกในเครือข่ายเอาใจใส่

ส่วนปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องต่อการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน คือ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านองค์ความรู้และงบประมาณ นอกจากนี้ปัจจัยอีกประการ คือ สถานการณ์หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ในกรณีที่เครือข่ายดำเนินการในบางเรื่องอยู่และในเวลานั้นมีกระแสสังคมที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับกิจกรรมที่เครือข่ายดำเนินการอยู่ก็จะเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของเครือข่ายด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ความยั่งยืนของสังคม โดยเฉพาะสังคมชนบทอยู่ที่การมีองค์กรเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งควรประกอบไปด้วยพลังแห่งการเรียนรู้ การจัดการ และพลังแห่งสำนึกร่วมรับผิดชอบ

ในเมื่อตระหนักว่าเครือข่ายคือเครื่องมือและวิธีการที่สำคัญประการหนึ่งที่จะยกระดับประคองชุมชนให้รอดพ้นจากวิกฤตและพัฒนาชุมชนได้ ในส่วนของราชการ ธุรกิจเอกชน สถาบันวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ควรร่วมมือกันสนับสนุน กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชุมชน การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน มีการประสานงานที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกับภาคประชาชน รวมทั้งสนับสนุนงบประมาณ ทุนดำเนินการ องค์กรความรู้ และหน่วยงานที่ดำเนินการสนับสนุนอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตามในการจะเข้าไปช่วยเหลือชุมชนของภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกควรเป็นไปตามความต้องการ หรือเกิดจากการร้องขอของชุมชนอย่างแท้จริง และการช่วยเหลือควรแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชน มิใช่การใช้ “สูตรเดียว” หรือ “สำหรับเดียว” สำหรับทุกชุมชน มิเช่นนั้นการช่วยเหลือนั้นอาจไม่คุ้มค่าหรือสูญเปล่า เพราะไม่ตรงกับโจทย์ปัญหาหรือความต้องการที่แท้จริง ไม่สามารถช่วยให้เครือข่ายนั้นเข้มแข็งหรือยั่งยืนได้

2. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

การศึกษาเครือข่ายชุมชนจังหวัดสุราษฎร์ธานีในครั้งนี่ยังคงเป็นการศึกษาในภาพรวมเนื่องจากมีข้อจำกัดในระยะเวลา ในเรื่องของเครือข่ายนั้นเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและมีแง่มุมต่าง ๆ อีกมากมายที่ยังไม่ได้ศึกษาลงไปถึง ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้จึงจะเป็น ข้อมูลในระดับหนึ่งที่จะเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องของเครือข่ายในมิติต่าง ๆ ต่อไปได้

บรรณานุกรม

- กรรณิกา ชมดี. (2524) การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กระแส ชนะวงศ์. (2534) “แนวคิดและทางออกของชนบทไทย” ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2540) องค์การชุมชนกลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544) ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ ฯ : ชัคเชสมิเดีย
- ขนิษฐา สุวรรณชาติ. (2528) “เมืองร้อยเกาะแห่งลุ่มตาปี” ในอนุสาร อ.ศ.ท. 26 (4) 12-16 พฤศจิกายน 2538.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526) การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาประชาชน. เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์, 6(1) : 1-29.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2537) วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์. (2544) สุราษฎร์ธานีของเรา. พิมพ์ครั้งที่ 13 สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- ธนา ประมุขกุล. 2544 “เครือข่าย” วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. 24,3 (กรกฎาคม – กันยายน 2544) 104 – 112.
- นภา ชมไพฑูย์. (2529). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร. กรุงเทพฯ ฯ.
- นลินี ต้นฐานิตย์. (2538) การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่ององค์กรชาวบ้าน. สถาบันวิจัยและพัฒนา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- พยอม วงศ์สารศรี. (2538) องค์การและการจัดการ. คณะวิทยาการจัดการ. สถาบัน
ราชภัฏภูเก็ต.
- พระมหาสุนทร ปัญญาพงษ์. (2544) องค์การชุมชนกับการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำ :
กรณีศึกษาอุทยานมัจฉา บ้านโฆงกุดหวาย ตำบลเก็ง อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภูมิธรรม เวชชัย. (2528) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ.
สาร ส.ป.ก. 9 (4) : 5 – 15.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526) หลักฐานการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ ฯ :
หจก. ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- วัชรภรณ์ พัฒนศิริ. (2540) วิเคราะห์วรรณกรรมประเภทนิทานประโลมโลกของจังหวัด
สุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิไลจันท์ กฤษณะภูติ. (2529) รายงานการวิจัยเรื่องกลุ่มศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหินลาด
ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ตัณญา ตัณญาวิวัฒน์. (2515) การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนา
สถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี. สำนักงาน. (2540) สมุดรายงานสถิติจังหวัด ฉบับ พ.ศ. 2540.
สุราษฎร์ธานี. (อัดสำเนา)
- สุธรรม ธรรมทัศนานนท์. (2542) เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุนันทรา พุทธิมา. (2539) เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ประกอบการเกษตรของชุมชน
ชนบทภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุราษฎร์ธานี, จังหวัด. (2527) สุราษฎร์ธานี. กรุงเทพฯ ฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์. (2521) พัฒนาชนบทในประเทศไทย. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์
อักษรศาสตร์.

सानิตย์ บุญชู. (2530) การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. วารสารคณะ
ศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2537)

อกิน รพีพัฒน์. (2539) “แนวคิดเรื่องกลุ่มอุปถัมภ์” ในนิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ),
กนธรรมดา. ขอนแก่น : สถาบันวิจัย และพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อุทัย หิรัญโต. (2522) หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ภาคผนวก

บุคคลานุกรม

- กมล ภัทรเวชวงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 7/2 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2547
- เกรียงศักดิ์ สกุลกิจ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 3 ตำบลพนม อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2547
- ขนิษฐา ฐิมากุล ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 6 ตำบลกะเปา อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2547
- ขัน คำทน ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 2 ตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2547
- เงิน ขานิเวศ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 51 หมู่ที่ 2 ตำบลท่ากระดาน อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2547
- เจิม ชุมรักษา ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 2 ตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2547
- คำนึ่ง วงศ์สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3 ตำบลพนม อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2547
- คราวญ เพชรศรี ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 2 ตำบลท่ากระดาน อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 125 มีนาคม 2547

- จำนงค์ ประวิทย์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 23/1 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2547
- จิต รักสวัสดิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2547
- จ่าย อีปากุล ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่ 6 ตำบลกะเปา อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2547
- จวบ บุณกสิน ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 6 ตำบลท่าขนอน อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2547
- ฉายา จุ้ยจำนงค์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 51 หมู่ที่ 6 ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2547
- เฉลิม มณีนิล ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 4 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2547
- ชื่น ทองต๋องสี ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 3 ตำบลพนม อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2547
- ชุม เอี้ยวกวน ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าขนอน อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2547
- ณรงค์ ธรรมพานิช ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2547

- ทวีศักดิ์ สุขรัตน์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เขตการศึกษาสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2548
- ธิดิมา ใจเพชร ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 335/1 หมู่ที่ 5 บ้านบางนา ตำบลคอนสัก อำเภอกอนสัก
จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2547
- นางเยาว์ นาคเพชรพล ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2548
- นิพา ศัลยประดิษฐ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานโครงการป่า-ทะเลเพื่อชีวิต ถ.โนลิก ตำบลมะขามเค็ย
อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2548
- นิโรธ บัวเผื่อน ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2547
- นิโรธน์ เพชรชู ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ หมู่ที่ 6 ตำบลท่าขนอน อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2547
- นิง สุวรรณนิคย์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 5 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2547
- นิต หวัดคล้าย ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 2 ตำบลท่ากระดาน อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2547
- บันดล คงสีปาน ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2548

- บุญทัน บุญชูคำ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 182 หมู่ที่ 5 ตำบลต้นขวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2547
- ประวีณ จุลภักดี ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานโครงการป่า-ทะเล เพื่อชีวิต อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2548
- ปรีชา จันทร์ภักดี ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เขตการศึกษาสุราษฎร์ธานี
อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2548
- มาลา รักษาพรหมณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2547
- วิชาญ เพชรรัตน์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 103/1 ชุมชนการเคหะ หมู่ที่ 3 ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2547
- วิเชษฐุ แก้วเรือง ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานโครงการป่า-ทะเล เพื่อชีวิต อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2548
- วินัย ฤทธิกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลเขาวง อำเภอบ้านคาขุน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2547
- วิไลพร กุ้เมือง ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ สำนักงานเกษตรจังหวัด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2548
- สหัส ปั่นทอง ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
ณ บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 5 ตำบลต้นขวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2547

สุนิสา อภิพันธุ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
 ณ สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2548

สุริยา คงชนะ ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
 ณ บ้านเลขที่ 182 หมู่ที่ 5 ตำบลคันชนวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2547

สุวณี วณิชานนท์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ
 ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ ณ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี
 อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2548

อุไร นवलคล้าย ผู้ให้สัมภาษณ์ อร่ามรัศมี ค้วงชนะ ผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์
 ณ บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 7 ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2547